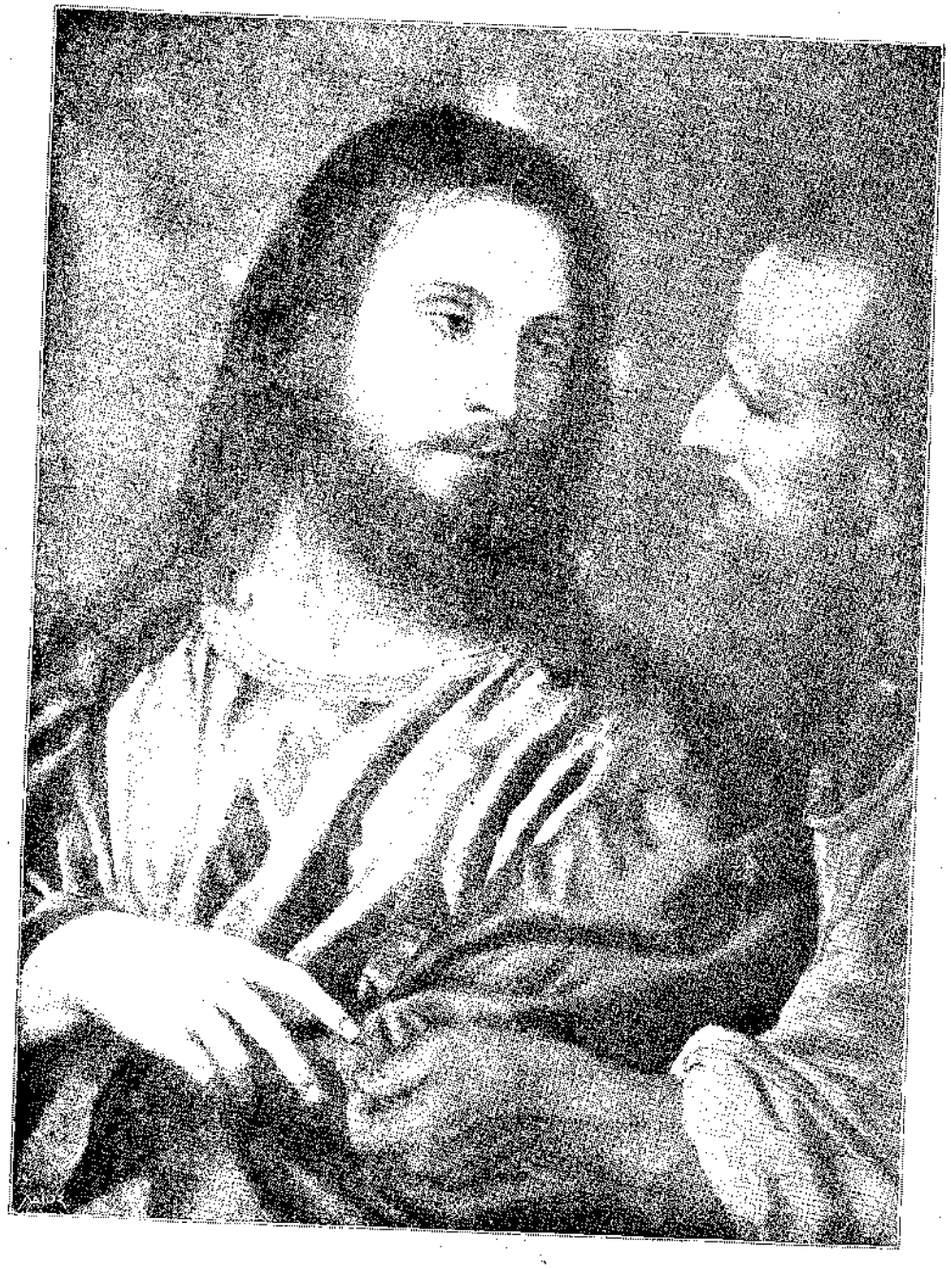

ΤΟ ΔΗΝΑΡΙΟΝ

ΥΠΟ ΤΙΣΙΑΝΟΥ — ΔΡΕΣΔΗ

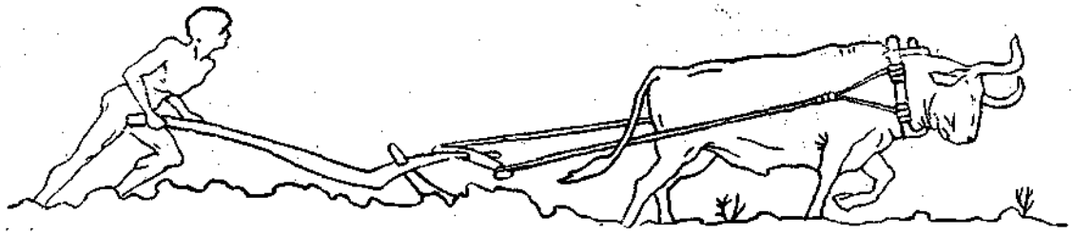

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΔ

ΕΤΟΣ Θ' 15
ΜΑΡΤΙΟΥ 1909

ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Στὸν ἡλιακὸν ἐκάθουμουν τὸ μάουλό μου ἐβάστου
Διψάσασι τὰ χείλη μου νερὸ τοῦ ποιημάτου
Καὶ πιάνω τὸ χρυσὸ σταμνὶ καὶ τἀργυρὸ λαῆνι·
Καὶ πάω στὴ λαμποπηὴ νά πιῶ καὶ νὰ γιμώσω
Ἐκεῖ 'βρα καὶ κατάλαχα τὴν κούρβα τοῦ καλοῦ μου.
Τὰ χοχλακίδια ἐμάδευγε κ' ἐπέτα τοῦ σταμνιοῦ μου.
Ἐγὼ δὲν τὴν ἐμίλησα, 'κείνη πετροβολᾶ με.
—« Μωρ' ἂν τὰ πῶ τὸν ἄντρα μου μωρ' ἃ σὲ παραγκρίσω»[1].
—« Μωρ' ἂν τὰ πῆς τὸν ἄντρα σου μωρ' ἃ μὲ παραγκρίσῃς.
Ἐμὲ φιλᾶ κ' ἐμὲ τσιμπᾶ κ' ἐμὲ περιλαμπάζει.
Ἐμὲ τὰ δάκρυα μου σφογγᾶ καὶ σένα σφαγκελώνει».

Φεύγει καὶ πάει στὸν ἄνδρας της κλαμένη βουρκωμένη.

—« Τί ἔχει ἐμὲ ἡ γενέκα μου καὶ μἔρχεται κλαμένη;»
—« Στὸν ἡλιακὸν ἐκάθουμουν τὸ μάουλό μου ἐβάστου.
Διψάσασι τὰ χείλη μου νερὸ τοῦ ποιημάτου.
Καὶ πιάνω τὸ χρυσὸ σταμνὶ καὶ τάργυρὸ λαῆνι
Καὶ πάω στὴ λαμποπηὴ νὰ πιῶ καὶ νὰ γιμώσω.
Ἐκεῖ 'βρα καὶ κατάλαχα τὴν κούρβα σου καλέ μου.
Τὰ χοχλακίδια ἐμάδευγε κ' ἐπέτα τοῦ σταμνιοῦ.
Ἐγὼ δὲν τὴν ἐμίλησα 'κείνη πετροβολᾶ με...».
—« Εἶδες τη μάτια μου εἶδες τη τὴν ἀγαπητικιά μου,
Ἕνα κομμάτι μάλαμα κ' ἕνα ριγλὶν ἀσῆμι;
Στὰ κάλλη καὶ στὴν ὀμορφιὰ τὴν κούρβα μου περνᾶς τη.
Μ' ἀλήθεια στὰ ξανθὰ μαλλιὰ ἡ κοῦρβα μου περνᾶ σε.»
—«Ἂν ἔρτ' ὁ Μᾶς ἀφέντης μου κι' Ἀπρίλης ἀδερφός μου.
» Δέξου τὴν κόρη σ' ἀρωστιὰ μαδίσαν τὰ μαλλιά της».
—«Ἐγὼ τ' ὀφταρμογάτανο[2] στὸν κόρφο μου κρατῶ το,
» Καὶ μιὰ καὶ δυὸ νὰ τὸ λειφτῇ πάλε μαλλιὰ θὰ κάμῃ».

---

[1] Παραγκρίζω = μαντατεύω, μαρτυρῶ.
[2] Γαητάνι καμωμένο ἀπὸ ἑφτὰ κλωστὲς παρμένες ἀπὸ ἑφτὰ μονοστέφανα, δηλ. στέφανα τοῦ πρώτου γάμου, ποῦ τἀνδρόγυνα ζοῦν καὶ κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχει ἔλθει εἰς δεύτερον γάμον. Τὸ ἐκρατοῦσαν στὸν κόρφο τους διὰ τὸ μάτι.

—« Τρεῖς εἶνε μὲς στὴ γειτονειὰ ποῦ μὲ παρακαλοῦσι
Ὁ ἕνας μῆλα μ' ἔστειλε κι' ὁ ἄλλος δαχτυλίδι
Κι' ὁ ἄλλος τὰ φιλήματα δεμένα στὸ μαντύλι ».
—« Ἐπίστεψές το μάτια μου τέτοιο πρᾶμα νὰ γένῃ
Ν' ἀπαρνιστῶ τὸν μαστραπὰ νὰ πιῶ ποὺ τὸ λιένι; »

Ἐκ τῆς Συλλογῆς ΠΑΥΛΟΥ ΓΝΕΥΤΟΥ

ΗΡΩΪΔΕΣ ΤΟΥ ΣΑΙΚΣΠΗΡ*

ΜΙΡΑΝΔΑ

Παρωμοίωσαν τὸν Σαίκσπηρ πρὸς στοιχεῖον τῆς φύσεως μυστηριῶδες, ἀνεξερεύνητον εἰς τὴν *προέλευσίν του, τεράστιον, καταπληκτικὸν* εἰς τ' ἀποτελέσματά του. Παρωμοίωσαν αὐτὸν μὲ γιγαντιαῖον ποταμόν, ἀναβρύσαντα ἐκ τῆς πηγῆς του μὲ τιτάνειον μένος, ἀνοίγοντα μὲ παράφορον δύναμιν τὴν κοίτην του, διασχίζοντα τὴν γῆν, ἀρδεύοντα λαοὺς διανοιῶν, γονιμοποιοῦντα χώρας πνευματικάς, σχηματίζοντα εἰς τὰς ἐκβολάς του μὲ τὰς ἐπιχώσεις του νέους κόσμους, νέαν βλάστησιν, νέαν ζωήν...

Ὁλόκληροι λογοτεχνίαι παρήχθησαν ἐξ αὐτοῦ. Ὁ Σαίκσπηρ ἐδάνεισε τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν Μίλτωνα καὶ τὸν Βύρωνα, τὸν διάλογόν του εἰς τὸν Οὐῶλτερ Σκώτ. Ὁ ἀμερικανὸς Ἔμερσον λέγει ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀπεσεκσπηρώθη. Οἱ Γερμανοὶ θεωροῦσι τὸν Σαίκσπηρ ὡς τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἀγγλοσαξωνικοῦ πνεύματος, καὶ οἱ ἥρωες τῆς γερμανικῆς ποιήσεως ὁμολογοῦσιν ἑαυτοὺς ὑποτελεῖς του· ὁ Γκαῖτε εἶπε· «Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν βιβλίον τι ἢ ἄνθρωπος ἢ περίστασις τῆς ζωῆς μου παρήγαγον εἰς ἐμὲ τόσον μεγάλην ἐντύπωσιν ὅσην τὰ δράματα τοῦ Σαίκσπηρ.» Ἡ ποιητικὴ ἀναγέννησις τῆς Γαλλίας ἔγεινε διὰ τῆς πνοῆς αὐτοῦ, ἐρχομένης μὲ τὴν βοὴν τῆς τρικυμίας ὡς πνοῆς τοῦ ὠκεανοῦ. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγώ, ὁ μέγας θαυμαστής του, εἶπε: «Πρέπει νὰ γονυπετῶμεν πρὸ τοῦ Σαίκσπηρ καὶ νὰ τὸν λατρεύωμεν».

Τὸν παρωμοίωσαν, προσέτι, καὶ πρὸς τὸν Πᾶνα, ὄχι τὸν μικρὸν θεὸν τῶν ἀρκάδων βουκόλων, ἀλλὰ τὸν παγκόσμιον Πᾶνα, τὸν ἐγκλείοντα τὸ σύμπαν, ἐκεῖνον ὃν ἐπικαλεῖται ὁ Ὀρφικὸς ὕμνος:

παντοφυής, γενέτωρ πάντων, πολυώνυμα δαῖμον
κοσμοκράτωρ, αὐξητά, φαεσφόρε, κάρπιμε Παιάν.

Ὁ μέγας Πὰν ἐβάδιζε μὲ πόδας τράγου, ἐνῷ τὸ κυανίζον στῆθος του ἀντικατώπτριζε πάσας τὰς εἰκόνας τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, πάντα τὰ ἄστρα τοῦ στερεώματος. Ὁμοίως ὁ Σαίκσπηρ βαδίζει ἐπὶ τῶν ἀσχημιῶν, ἐπὶ τοῦ βδελυροῦ καὶ τοῦ φρικώδους, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἀντανακλᾷ τὸ ἄπειρον, ἀπεικονίζει ὅλον τὸ πολύμορφον κάλλος τοῦ κόσμου, καὶ τὴν θάλασσαν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν τὴν τόσον βαθεῖαν καὶ τρικυμιώδη, καὶ τὴν αἰθερίαν ἰδανικότητα εὐγενῶν ὑπεργείων ψυχῶν.

Δὲν δύναμαι ἐνταῦθα νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ ὀπτικοῦ θαύματος, τῆς στερεοσκοπικῆς ἀκριβείας μὲ τὴν ὁποίαν παρατηρεῖ καὶ περιγράφει τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον· οὔτε περὶ τῆς εὐφυολογίας του τῆς τολμηρᾶς, τῆς ἀγνοούσης ὅρια, τῆς ἐκρηγνυμένης μὲ ἰσχυρὰν αἰφνιδίαν πολύχρωμον λάμψιν χάριτος ἢ βωμολοχίας· οὔτε περὶ τῆς λυρικῆς του μέθης, κεραυνώδους καὶ ἀγρίας ἢ ἁβρᾶς καὶ περιπαθεστάτης, ἡ ὁποία ἄλλοτε βαρυβροντᾷ καὶ ἄλλοτε κελαδεῖ. Δὲν θὰ ὁμιλήσω οὔτε περὶ τῆς τέχνης του τῆς ὑπερφυοῦς μὲ τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἀπεριόριστον δύναμιν ἐπὶ τοῦ γέλωτος καὶ τῶν δακρύων μας· οὔτε περὶ τοῦ ὕφους του, τοῦ ὑπερεντεταμένου, εἰς τὸ ὁποῖον, ἐν ἀντιθέσει καὶ συγκρούσει, συμφύρονται μεταφοραί, ἀλληγορίαι, παραδόσεις, φιλοσοφικαὶ ἰδέαι, ἀνατρεπτικὰ δόγματα, εἰδυλλιακαὶ εἰκόνες, στυγεραὶ κατάραι βασιλέων, ὕβρεις ἱπποκόμων, φιλοσοφίαι νεκροθαπτῶν, ὑπαινιγμοὶ γελωτοποιῶν, ἐκρήξεις ἀγάπης καὶ μίσους, ὅλα εἰς τὸ διὰ πασῶν, ὡς ἐν παραισθήσει καὶ ὀπτασίᾳ.

* * *

Καταπληκτικὴ εἶνε ἡ φιλοσοφικὴ διεισδυτικότης του. Εἰς τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρατηρεῖ, δὲν ἀνευρίσκει ὄψιν τινὰ αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν του, τὸ μυστήριόν του. Ὡς δι' ἀκτίνων Ραῖτγκεν βλέπει τὴν ἐσωτερικὴν κατασκευήν του.

Τὸ κέντρον τῆς παραγωγῆς τῶν ἰδεῶν καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐκφράσεως αὐτῶν, ἂν καὶ ἐπικοινωνοῦσι, ἐργάζονται ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων καὶ συνήθως κατ' ἀντίστροφον ἔντασιν. Ὁ ἐγκέφαλος ὁ δραστήριος δημιουργὸς πρωτοτύπων καὶ ἁδρῶν νοημάτων, ὡς ἐὰν τὸ πλῆθος αὐτῶν ν' ἀπέφραττε τὴν δίοδον, δὲν ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνοικτὴν τὴν ἐκφραστικὴν διέξοδον. Ἡ διανόησις, ἢ ἔμπνευσις εἶνε ἐνίοτε μεγάλη, τεραστία ὡς εἰς τὸν Κάντιον, τὸν Μπετόβεν, τὸν Βαλζάκ, ἀλλ' ἡ διατύπωσις ἐπίπονος, ἐπώδυνος, ἀγωνιώδης. Εἰς ἄλλους ἐγκεφάλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ κυρίως νοητικὴ ἐργασία δὲν εἶνε ἐξαιρετική, δέκα εἰκόνες, ὡς δέκα πολύχρωμα καὶ περίλαμπρα ὀχήματα ἀναμένουν νὰ προτιμηθοῦν διὰ νὰ μετακομίσουν εἰς τὴν λεκτικὴν ἔκφρασιν, τὴν κοινοτοπικὴν συνήθως ἰδέαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἔλλειψις πρωτοτύπων ἰδεῶν παρὰ τῷ Οὐγγὼ καὶ ὁ καταπληκτικὸς πλοῦτος μεγαλοφαντάστων, ἀλλήλας διαδεχομένων εἰκόνων, τόσον ὡραίων, ὥστε νὰ ἐμποιῶσι τὴν ἐντύπωσιν μεγάλων ἰδεῶν. Μὲ τόσον χρυσοῦφῆ βασιλικὴν πορφύραν ἐνδύει τοὺς θεράποντας, ὥστε μᾶς φαίνονται ἄνακτες.

Ἀλλ' εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ Σαίκσπηρ τὸ κέντρον τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐκφράσεως, κατὰ σπανίαν, ἴσως μοναδικήν, ἰσορροπίαν μεγαλοφυΐας, ἐργάζονται μὲ τὴν αὐτὴν ἁδρότητα καὶ ἔντασιν. Εἰς τὸν Σαίκσπηρ μαζὶ μὲ τὴν σημαντικήν, βαθεῖαν καὶ πρωτότυπον ἰδέαν, μαζὶ μὲ τὴν εὐκρινῆ, ζωντανὴν ὀπτασίαν γεννᾶται αὐτομάτως καὶ ἡ ἐξόχως παραστατική, ἡ ἐξόχως ζωντανή, ἡ διὰ τοὺς αἰῶνας τεχνουργημένη τελεία ἔκφρασις. Γεννᾶται δ' ὅλως φυσικῶς, ἀβιάστως· οἱ ὑπομνηματισταί του ἀποροῦν διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀποσβέσεων καὶ διορθώσεων εἰς τὰ χειρόγραφά του.

Ἀλλ' ὁ ἀκριβολόγος ἐρευνητὴς δὲν ἀπορροφᾶται ὑπὸ τῶν λεπτομερειῶν· τὸ βλέμμα του ἔχει προσέτι τὴν εὐρεῖαν ἀντιληπτικότητα, τὴν βαθέως φιλοσοφικήν, νὰ περιλαμβάνῃ τὸ σύνολον, τὸ διαφεῦγον τοὺς πολλούς.

Βλέπει πέραν τῆς συνήθους ἀληθείας. Ὑπὸ τὴν λάμψιν τῆς ἀστραπῆς τῆς μεγαλοφυΐας του ὁ ὀφθαλμός του συναρπάζει ὅ,τι μένει ἀόρατον εἰς τοὺς ἄλλους· ἀπὸ τὴν ἀστραπὴν αὐτὴν παραλαμβάνει καὶ ἡ γλῶσσα του τὴν ὑπερέντασιν τοῦ φωτεινοῦ, τὸ ἐκθαμβωτικόν.

Ὀνόμαστὸς ψυχολόγος τῶν συναισθημάτων παρωμοίωσε τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν πρὸς τὸν Ἅδην τῶν ἀρχαίων, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ σκοτεινὰ βάθη ὅστις κατέλθῃ, ὅπως τὸ πάλαι ὁ Ὀδυσσεύς, θὰ ἴδῃ σκιὰς διερχομένας. Αἱ σκιαὶ αὗται εἶνε ἀκόμη ἀοριστότεραι, ἀκόμη ἀσυλληπτότεραι εἰς τὴν γυναικείαν ψυχήν. Ἀλλ' ὁ Σαίκσπηρ ὑπῆρξεν εὐτυχὴς Ὀδυσσεύς· τὰς εἶδε, τὰς ἐκράτησε πλησίον τού, συνωμίλησε μαζί των. Οὐδεὶς εἰσέδυσε βαθύτερον εἰς τὸ μυστήριον τῆς γυναικείας ψυχῆς, ὅπως οὗτος, ὁ *καρδιογνώστης*. Οὐδεὶς ἔπλασε γυναικείας μορφὰς χαριεστέρας, ἁβροτέρας, ἰδανικωτέρας, ἡδυπαθεστέρας, ἐνεργητικωτέρας, τρομερωτέρας, ἀληθεστέρας. Γυναῖκας, τὰς ὁποίας ἐξήμεσεν ἡ κόλασις, καὶ γυναῖκας εἰς τοὺς ὤμους τῶν ὁποίων ἀναζητοῦμεν τὰς πτέρυγας, ἃς εἶχον πρὶν κατέλθουν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Γάλλος συγγραφεὺς συγκρίνων τοὺς γυναικείους χαρακτῆρας τοῦ Σαίκσπηρ πρὸς τοὺς τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου λέγει: «Ἡ Γεσικά, ἡ Δυσδαιμόνα, ἡ Ἰουλία, ἡ Μιράνδα, εἶνε τύποι ἔρωτος, χάριτος, ἁγνότητος, οὓς ἐντελῶς ἀγνοεῖ τὸ κλασικὸν γαλλικὸν θέατρον. Εἰς τὰ γαλλικὰ δραματικὰ ἔργα, αἱ γυναῖκες δὲν λησμονοῦνται, ἀλλὰ καταβιβάζονται, ὅσαι δὲ ὑψώνουν σπανίως τὴν λυσίκομον κεφαλήν των, πλησιάζουν σχεδὸν πάντοτε πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς τὰ πάθη. Ἀλλ' ὅταν ἀναλογισθῇ κανεὶς ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σαίκσπηρ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ὑπεδύοντο ἄνδρες, θὰ ἐννοήσῃ πόσον ἀνυπολόγιστον θησαυρὸν ἔρωτος καὶ ποιήσεως εἶχε συσσωρευμένον εἰς τὴν καρδίαν του ὁ ἄγγλος ποιητής, ὁ μόνον τὸ πνεῦμα του ἔχων κάτοπτρον οὐχὶ δὲ ὅπως οἱ γάλλοι κλασικοὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Κλαιρόν, τῆς Μπεγιάρ, τῆς Σανσελὲ καὶ τῆς Δεζελιέ.»

* * *

Ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν γνωρίζομεν ὅτι ὁ πνευματικὸς βίος τῆς γυναικὸς ἐκδηλοῦται μᾶλλον *κεντροφερῶς*, διότι αὕτη συγκρατεῖ τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς θερμαίνει εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ θυμικοῦ αὐτῆς, ἀντιθέτως πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς ἐκδηλούμενον *φυγοκέντρως*, ἐκρηγνύμενον πρὸς τὰ ἐκτὸς ὡς ἐνέργειαν καὶ πρᾶξιν. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐπιβεβαιοῦσι δύο γυναῖκες, αἵτινες ἐκ διαφόρων εἰσόδων κατῆλθον εἰς τὸν «Ἅδην» τῆς γυναικείας ψυχῆς, ἡ ψυχολόγος Ρουμπινστάϊν καὶ ἡ μεγάλη ἑρμηνεύτρια τῶν ἡρωΐδων τοῦ Σαίκσπηρ Μὶς Τζαίημσον.

Ἡ ἀγάπη τῆς γυναικὸς μένει ἁπλοῦν συναίσθημα εἰς τὴν καρδίαν της, ἐφ' ὅσον τῇ εἶνε δυνατὸν ν' ἀνθῇ καὶ νὰ εὐωδιάζῃ σιωπηλῶς ὡς ἀγνοούμενον ἴον τῶν ἀγρῶν. Ἀλλ' ὅταν παρεμβάλλωνται ἐμπόδια, ὅταν ἡ τραχεῖα ἀντίστασις τῶν ἀνθρωπίνων θελήσεων ἢ ἡ τυφλὴ βία τῶν πραγμάτων ζητῇ νὰ τὴν καταπνίξῃ, τότε — ἂν εἶνε ἀληθινὴ ἀγάπη — ἀφίνει τὴν ἀμυντικήν της ὑπόστασιν, ἐκσπᾷ φυγοκέντρως εἰς ἐνέργειαν ὡς ἀκαταγώνιστον πάθος.

Ἡ ἀγάπη τῆς Ἰουλίας καὶ τῆς Ἑλένης (All's well that ends well) εἶνε τοιαύτη ἀγάπη. Εἶνε ἀκατανίκητος ἐνδόμυχος ὥσις ὡς ἀνάγκη τῆς ζωῆς, πάθος συνταράττον τὰ τρίσβαθα τῆς ὑπάρξεως, εἶδος ὁρμεμφύτου, τὸ ὁποῖον ἐξαγριούμενον ὑπὸ τῆς ἀντιστάσεως δαμάζει τὴν σκέψιν καὶ τὴν βούλησιν. Ὅλας τὰς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς τὰς ὑποδουλώνει, ἀλλ' ἐνῷ τὰς ἀναβιβάζει εἰς τὴν μεγαλειτέραν ἔντασίν των.

Ὁ Ρωμαῖος εἶνε ὁ ἀπερίσκεπτος τῆς ἀγάπης, ὁ μὲ τὴν ἀκατάσχετον ὁρμήν του κρημνίζων καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν ἀγαπημένην του εἰς τὸν ὄλεθρον. Ἀλλ' ἡ Ἰουλία, ἡ ὁποία τὰ πάντα τολμᾷ, ἡ ὁποία ἀνοίγει διὰ μέσου πάντων τῶν

* Ἀπόσπασμα, μετὰ παραλειφθέντων μερῶν, ἀπὸ τὴν Διάλεξιν τὴν γενομένην ἐν τῷ Ὠδείῳ Ἀθηνῶν τῇ 16 Φεβρουαρίου, (ὀγδόην ἐκ τῆς σειρᾶς τῆς διοργανωθείσης ὑπὸ τῆς γαλλοφώνου ἐφημερίδος «Ἑλληνικὸς Κόσμος»).

ἐμποδίων δίοδον, διαφυλάττει μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τὴν περίσκεψίν της μέσα εἰς τὸ ἄπειρον πάθος της. Εἰς τὴν φοβερὰν τρικυμίαν ὅπου ἔρριψε τὸ εὔθραστον σκάφος τῆς ἐφηβικῆς περιπαθοῦς ὑπάρξεώς της δὲν παραιτεῖ τὸ πηδάλιον.

Ἡ τρομερὰ ἀπόφασίς της — τῆς ὁποίας καὶ μόνη ἡ σκέψις τῇ ἐμπνέει φρίκην κατ' ἀρχὰς — νὰ παίξῃ μὲ τὸν θάνατον, νὰ ὑποδυθῇ τὴν νεκράν, νὰ κηδευθῇ μέσα εἰς φέρετρον, νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἐντὸς ἑνὸς τάφου, μεταξὺ σκελετῶν, δὲν εἶνε ἀπηλπισμένη καὶ βιαία κίνησις τρόμου, — ὡς κρημνισμὸς ἐκ τοῦ ὕψους τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου, — ἀλλὰ συμπέρασμα λογικῆς, πόρισμα ὑπολογισμοῦ, συμπέρασμα τῆς λογικῆς τοῦ ὑπερτάτου πάθους, πόρισμα τῶν ἐσχάτων ὑπολογισμῶν τῆς καρδίας. Καὶ ὅταν οὗτοι κρημνίζωνται διὰ μιᾶς—ὄχι ὑπ' αὐτῆς—ὅταν βλέπῃ ἐξηπλωμένον νεκρὸν ἐπὶ τῶν μαρμάρων τοῦ μνημείου τὸν Ρωμαῖον, τίποτε πλέον δὲν ἐρωτᾷ, τίποτε δὲν ζητεῖ. Δι' αὐτὴν ζωὴ ἦτο ἡ ἀγάπη· δι' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει πλέον ζωή· καὶ μόλις ἀνεστήθη, μόλις ἀνέδυ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ζωῆς, βυθίζεται πάλιν, διὰ παντὸς τώρα, εἰς τὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ θανάτου.

***

Εἰς μίαν μελέτην μου, περὶ τῆς συγχρόνου γυναικὸς ἔγραφον πρό τινος. «Ἂν δὲν εἶνε εἰς αὐτὴν (τὴν γυναῖκα) πεπρωμένη ἡ γλυκεῖα ὑποτέλεια εἰς προσφιλῆ κυριαρχίαν, ἂν ἡ μοῖρα δὲν ἐπιφυλάττῃ εἰς αὐτὴν κελαδήματα λίκνου, ἀλλὰ τὴν ὠθεῖ ἐκτὸς τοῦ οἴκου εἰς τὴν τραχεῖαν βιοπάλην τῆς ἀναζητήσεως ἄρτου δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους, τότε τὴν ἀχρησιμοποίητον ἀγάπην πρέπει νὰ μεταβάλῃ εἰς ἀγωνιζόμενον σθένος. Μὴ ἔχουσα βραχίονα νὰ στηριχθῇ πρέπει νὰ στηριχθῇ ἐφ' ἑαυτῆς. Μὴ ἔχουσα τύχην νὰ γείνῃ κισσός, πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ ὀρθωθῇ ἐπὶ τοῦ ἰδίου της κορμοῦ. Νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὴν εἰς ἑαυτήν. Νὰ ὑψώσῃ τὴν κορυφὴν ἑτοίμην εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς θυέλλης καὶ τὰ κτυπήματα τοῦ κεραυνοῦ.»

Τοιαύτη γυνή, πρόδρομος τῆς νεωτέρας γυναικὸς κατὰ τὴν ἀδάμαστον αὐτοπεποίθησιν, ἐξ ἑαυτῆς ἀναμένουσα τὴν εὐτυχίαν καὶ δημιουργοῦσα αὐτὴν διὰ τῶν ἰδίων της χειρῶν εἶνε ἡ Ἑλένη τοῦ «Ὅλα εἶνε καλὰ ὅταν τελειώνουν καλά». Δὲν μεταβάλλεται ὅμως ἐν αὐτῇ εἰς ἀγωνιζόμενον σθένος ἡ ἀχρησιμοποίητος ἀγάπη, ἀλλ' ἡ ἀγάπη ἡ ἐπίμονος, ἡ βλαστήσασα διὰ νὰ γιγαντωθῇ, ἡ ρίψασα τὰς ἰσχυρὰς ῥίζας της εἰς τὰ βαθύτατα τῆς ὑπάρξεώς της διὰ νὰ ζήσῃ.

Ἡ νεαρὰ κόρη ἀπανθρώπως περιφρονηθεῖσα ἀπὸ τὸν ἄνδρα τὸν ὁποῖον ἐμμανῶς ἀγαπᾷ, θανασίμως ὑβρισθεῖσα, δὲν λιποψυχεῖ. Ἀνορθοῦται ἀγωνίστρια τοῦ ἔρωτος. Ὅλον της τὸ πάθος ἀποχαλυβοῦται εἰς καρτερίαν. Μὲ τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν πανοπλίαν ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ ἀδυνάτου καὶ τὸ κατακτᾷ. Ἡ ἀλαζονικῶς ἐχθρικὴ ἀγκάλη, ἥτις τὴν ἐξεδίωκεν, ἀνοίγεται τέλος εἰς αὐτὴν ὡς ἄσυλον ἀγάπης. Τὴν Ἑλένην ὠνόμασαν «σκλάβαν συγχρόνως καὶ ἡρωΐδα». Ἐγὼ τὴν ὀνομάζω μόνον «ἡρωΐδα τῆς ἀγάπης» διότι ὁ ἡρωϊσμὸς εἶνε διττός· ὁ ἐνεργὸς ἡρωϊσμὸς τῶν ἐξορμώντων ἀτρομήτως εἰς τὸν κίνδυνον, τῶν ἐπιχειρούντων τὰ παράτολμα· καὶ ὁ παθητικὸς ἡρωϊσμός, τῶν ἰσχυρῶν ἐν τῇ ὀδύνῃ, τῶν σιωπηλῶς καταπινόντων τὰ δάκρυα, τῶν μαρτυρικῶς ὑπομενόντων. Ἡ Ἑλένη εἶνε καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο. Εἶνε ἡ ἡρωΐς τῆς ἀγάπης.

***

Αἱ ἀποφασιστικαὶ αὗται γυναῖκες, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἔρως ἐνεργεῖ ὡς μάχιμον σθένος, σθένος ἀμυντικῆς ἀντιστάσεως μέχρις ἐσχάτων ἢ ἀδαμάστου ὁρμῆς εἰς τὰ πρόσω, πρὸς κατάκτησιν, ἔχουν εἰς τὸν κόσμον ἀδελφὰς δειλὰς καὶ συνεσταλμένας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ γυναικεῖος χαρακτὴρ φαίνεται διαλυόμενος εἰς τὰ γνησιώτατα, τὰ πολυτιμότατα αὐτοῦ στοιχεῖα, τὴν ἀθωότητα, τὴν αἰδήμονα συστολήν, τὴν χάριν, τὴν περιπάθειαν. Ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ δύναμις, τῆς ὁποίας εἶνε ἱκαναί, μένει λανθάνουσα, κεκλεισμένη καὶ κεκρυμμένη ὅπως τὸ ἄρωμα εἰς τὴν κάλυκα πρὶν ἀνοίξῃ. Τὴν εὐτυχίαν τὴν ἀναμένουν, δὲν τὴν ζητοῦν. Τὸ ἀπόκρυφον καὶ φοβισμένον ἰδεῶδες των εἶνε ὄχι τόσον ν' ἀγαπήσουν ὅσον ν' ἀγαπηθοῦν. Δι' αὐτὰς ὁ ἔρως δὲν εἶνε ἀγών, εἶνε ἡ γλυκυτάτη αἰχμαλωσία. Εἶνε δεσμώτιδες τῆς ἀγάπης· εὐγνώμονες πρὸς τὰ δεσμά των.

Ὁ Σαίκσπηρ ἐδημιούργησε δύο τοιούτους ἁβροὺς γυναικείους τύπους· περισσότερον μὲ ὄνειρον παρὰ μὲ σάρκα· θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι μόλις ἐγγίζουν τὴν γῆν καὶ ὅτι φέρουν μαζί των τὴν ἀτμοσφαῖραν τοῦ οὐρανοῦ τὴν ὁποίαν ἀνέπνευσαν. Τὴν Ὀφελίαν καὶ τὴν Μιράνδαν.

Τὰ εὔθραυστα ταῦτα ὄντα ἂν ἐκτεθοῦν εἰς τὴν ὁρμὴν τραχείας καὶ ἐχθρικῆς τύχης, χωρὶς δύναμιν πρὸς ἀντίστασιν, χωρὶς ἰσχὺν πρὸς ἐγκαρτέρησιν ὠθοῦνται μοιραίως εἰς θλιβερὰν καταστροφὴν ὡς ἡ δυστυχὴς κόρη τοῦ Λαέρτου. Ὁ χαρακτήρ της καὶ τὸ σῶμα της μόλις ἔχουν σχηματισθῇ, καὶ τὸ ἁβρὸν ἄνθος δὲν εἶνε προωρισμένον ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν χάλαζαν καὶ τὴν καταιγίδα. Εὑρεθεῖσα μεταξὺ ἐγκλήματος καὶ ἐκδικήσεως κατασυντρίβεται. Ὁ πόνος της δὲν ἐκσπᾷ εἰς λόγους, μόνον εἰς σιωπηλὰ δάκρυα, εἰς τοὺς σταλάζοντας γόους περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ ἀρχαῖος τραγικός. Ἡ ἀνέκφραστος χάρις της τὴν παρακολουθεῖ μέχρι τοῦ θανάτου. Πρὸς λουτρὸν νύμφης παρωμοίωσαν τὴν αὐτοκτονίαν της. «Τὸ ἐρωτικὸν τραγοῦδι τὸ ὁποῖον ὑπομέλπει ἀποφυλλίζουσα τὸν ἐξ ἀνθέων στέφανόν της, περιίπταται ἀκόμη εἰς τὰ χείλη της ὅταν εἰσολισθαίνῃ εἰς τὸ παφλάζον ὕδωρ».

Ἀλλ' ἂν ἡ Μοῖρα τὸ τοιοῦτον πάναγνον καὶ ἁβρὸν ὂν περιβάλῃ μὲ ἁπαλὰς θωπείας, τότε γεννᾶται ἓν ἰδεῶδες, ἀνεκφράστως ἐπίχαρι, ὑπέρκαλον καὶ εὐτυχὲς πλάσμα ὡς ἡ Μιράνδα τῆς «Τρικυμίας».

***

Ἡ «Τρικυμία» εἶνε τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Σαίκσπηρ. Εἰς τὴν σιωπηλὴν ἠρεμίαν τῶν ἀγρῶν, μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου, ἕτοιμος ν' ἀποχαιρετίσῃ καὶ τὸν ταραχώδη κόσμον τῆς ἰδικῆς του δημιουργίας, ἀφῆκεν ὡς ἐσχάτην ἀναλαμπὴν τῆς μεγαλοφυΐας του τὸ λυρικοδραματικὸν αὐτὸ ποιητικὸν ἀριστοτέχνημα, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ὑπερφυσικὸν ἐναρμονίζεται τόσον θεσπεσίως μὲ τὸ φυσικὸν καὶ τὸ φανταστικὸν μὲ τὸ ἀληθινόν.

Νεώτεραι ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι καὶ τὸ φανταστικὸν τοῦτο στηρίζεται ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ.

Ἀγγλικὸς στόλος πλέων εἰς Βιργινίαν κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ διεσκορπίσθη. Ὑπετέθη ὅτι ἡ ναυαρχὶς κατεποντίσθη. Τὸ θαλασσόπληκτον πλοῖον διέρρεε, ἀπὸ τὴν ἀκατάπαυστον δὲ ἄντλησιν οἱ ναῦται ἐβυθίσθησαν εἰς βαθὺν ὕπνον. Ἔξαφνα, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ὁ πλοίαρχος ἀνακαλύπτει ξηρὰν καὶ ῥίπτει ἔξω τὸ σκάφος μεταξὺ δύο βράχων. Οἱ ναυαγοὶ εὑρέθησαν εἰς συστάδα νήσων, τὰς Βερμούδας, ἢ νήσους τοῦ Διαβόλου. Αἱ νῆσοι αὗται ἦσαν ἤδη γνωσταὶ μακρόθεν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους· ἀλλὰ τὰς ἀπέφευγον ὡς μαγευμένας καὶ διὰ τὰς ἀγρίας τρικυμίας, αἱ ὁποῖαι ἐβρυχῶντο ἀκαταπαύστως περὶ αὐτάς.

Ἐκ τῆς περιπετείας ταύτης ἐδανείσθη ὁ Σαίκσπηρ τὸ γραφικώτατον πλαίσιον τῆς «Τρικυμίας». Ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοξος εἰκών, τὴν ὁποίαν περιβάλλει τὸ πλαίσιον τοῦτο, ἀπεικονίζει ψυχικὴν πραγματικότητα. Ὁ δραματικὸς μῦθος, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ὅτι στερεῖται πάσης ὁμοιαληθείας καὶ πιθανότητος καὶ κινεῖται εἰς τὸ ὑπερφυσικόν, περιλαμβάνει, μέσα εἰς τὸν μαγικὸν κόσμον τῶν πνευμάτων, πραγματικὰς πράξεις: ἄθεσμον διάρρηξιν τῶν ἱερῶν δεσμῶν τῆς συγγενείας, καταπάτησιν τῶν καθηκόντων τῆς φιλίας, αἰσχρὰν ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπιστίαν. Ἡ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπαισιοδοξία τοῦ Σαίκσπηρ, ἡ χαρακτηρίζουσα τὰ τελευταῖα ἔργα του, πληροῖ καὶ τὴν «Τρικυμίαν». Ἀλλ' ἐδῶ μετὰ τὴν τρικυμίαν ἐπέρχεται ἡ γαλήνη. Πρὶν ὅμως ἐπανθήσῃ τὸ τελικὸν γλυκὺ μειδίαμα τῆς συγγνώμης ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ μεγάλου καρδιογνώστου, τὰ συστέλλει σπασμὸς πικρίας διὰ τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν.

Ὁ Πρόσπερος δοὺξ τοῦ Μιλάνου εἰς τὴν μελέτην καὶ τὰς μυστικὰς ἐπιστήμας παραδεδομένος, ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τοῦ Δουκάτου εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἀντώνιον· ἀλλ' ὁ φιλόδοξος ἀδελφός, ἄπιστος καὶ προδότης, ὑποσχεθεὶς φόρον ὑποτελείας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, διὰ τῆς βοηθείας αὐτοῦ ἐκθρονίζει τὸν Πρόσπερον καὶ φορεῖ τὸ δουκικὸν στέμμα. Τὸν δυστυχῆ ἔκπτωτον ἐπιβιβάζει μὲ τὸ τριετὲς θυγάτριόν του, τὴν Μιράνδαν, εἰς παλαιὸν σκάφος, διαρρέον, χωρὶς ἐξάρτυα, χωρὶς ἱστία, κατάλληλον μόνον νὰ καταποθῇ ὑπὸ τῶν κυμάτων.

Ἀλλὰ μὲ τὸ πλοῖον τοῦτο — εἰς τὸ ὁποῖον κρυφίως στέλλει τροφάς, ἐνδύματα καὶ τὰ μαγικὰ βιβλία τοῦ Προσπέρου ὁ ἔντιμος Γονζάλος, ὁ σύμβουλος τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως—κατορθώνει ὁ ἐξόριστος νὰ φθάσῃ εἰς μίαν ἐρημικὴν νῆσον. Ἡ νῆσος αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ τέρας τὸν Καλιμπὰν ἀπὸ τὴν μητέρα του Συκόρακα, ἥτις ἄλλοτε τὴν εἶχε καταλάβῃ. Ὁ Πρόσπερος ἀνέθρεψε τὸ τέρας· «τοῦ ἔδειξε πῶς νὰ λέγῃ τὸ φῶς τὸ μεγάλο καὶ πῶς τὸ μικρότερο ποὺ καίνε τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύκτα». Τὸ μισητὸν αὐτὸ ἀνδράποδον, τὸ ὁποῖον ἐγαύγιζεν ὡς κτῆνος, ἐμόχθησεν ὁ ἀγαθὸς Πρόσπερος νὰ τὸ διδάξῃ τὴν ἀνθρωπίνην λαλιάν. Ἀλλ' αὐτὸ ἔμεινε κτῆνος. Εἰς μίαν θηριώδη ἔκρηξιν μίσους πρὸς τὸν εὐεργέτην του ἀναφωνεῖ: — Ἡ μιλιὰ ποὺ μ' ἔμαθες σὲ τοῦτο μονάχα μ' ὠφέλησε· ξέρω νὰ καταριῶμαι· λοιμκὴ νὰ σὲ θερίσῃ γατί μ' ἔμαθες τὴν μιλιά σου!

Ποῖον τρομακτικὸν βάθος ἀπαισιοδοξίας ἀνοίγουν ὡς ἄβυσσον αἱ λέξεις αὗται!... Τὸ κτῆνος δὲν λησμονεῖ ἑαυτὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν χειλέων· ἀλλ' ἡ ἐγγενὴς ὕλακὴ ἐκρήγνυται ὡς κατάρα.

Μὲ τὴν μαγείαν του ὁ Πρόσπερος ὑποτάσσει ὄχι μόνον τὸν Καλιμπάν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν αἰθέριον πνεῦμα, τὸν Ἄριελ. Τώρα ὅμως δὲν εἶνε μόνον ὁ ὀνειροπόλος μελετητής· εἶνε καὶ ὁ ἐνεργὸς καὶ αὐστηρὸς διοικητής. Εἰς τὸ μαγικὸν βασίλειόν του, ἐπὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων καὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ὡς νόμος κυριαρχεῖ ἡ θέλησίς του.

Ἐνῷ οἱ ἐχθροί του παραπλέουν τὴν νῆσον του ἐξεγείρει τρικυμίαν, ἡ ὁποία κατασυντρίβει τὰ σκάφη καὶ ἐκβράζει τοὺς ναυαγοὺς εἰς τὴν ἀκτήν. Περιῆλθον τέλος εἰς τὴν ἐξουσίαν του!... Ὁ Πρόσπερος ὅμως τοὺς εἴλκυσεν ἐκεῖ ὄχι διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς μεταμορφώσῃ ψυχικῶς, νὰ τοὺς ἐξευγενίσῃ καὶ τοὺς συγχωρήσῃ. Διότι εἶνε ἀγαθὸς καὶ μεγαλόψυχος. Ἡ μισανθρωπία του ἐνέχει τὴν πρότητα ἀμνησικάκου συμπαθείας. Ὑψοῦται ὑπεράνω τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, εἰς τὴν γαλήνην τοῦ φιλοσόφου. Ἐκδίκησιν ἐννοεῖ τὴν συνδιαλλαγήν, ἥτις δύναται νὰ γείνῃ διὰ τοῦ γάμου τῆς Μιράνδας μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Διὰ τοῦτο παραγγέλλει εἰς τὸν Ἄριελ νὰ χωρίσῃ τὸν νεαρὸν Φερδινάνδον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ναυαγούς, τὸ δὲ χαριέστατον πνεῦμα μὲ γλυκεῖαν μελῳδίαν ἀοράτου μουσικῆς ὁδηγεῖ τὸν περικαλλέστατον νέον πρὸς τὴν Μιράνδαν.

Ἡ Μιράνδα εἶνε ἴσως ἡ θελκτικωτάτη γυναικεία μορφή, ἐξ ὅσων ἔπλασεν ὁ Σαίκσπηρ. Ἡ ψυχή της εἶνε ἁγνὴ ὡς νὰ ἐξῆλθε πρὸ μικροῦ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Δημιουργοῦ. Καμία ἀσχημία δὲν ἐθόλωσε τὴν διαύγειάν της. Ηὔξησεν ἐν τῇ μονώσει μακρὰν πάσης γηΐνης ἐπαφῆς. Τὸ μόνον συνδέον αὐτὴν πρὸς τὴν γῆν εἶνε ἡ συμπάθεια. Ὅταν ὁ Πρόσπερος ἐξεγείρῃ τὴν φοβερὰν τρικυμίαν, ἡ ψυχή της ἀγωνιᾷ διὰ τοὺς κινδυνεύοντας.

— Ὤ! ἕνα ὡραῖο καράβι κατασυντριμμένο! Ἀχ! ἴσια κατὰ τὴν καρδιά μου ἦλθε κ' ἔκρουσε ἐκείνη ἡ βοή!

Ποία θελκτικὴ ταραχὴ συνταράττει τὴν ψυ-

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ — ΤΥΠΟΙ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

χήν της ὅταν συναντᾶται μὲ τὸν Φερδινάνδον!... Προσηλώνει ἄφωνος τὰ βλέμματά της εἰς τὰ βλέμματά του, τὰ προσηλωμένα εἰς αὐτήν, καὶ ἐγκαταλείπεται ἡδέως εἰς τὸ νέον, τὸ ἄγνωστον συναίσθημα, τὸ ὁποῖον καταπλημμυρεῖ μὲ γοητείαν τὴν ὕπαρξίν της· ἀνοίγεται ὡς ἄνθος, φυσικῶς ἡ παρθενική της καρδία καὶ σκορπίζει εὐωδίαν.

— Τί εἶν' αὐτό, ἀναφωνεῖ ὅταν βλέπῃ ἔξαφνα τὸ βασιλόπουλον. Θεέ μου! πῶς κυττάζει ὁλόγυρα! Τί ὡραῖος ποὺ εἶνε! Πνεῦμα θὰ εἶνε!...

Ἀγνοεῖ τὰς ἐπιτηδευμένας ἐπιφυλάξεις τοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς ἀκκισμοὺς τῆς σεμνοτυφίας. Ὀρθῶς ἐλέχθη ὅτι ἡ πρώτη γυνὴ δὲν ἠρυθρίασεν ὑπὸ τὸ ἐρωτικὸν βλέμμα τοῦ Ἀδάμ. Ἡ Μιράνδα παραδίδει τὴν καρδίαν της εἰς τὸν Φερδινάνδον μὲ ὅλην τὴν τόλμην τῆς ἀγνότητος.

— Ἐγώ, τοῦ λέγει, δὲν γνωρίζω καμία ἀπὸ τὸ γένος μου· δὲν θυμοῦμαι καμιᾶς γυναικὸς πρόσωπο, εἰμὴ τὸ ἰδικό μου ἀπὸ τὸν καθρέπτη. Μήτε εἶδα ἄλλους ποὺ ν' ἀξίζουν νὰ τοὺς ὀνομάσω ἄνδρας, ἐκτὸς ἀπὸ σέ, καλέ μου φίλε, καὶ τὸν ἀκριβό μου πατέρα. Τί λογῆς πρόσωπα ἔχουν οἱ ἄλλοι δὲν γνωρίζω· ἀλλὰ μὰ τὴν σεμνότητά μου, δὲν ἐπιθυμοῦσα ἄλλο σύντροφο 'ς τὸν κόσμο παρὰ σέ, μήτε ἡ φαντασία μπορεῖ νὰ πλάσῃ ἄλλη μορφὴ παρὰ σέ, νὰ μ' ἀρέσῃ.

Ὅταν ἀκούῃ τὸν Φερδινάνδον νὰ τῆς λέγῃ ὅτι τὴν ἀγαπᾶ «πάρα πάνω ἀπ' ὅ,τι κι' ἂν εἶνε 'ς τὸν κόσμο» κλαίει καὶ ἀναφωνεῖ, ἀμηχανοῦσα διὰ τὸ ἀνεξήγητον—Τρελλὴ ποὺ εἶμαι νὰ κλαίω γιὰ κεῖνο ποὺ χαίρομαι!... — Γιατί κλαῖς; τὴν ἐρωτᾷ ὁ Φερδινάνδος, καὶ ἀποκρίνεται τὰ ἀφελῆ αὐτὰ καὶ βαθύτατα:

— Γιατὶ δὲν εἶμαι ἀξία καὶ δὲν τολμῶ νὰ προσφέρω ἐκεῖνο ποὺ ποθῶ νὰ δώσω καὶ τρέμω νὰ δεχθῶ ἐκεῖνο, ποὺ ἂν τὸ στερηθῶ πεθαίνω!.. Μακρυὰ ἀπὸ μένα ἐντροπαλὴ προσποίησι καὶ σπρῶξε με ἄδολη ἐσὺ καὶ ἁγία ἁπλότης... Ἐγὼ εἶμαι γυναῖκα σου, ἂν θέλῃς νὰ μὲ στεφανωθῇς, εἰδεμὴ θέλω ν' ἀποθάνω σκλάβα σου· γιὰ σύντροφο μπορεῖς νὰ μ' ἀρνηθῇς, ἀλλὰ γιὰ σκλάβα σου θὰ σοῦ εἶμαι, θέλεις δὲν θέλεις.

—Νὰ τὸ χέρι μου! λέγει ὁ Φερδινάνδος.—Νὰ καὶ τὸ δικό μου! ἀποκρίνεται ἡ Μιράνδα, καὶ μέσα 'ς αὐτὸ ἡ καρδιά μου!

Ἀλλὰ παραδίδουσα τὴν καρδίαν της διαφυλάττει τὴν ἁγνότητά της· ἡ ἔμφυτος σεμνότης τὴν ἀπομακρύνει τῆς προσφιλοῦς ἀγκάλης· ἡ νηφαλιότης τῆς ἀθῴας ψυχῆς ἀγρυπνεῖ μέσα εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἔκστασιν.

Ἡ Μιράνδα, εἶπε θαυμασίως εἷς κριτικὸς «εἶνε ἡ Γαλάτεια τῆς φύσεως· δὲν ἐξέρχεται ὅπως ἡ ἀρχαία νύμφη ἀπὸ ἀναίσθητον μάρμαρον ἀλλ' ἀπὸ τὸν φρίσσοντα κόλπον τῶν δασῶν καὶ τὴν δροσερότητα τῶν ῥεόντων ὑδάτων. Ὅταν ὁ Φερδινάνδος θέτῃ τὴν χεῖρα του ἐπὶ τῆς καρδίας της, δὲν ζωογονεῖται μόνον μία γυνὴ ἀλλ' ἡ ἐνσαρκωθεῖσα καὶ τοῦ λοιποῦ ζῶσα καλλονὴ τῆς Μοναξιᾶς.»

Ὁ Πρόσπερος ἀκούει καὶ βλέπει μειδιῶν. Εἶν' εὐτυχὴς διὰ τὴν εὐτυχίαν της καὶ διὰ τὸ ἔργον τῆς ἀγαθότητος τὸ ὁποῖον ἀρχίζει μὲ τὴν εὐτυχίαν ταύτην. Ἡ ἱερὰ εὐχή του ἐπισφραγίζει τὸν ἅγιον δεσμόν. Μὲ τοὺς μαγευτικοὺς ἤχους θείας μελῳδίας προσκαλοῦνται τὰ χαρμόσυνα πνεύματα εἰς τὴν μεγάλην ἑορτὴν τῆς ἀγάπης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θ' ἀνθήσῃ ἡ συνδιαλλαγὴ καὶ ἡ συγγνώμη.

* * *

Ἑρμηνευταί τινες τοῦ Σαίκσπηρ θεωροῦν τὴν «Τρικυμίαν» οὐχὶ ἁπλῶς τολμηρὸν φανταστικὸν ἀριστοτέχνημα, ἀλλὰ βαθὺ συμβολικὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία κεῖται πέραν τῆς ποιητικῆς καὶ δραματικῆς του ἀξίας. Τὸ Ὡραῖον ἐδῶ

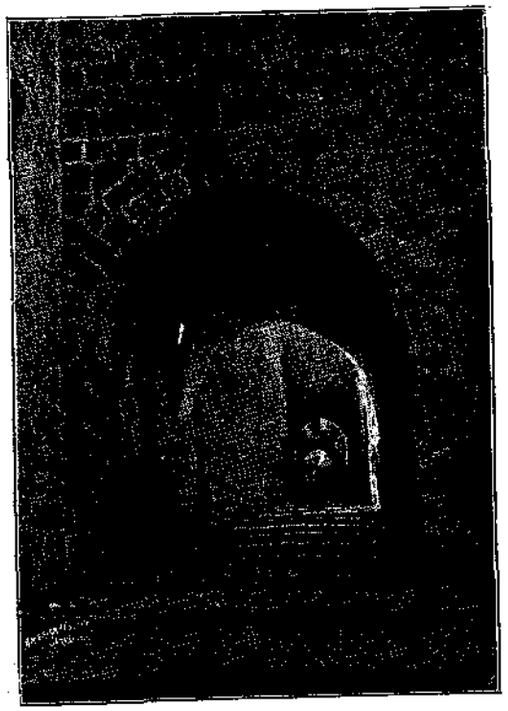

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ — ΔΡΟΜΟΣ

δὲν ἀφίνει τοὺς θαυμαστὰς μέσα εἰς τὴν καλαισθητικὴν γοητείαν, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ὁδηγεῖ· ἀνοίγει καὶ τὴν μυστηριώδη πύλην ἄλλου μαγικοῦ κόσμου· τοῦ νοητικοῦ. Οὕτω εἰς τοὺς ναοὺς ἡ μεγαλοπρεπὴς αἴγλη τῆς τελετῆς καὶ αἱ αἰθέριαι μελῳδίαι μᾶς ἀνυψώνουν ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ ὡραίου εἰς τὴν ὑπέροχον ἀλήθειαν. Ὁ Πρόσπερος εἶνε ὁ καλλιτέχνης· ἡ Μιράνδα τὸ καλλιτέχνημα· ὁ Φερδινάνδος τὸ μαθητευόμενον κοινόν· αἱ βάσανοι, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ὁ Πρόσπερος εἰς τὸν ἄγριον Καλιμπὰν καὶ τοὺς χυδαίους Τρίγκουλον καὶ Στέφανον εἶνε ὁ ἀγὼν πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν χυδαιότητα.

Ἄλλοι ἀρνοῦνται τὸν συμβολισμὸν τοῦτον. Ἐγὼ τὸν παραδέχομαι, ἀλλὰ συμπληρῶν αὐτὸν μὲ τὴν ἰδικήν μου, τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν. Ἡ Μιράνδα εἶνε τὸ καλλιτέχνημα καὶ ὁ Φερδινάνδος τὸ κοινὸν τὸ μέλλον νὰ καταστῇ ἱκανὸν νὰ αἰσθανθῇ, νὰ ἐκτιμήσῃ, ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ καλλιτέχνημα. Ἀλλ' εἰς τὴν συμβολιζομένην ταύτην ἀναγέννησιν τῆς τέχνης, ποῖα εἶνε τὰ Πνεύματα, τὰ ὁποῖα καλεῖ ὁ Ἄριελ; Λέγονται, Ἶρις, Δήμητρα, Ἥρα. Ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὁπόθεν ἐξεκίνησαν, φέρουν μαζί των τὴν χαρίεσσαν ἁπλότητα, τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον θεοτήτων τοῦ Ὀλύμπου. Ἐν μέσῳ γλυκείας μελῳδίας ἀοράτου μουσικῆς εἰσέρχεται ἡ Ἶρις καὶ προσκαλεῖ τὴν ἀγλαόδωρον θεὰν τῆς εὐκαρπίας.

ΙΡΙΣ. — Δήμητρα, πολύδωρη θεά, οἱ πλούσιοι καρποί σου γέννημα, σιτάρι, κριθάρι, λαθῆρι καὶ βρόμη· τὰ βουνά σου τὰ χορτερά, ὅπου βόσκουνε τὰ πρόβατα καὶ οἱ λειμῶνες σου γιομάτοι ἀχυροσκέπασταις καλύβαις, ὅπου αὐτὰ ξενυκτίζουν· ἢ ροδοκρινοστόλισταις ἀκροποταμιαίς σου, ταὶς ὁποίαις μὲ τὴν προσταγή σου ὁ ὑγρὸς Ἀπρίλης περιεντύνει, νὰ φτειάσουν ἢ κρυόκαρδαις νύμφαις παρθενικὰ στεφάνια· τὰ δάση σου τὰ κατάσκια, ποὺ ἀρέσουν τοῦ ἀπαρηγόρητου νέου, ὅταν φύγῃ τὴν ἀλύπητη ἀγαπημένη του· οἱ φραγμένοι ἀμπελῶνες σου καὶ ἡ ἀκροπελαγιά σου ἄκαρπη καὶ βράχους γιομάτη, ὅπου ἡ ἴδια πέρνεις ἀέρα. Ἡ βασίλισσα τοὐρανοῦ ποὺ μ' ἔχει ὑγρὸ δοξάρι της καὶ μηνύτρα θέλει νὰ τ' ἀφήσῃς ὅλα καὶ νἄλθῃς σὲ τούτη τὴ φούχτα χλωρασιά, καθ' αὐτὸ εἰς τοῦτον τὸν τόπο *νὰ κάμετε χαραῖς μὲ τὴν ὑψηλή της χάρι.* Μὲ βία πετοῦν τὰ παγώνια της. Σίμωσε, πλούσια Δήμητρα, νὰ τὴν προϋπαντήσῃς. (Εἰσέρχεται ἡ Δήμητρα).

ΔΗΜΗΤΡΑ. — Χαῖρε, πολυχρώματη μηνύτρα, ὅπου ποτὲ δὲν παρακοῦς τὴν γυναῖκα τοῦ Διός· ὅπου μὲ τὰ κίτρινα φτερά σου στ' ἄνθια μου ἀπάνω σταλάζεις μέλι καὶ χύνεις δροσιστικαὶς βροχαὶς καὶ μὲ τὴν μίαν ἄκρη καὶ μὲ τὴν ἄλλη τοῦ γαλάζιου δοξαριοῦ σου στεφανώνεις τὰ σύλλογγα χωράφια μου καὶ ταὶς γυμναῖς ἀμμου-

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ — ΟΔΟΣ ΠΥΛΗΣ ΤΗΣ ΙΟΠΠΗΣ

διαίς, λαμπρὸ ζωνάρι τῆς ὑπερήφανης γῆς μου· γιατί ἡ βασίλισσά σου μ' ἐκάλεσε ἐδῶ, εἰς τὸ φτωχὸ ἐτοῦτο χορτάρι;

ΙΡΙΣ.— *Γιὰ νὰ γιορτασθῇ ὁ δεσμὸς μιᾶς ἀληθινῆς ἀγάπης καὶ φιλοδωρηθῇ κανένα χάρισμα εἰς τοὺς εὐλογητοὺς ἀγαπημένους.*

. . . . . .

ΔΗΜ. —Ἡ ὑψηλὴ βασίλισσα, ἡ μεγάλη Ἥρα ἔρχεται· τὴν γνωρίζω ἀπὸ τὸ βάδισμά της.

ΗΡΑ. — Τί κάνει ἡ εὐεργέτρια ἡ ἀδελφή μου; συνέργησε μ' ἐμὲ «νὰ εὐλογήσωμε τοῦτο τὸ ταῖρι, νὰ εὐτυχήσουν καὶ νὰ δοξασθοῦν εἰς τὰ τέκνα τους.»—Λάβετε τιμαῖς, πλούτῃ, τοῦ γάμου τὰ καλά, μακροημέρευσι καὶ καθημεριναῖς χαραῖς. Σᾶς ψάλλ' ἡ Ἥρα ταῖς εὐχαῖς της.

ΔΗΜ. — Λάβετε τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, τὴν ἀφθονία· ἀποθήκαις γιομάτες πάντα, ἀμπέλια φορτωμένα σταφύλια, δένδρα βαϊσμένα ἀπὸ τῶμορφο βάρος· ἡ ἄνοιξις γιὰ σᾶς νὰ προφθάσ' εἰς τὰ τέλη τοῦ φθινόπωρου· ἡ σπάνι καὶ ἡ χρεία νὰ μὴν ἔρθουν κοντά σας ποτέ· ἰδοὺ ἀπάνου εἰς τὴν κεφαλή σας τῆς Δήμητρας ἡ εὐχαίς.

ΦΕΡΔΙΝ. — Τοῦτο εἶνε λαμπρότατο θέαμα, κ' *ἡ ἁρμονία του μαγεύει.* Μπορῶ νὰ τὰ στοχασθῶ πνεύματα;

ΠΡΟΣΠ. — Πνεύματα, ὁποῦ *μὲ τὸ μέσο τῆς τέχνης μου ἐκάλεσα ἀπὸ τὴ σφαῖρά τους, ὅπως ἐνεργήσουν ἐκεῖνο ποὺ μοῦ φαντάστηκε τώρα.*

ΦΕΡΔΙΝ. — Ἂς ζήσω γιὰ πάντα ἐδῶ· ὁ θαυμαστὸς πατέρας καὶ μία σύντροφος κατασταίνουν τοῦτον τὸν τόπο Παράδεισο.

ΠΡΟΣΠ. — Τέκνα μου σιωπή. Ἡ Ἥρα μὲ τὴν Δήμητρα κρυφομιλοῦν σοβαρά. Κάτι μέλλει νὰ γείνῃ ἀκόμα· σιγᾶτε.

ΙΡΙΣ.— Ἐσεῖς, Νύμφαις, λεγόμεναις Ναϊάδες, ἔφοροι εἰς τοὺς περιπλανούμενους ῥύακας, στεφανωμέναις βοῦρλα καὶ μὲ τὸ βλέμμα πάντα σεμνό, ἀφῆστε τὸν ἀφρὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ εἰς τὸ κάλεσμα ὑπακοῦστε τῆς Ἥρας εἶνε ἡ προσταγή. Ἐδῶ, σὲ τοῦτο τὸ πράσινο χῶμα, ἐλᾶτε, φρόνιμαις νύμφαις καὶ βοηθήσετε νὰ γιορτασθῇ ὁ δεσμὸς μιᾶς ἀληθινῆς ἀγάπης [1].

***

Ἕως τώρα ὁ Σαίκσπηρ, ὁ βάρβαρος τοῦ Βορρᾶ, ὡς τὸν ὕβρισεν ὁ Βολταῖρος, παρίσταται ὡς ἀντίπαλος τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Ὁ ἕτερος πόλος τῆς Τέχνης. Ἐν ὀνόματι αὐτοῦ οἱ θαυμασταί του συνέτριβον τὰ ἀρχαῖα εἴδωλα. Ἐξ αὐτοῦ ἐξώρμησεν ὁ ἀχαλίνωτος ῥομαντισμός, ὁ βίαιος κρημνιστὴς τῆς εὐρυθμίας. Ἀλλὰ δύο ἀπὸ τοὺς κορυφαίους θιασώτας του, ἀπὸ τοὺς ἐγγύτερόν του ἀνελθόντας, δύο μεγάλα δημιουργικὰ πνεύματα, ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Σίλλερ, μετὰ μακρὸν τριακονταετὲς περίπλουν τῶν ἰδεῶν προσωρμίσθησαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἰδεῶδες. Μήπως ἄρά γε καὶ αὐτὸς ὁ Σαίκσπηρ, ὑπὸ τὴν συκαμινέαν τῆς Στρατφόρδης, ὀλίγον πρὶν ἀναπαυθῇ ἀπὸ τὴν τεραστίαν δημιουργίαν του, εἰς μίαν ἀστραπὴν τῆς μεγαλοφυΐας του, ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι τοσάκις ἐφώτισαν τὸ μέλλον, διεῖδε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Τέχνης διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος; καὶ εἰς τὸν βαθυσήμαντον γάμον τῆς Μιράνδας, εἰς «τὸν δεσμὸν μιᾶς ἀληθινῆς ἀγάπης» ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ τὴν Ἶριδα, τὴν Ἥραν καὶ τὴν Δήμητρα, διὰ νὰ γείνῃ *τὸ λαμπρότατο θέαμα* τοῦ ὁποίου, *ἡ ἁρμονία μαγεύει;*

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

[1] Ἡ «Τρικυμία», δρᾶμα Οὐϊλιέλμου Σέϊκσπηρ, μετάφρασις Ι. Πολυλᾶ. Κέρκυρα. 1855.

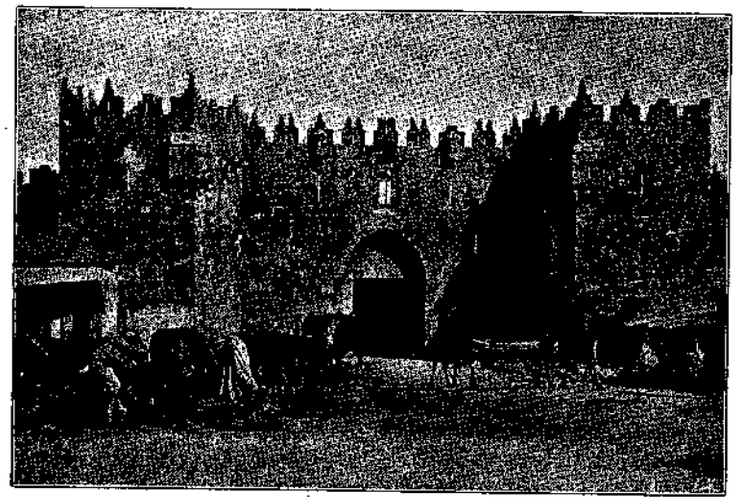

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ — Η ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΥ

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΠΟ ΤΟΥ 1844–1854

Αἱ ἐπανειλημμέναι ἀπόπειραι καὶ ἀποτυχίαι τοῦ Καπέλλα.—Ὁ γαλακτοπώλης θεατρώνης.—Οἱ noble canaille.—«Αἱ ἐλευθερωμέναι Ἀθῆναι».—Νέοι ἠθοποιοί.—Ἡ ἔφιππος θεατρικὴ πομπή.—Ὁ «Πουρσονιακὸς» καὶ τὰ παθήματά του.—Τέσσαρα πρωτότυπα ἔργα.

Τὰ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Νεοελληνικοῦ θεάτρου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1844 ἐξέθεσα διὰ μακρῶν ἀλλαχοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1844 μέχρι τοῦ 1856 ὅτε τὸ πρῶτον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐλήφθη σοβαρωτέρα φροντὶς περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ ἔζησεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βίον οἰκτρόν, δύναταί τις εἰπεῖν. Ὁ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1844 παριστάνων ἑλληνικὸς θίασος διελύθη [1], ἐκ δὲ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὁ μὲν Ὀρφανίδης ἀπεστάλη εἰς Παρισίους διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἠθοποιΐαν [2], ὁ Μπίλλερ ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Πατρῶν διὰ τὰ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἄρθρα του [3], καὶ ἡ Αἰκατερίνη Παναγιώτου ὑπανδρευθεῖσα, ἀπεχώρησε τῆς σκηνῆς, ἐνῷ διὰ παντὸς ἐχάθησαν τὰ ἴχνη τῆς τε Μαριγοῦς Δομεστίνη καὶ Δευτερίδη.

Ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1844, ὁ Καπέλλας, ὅστις δὲν ἠννόει κατ' οὐδένα λόγον ν' ἀποσπασθῇ τῶν ἀγκαλῶν τῆς Μελπομένης, συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Οἰκονομίδου, τῆς Ἀθηνᾶς Φιλιππάκη καὶ δύο ἄλλων νεοφωτίστων, τοῦ Ἰωάννου Δραγάτση καὶ Γ. Δημητριάδου, ἐπεχείρησε νὰ δώσῃ μερικὰς παραστάσεις, ἀλλ' ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Πλὴν καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη οὐδὲ τὸ παράπαν διεσκέδασε τὸν πρὸς τὸ θέατρον ἔρωτά του, ὅστις εἰς πᾶν νέον ἐμπόδιον ὅπερ συνήντα, ἐξήπτετο ἔτι μᾶλλον· ἀπ' ἐναντίας νέα πάντοτε σχέδια ἐνέπνεεν εἰς τὸν δυστυχῆ ἠθοποιόν. Οὕτως ὁ θεατρομανὴς Καπέλλας, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1845, νέαν ἀπεπειράθη ἀπόπειραν πρὸς νεκρανάστασιν τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἀφοῦ προηγουμένως ἔπεισε ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐργολαβίαν τῆς θεατρικῆς ἐπιχειρήσεως ἕνα... γαλακτοπώλην!

Δυστυχῶς καὶ ἡ νέα αὕτη ἀπόπειρα πλέον ἢ οἰκτρῶς ἐναυάγησεν, ἀναγκασθέντος κατόπιν τοῦ ἀτυχοῦς γαλακτοπώλου νὰ νερώνῃ ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον τὸ γάλα του διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ φέρῃ ἰσοζύγιον εἰς τὴν σπουδαίως παθοῦσαν μικρὰν περιουσίαν του. Τὴν ἀπόπειραν ταύτην καὶ τὸ ἐπακολουθῆσαν οἰκτρὸν ναυάγιον αὐτῆς ἀνήγγειλεν ἡ «Φήμη» τῆς 25 Φεβρουαρίου 1845 διὰ τῶν ἑξῆς ἀμιμήτων γραμμῶν: «Εἷς γαλακτοπώλης συνεφώνησε μετὰ τοῦ κ. Καπέλλα νὰ λάβῃ τὴν ἐργολαβίαν τοῦ θεάτρου θέτων ὁ γαλακτοπώλης τὰ χρήματα τῆς ἐργολαβίας καὶ ὁ Καπέλλας τὴν διεύθυνσιν τοῦ θεάτρου· εἰς τὸ τέλος ἔκαμαν λογαριασμὸν καὶ ὁ δυστυχὴς γαλακτοπώλης ἐζημιώνετο 650 δραχμὰς καὶ οὕτω ἡ ἐργολαβία τοῦ θεάτρου ἔπαυσε».

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἀποτυχίαν του βαρέως φέρων ὁ Καπέλλας, ἀπῆλθε τῶν Ἀθηνῶν ἐνῷ ὄπισθέν του πενθίμως ἔτριζον οἱ στρόφιγγες τῶν ἑρμητικῶς κλειομένων πυλῶν τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Πλὴν οἱ τριγμοὶ οὗτοι οὐδένα συνεκίνησαν, οὐδ' αὐτὸν κἂν τὸν ἕλληνα Πρωθυπουργὸν ὅστις μετ' ὀλίγον εἰσήγαγεν εἰς τὴν Βουλὴν πρότασιν περὶ χορηγήσεως 15,000 δραχ. πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἰταλικοῦ θεάτρου! Τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ κυρίου Πρωθυπουργοῦ δὲν ἔλειψαν νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐκθύμως καὶ αἱ τότε ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, πρωτοστατούσης τῆς περιφήμου «Φήμης» ἥτις ὡς ἑξῆς ἐτελείωνε τὸ ὑπὲρ τῆς ἐπιχορηγήσεως ἄρθρον της: «Ἄλλως τε τὰ χρήματα δὲν μεταβαίνουσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ξένων ὑποκριτῶν, καθόσον οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι οἱ τοιοῦτοι οἱ ἄλλως ἐπονομαζόμενοι noble canaille εἶναι τόσον πολυέξοδοι ὥστε φεύγουν ἄναυλα!» Εἰς τὴν τοιαύτην ἀκαταμάχητον λογικὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοσιογραφίας πεισθέντες καὶ οἱ πατέρες τοῦ Ἔθνους ἐψήφισαν τὴν ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ ζητηθεῖσαν ἐπιχορήγησιν καὶ οὕτω τὸ Ἰταλικὸν θέατρον ἀφ' ἑνός, τὰ ἱπποδρόμια ἀφ' ἑτέρου ἐπεκράτησαν καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 1847, ὅτε δειλὴ - δειλὴ ἀνεφάνη καὶ πάλιν ἡ ἑλληνικὴ σκηνή.

Ἀλλὰ καὶ τῆς νέας ταύτης περιόδου τοῦ ἑλλανικοῦ θεάτρου ὁ βίος οὔτε μακρὸς οὔτε λαμπρὸς ὑπῆρξε. Οἱ μέχρι τοῦδε γνωστοὶ ἡμῖν ἠθοποιοὶ ἐξέλιπον σχεδὸν πάντες, διασκορπισθέντες

[1] Ὁ θίασος ἀπηρτίζετο ἐκ τῶν ἑξῆς: Αἰκατερίνης Παναγιώτου, Ἀθηνᾶς Φιλιππάκη, Μαριγ. Δομεστίνη, Μαριγ. Δευτερίδη, Λεωνίδα Καπέλλα, Θ. Ὀρφανίδου, Σ. Κουρτέση, Ν. Μπίλλερ, Γ. Οἰκονομίδου, Ν. Μακρογεωργίου, Ἰωάν. Κακούρη καί τινων ἄλλων.

[2] Ὁ Ὀρφανίδης μεταβὰς εἰς Παρισίους, ἔκρινε φρονιμώτερον ἀντὶ τῆς ἠθοποιίας νὰ σπουδάσῃ τὴν βοτανικὴν εἰς ἣν καὶ κατόπιν διέπρεψε. «Τὸ ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι ὁ Ὀρφανίδης εἶχεν ἐνδιατρίψει μόνον περὶ τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν ποίησιν καὶ τὴν φιλολογίαν, ὅτε ἀπελθὼν εἰς Παρισίους μετὰ πενιχρᾶς χορηγήσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἀναπτύξῃ τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἠγάπησεν αἴφνης ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἤδη ἐτῶν τὴν βοτανικὴν καὶ ἀπεφάσισε νὰ σπουδάσῃ αὐτήν, παρακινηθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τυχαίας ἀκροάσεως δημοσίου βοτανικοῦ μαθήματος. Τὸ 1848 ὁ Ὀρφανίδης ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀθήνας διορισθεὶς τὸ ἑπόμενον ἔτος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου». («Ὁ Θ. Γ. Ὀρφανίδης ὡς βοτανικός, σκιαγραφία ὑπὸ Θ. Δε-Χελδράϊγ, ἐν τῇ «Ἑλληνικῇ Γεωργίᾳ» ἔτος Γ' τεῦχος Β' καὶ Γ' 1887).

[3] Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Θεάτρου κατὰ τὸ 1844, ὁ Μπίλλερ ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, διὰ τῆς ὁποίας κατώρθωσεν, ἀντὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀθανασίαν, νὰ εἰσέλθῃ πλέον ἢ ἅπαξ εἰς τὰς φυλακὰς διὰ τὰ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἄρθρα του. Ἀπαλλαγεὶς τῆς τελευταίας φυλακίσεώς του διὰ χάριτος τῷ 1848, ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ ἐν Ἀθήναις ἰδίαν σατυρικὴν ἐφημερίδα, τὴν «Τρακατροῦκαν», χωρὶς ἐν τούτοις νὰ λησμονήσῃ καὶ τὰς σανίδας τῆς σκηνῆς ἐφ' ὧν τακτικῶς ἀνήρχετο ὁσάκις ἐν τῷ μεταξὺ ἐδίδοντο θεατρικαὶ παραστάσεις.

τῇδε κακεῖσε ὡς τὰ ξηρὰ τῶν δένδρων φύλλα, νέα δὲ πρόσωπα ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γ. Οἰκονομίδου: Ἡ Εὐθυμία Ἰωαννίδου, ὁ Νικ. Ἀναστασιάδης, ὁ Νικ. καὶ Θεόδ. Παναγιώτου, ὁ Π. Ἀναστασίου, ὁ Ζ. Γεωργίου καὶ οἱ γνωστοὶ ἡμῖν Γ. Δημητριάδης καὶ Ν. Μακρογεωργίου[1] ὁ καὶ «δάσκαλος» ἐπιλεγόμενος.

Ὁ νέος οὗτος θίασος, ἀπαρτισθεὶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ προσώπων πρὸς ἃ οὐδ' ἡ Θάλεια οὐδ' ἡ Μελπομένη θὰ συνῆνουν ποτὲ νὰ μειδιάσωσιν, ἑπόμενον ἦτο νὰ μὴν εὐδοκιμήσῃ, οὐχ' ἧττον κατώρθωσε καὶ ἔδωσεν ὀλίγας μόνον παραστάσεις ἐκ τῶν γνωστῶν μέχρι τοῦδε ἔργων πρὸς δὲ καὶ τὸ πρῶτον ἤδη τῆς τραγῳδίας τοῦ Γ. Πραντούνα «αἱ Ἐλευθερωμέναι Ἀθῆναι» περὶ ἧς ἄλλαχοῦ ἐγένετο λόγος. Τῆς παραστάσεως ταύτης, ἥτις ἦτο καὶ τὸ κύκνειον τοῦ θιάσου ᾆσμα διεσώθη καὶ τὸ πρόγραμμα ὅπερ ὡς τὸ ἀρχαιότερον τῶν διασωθέντων ἑλληνικῶν προγραμμάτων, ὁλόκληρον παραθέτω:

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἑλληνικῆς παραστάσεως διὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

(ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΤΘΟΥΣ)

Τραγῳδία εἰς πράξεις πέντε

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΚΛΕΟΔΗΜΟΣ, Ἄρχων ἐξόρ. Ἀθην.	Θ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
ΛΕΩΣΤΡΑΤΟΣ, Συνοδ. Κλεοδήμου	Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
ΔΕΞΙΠΠΟΣ, ΕΥΒΟΥΛΟΣ, ΠΟΛΕΜΩΝ — Ἄρχοντες Ἀθηναῖοι	Λ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ν. ΜΑΚΡΟΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
ΕΥΑΝΔΡΑ, Γυνὴ τοῦ Κλεοδήμου	ΕΥΘ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
ΑΡΙΣΤΕΑΣ, μικρὸς υἱὸς τοῦ Κλεοδ.	Ν. Ν.
ΚΝΙΒΑΣ, Βασιλεὺς τῶν Γότθων	Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
ΑΠΟΙΑΣ, Σύμβουλος αὐτοῦ	Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
ΘΕΟΦΑΝΗΣ, Ἱερεὺς τῆς Ἀθηνᾶς	Ν. Π.
ΚΑΛΛΙΩΝ	Ζ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Χορὸς πολιτῶν Ἀθηναίων ψάλλων.—Δύο ἄγγελοι.—Στρατιῶται.

Ἡ σκηνὴ εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΤΑ ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΑ ΓΕΛΟΙΑ

Κωμῳδία ἀστειοτάτη εἰς πρᾶξιν μίαν

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΦΡΑΝΚΒΙΛ, Δικηγόρος	Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
ΒΙΝΒΑΛ, Ἐργολάβος τοῦ θεάτρου	Ν. Ν.
ΔΟΝ ΠΕΤΡΟΣ ΦΙΓΑΡΟΣ, Σπουδαστὴς τῆς κιθάρας	Ν. Π
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΛΑΣ.	Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
ΠΕΤΡΑΚΗΣ ΧΩΛΟΣ	Θ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
ΑΝΤΖΟΥΛΕΤΟΣ	Ν. Ν.
ΓΡΑΦΛΟΥΜΠΕΡ, Ἀγύρτης	Θ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΣΤΥΠΦΟΡΔ, Ἄγγλος	Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
ΜΠΕΡΠΑ, Δημοτ. σοφὸς γέρων	Ν. ΜΑΚΡΟΓΕΩΡΓΙΟΥ
Ο κ. ΚΟΥΚ, Τραυλὸς	Ζ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Η κ. ΚΟΥΚ, Λαλωλάλος	ΕΥΘ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Ἡ σκηνὴ εἰς μίαν πόλιν τῆς Ἰταλίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φραγβίλ

[1] Ὁ Μακρογεωργίου ἦτον ἀπόμαχος ἐπιλοχίας, λείψανον τοῦ Ἱεροῦ λόχου, λαβὼν μέρος καὶ κατὰ τὰς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Βουκουρεστίῳ δοθείσας ἑλλ. παραστάσεις. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸν Σ/βριον τοῦ 1852.

Κύριοι,

Ταύτην τὴν ἑσπέραν, κηρύττομεν, ὅτι θέλομεν διδάξει ἀπὸ σκηνῆς, τὴν τραγῳδίαν αἱ «*Ἐλευθερωμέναι Ἀθῆναι*» ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν Γότθων. Πρᾶξις συμβᾶσα περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος, γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, προτιμήσαμεν εἰς παράστασιν τὴν τραγῳδίαν ταύτην ὡς ἄξιαν τῆς προσοχῆς ὑμῶν διὰ τὴν τραγικότητά της, ἥτις θέλει κινήσει τὰς εὐαισθήτους ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν εἰς ἔλεον, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν της, διότι ἀφ' ἑνὸς τὸ φιλελεύθερον καὶ φιλόπατρι τῶν Ἀθηναίων, ἀφ' ἑτέρου ἡ τυραννικὴ ὠμότης τῶν Γότθων, θέλουν παρασταθῇ μὲ τοὺς πλέον διαφανεῖς χαρακτῆρας· πρὸς δὲ τούτοις καὶ πέντε ᾄσματα τῆς τραγῳδίας ταύτης, τὰ ὁποῖα τονισθέντα, θέλουν ψαλῇ συνοδευόμενα ὑπὸ μουσικῶν ὀργάνων. α΄) Εἰς τὴν Δ΄ πρᾶξιν, σκηνὴν Δ΄ ἐν τῇ φυλακῇ, ἐν ᾗ ἡ Εὐάνδρα μετὰ τοῦ υἱοῦ της. β΄) Πρᾶξις Ε΄, σκηνὴ Α΄, εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ λειψάνου τοῦ Χαριλάου ἱερέως τῆς Ἀθηνᾶς, ᾆσμα λυπηρότατον. γ΄) Πρᾶξις Ε΄, σκηνὴ Γ΄, εἰς τὴν θυσίαν. δ΄) Πρᾶξις Ε΄, σκηνὴ Ε΄. ε΄) Πρᾶξις Ε΄, σκηνὴ τελευταία, τὸ νικητήριον· πρὶν τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ κάθοδος τοῦ Ἑρμοῦ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, προηγουμένων βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, καὶ τὴν ἀστειοτάτην κωμῳδίαν εἰς πρᾶξιν μίαν: «Τὰ δικηγορικὰ γελοῖα», εἰς ἃ προσετέθη ἤδη καὶ ἕτερον πρόσωπον τὸ τοῦ κιθαριστοῦ.

Ἐλπίζοντες εἰς τὴν περὶ τὰ καλὰ συνδρομὴν τοῦ φιλομούσου καὶ φιλοκάλου τούτου Κοινοῦ καὶ τῆς Γενναίας Φρουρᾶς, ἐξακολουθοῦμεν θαρραλέως τὰς θεατρικὰς παραστάσεις, μὴ φειδόμενοι κόπων.

Ἡ μουσικὴ πλήρης θέλει παιανίσει διάφορα τεμάχια μελοδραμάτων καὶ λοιπῶν ᾀσμάτων.

ΤΙΜΗ ΕΙΣΟΔΟΥ

Διὰ τὴν πλατεῖαν Δρ. 1— Διὰ τὰ κλειστὰ καθίσματα

Δρ. 1,50—Ὑπερῷον λεπτ. 60

Διὰ τοὺς κ. ἀξιωματικοὺς αἱ δύο πρῶται σειραὶ τῶν καθισμάτων.

Κλειδιὰ θεωρείων ἑτοίμων α΄, β΄ καὶ γ΄ σειρᾶς εἰς τὰ ταμεῖα τῆς εἰσπράξεως.

Ἄρχεται τὴν 7 ½ μ. μ.

Ὁ Διευθυντὴς

Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Μετὰ τὴν παράστασιν τῶν «Ἐλευθερωμένων Ἀθηνῶν», ὁ θίασος παθὼν ἐξ ἀτροφίας, διελύθη, πάντων τῶν ἀποτελεσάντων αὐτὸν προσώπων ἀποσυρθέντων διὰ παντὸς πλέον τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἥτις ἐσίγησε καὶ πάλιν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἑπομένου ἔτους 1848, ὅτε ὁ Καπέλλας, ἐμφανισθεὶς ἐκ νέου ἐν Ἀθήναις, κατήρτισε τελειότερον θίασον ἐκ γνωστῶν καὶ εὐδοκίμων ἠθοποιῶν, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Σ. Καρτέσιος, ὁ Ἰωάν. Κούγκουλης, ὁ Β. Καρούμπας ὁ ἐπιλεγόμενος Ζωγράφος Σκόπας, ὁ Ξ. Ἀλκαῖος ὁ υἱὸς τοῦ ἠθοποιοῦ καὶ ποιητοῦ Ἀλκαίου, ὁ Ἑρμῆς Κολλιάτσος, ὁ Μελισσόβας, ὁ Ν. Μπίλλιος, ὁ Δ. Ζαήμης, ὁ Λ. Ἀντωνίου, ἡ Ἀθηνᾶ Φιλιππάκη καὶ ἡ Καλλιόπη Χρήστου, ἡ μετέπειτα κ. Κοτζιᾶ.

[Ἀκολουθεῖ]

ΝΙΚ. Ι. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

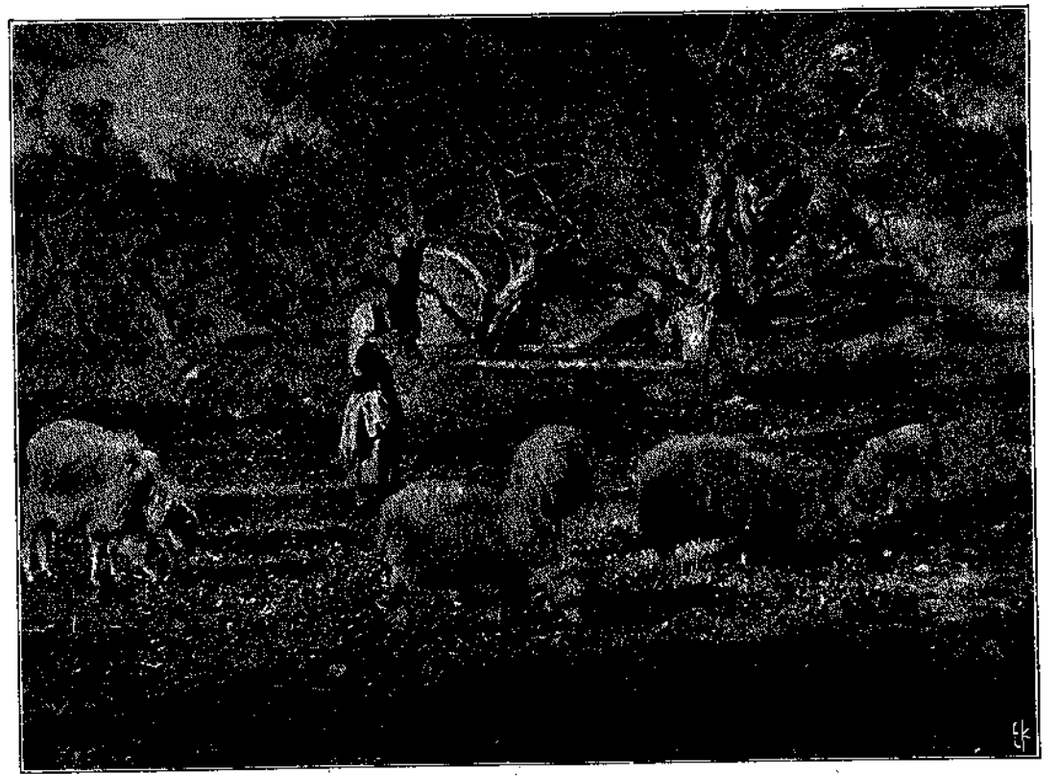

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ — ΚΕΡΚΥΡΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΠΟΥΑΣΟΝΑ

Η ΣΙΩΠΗ*

Ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἦτον ἀναγκασμένος νὰ συναναστρέφεται μὲ πολὺ κόσμο, μὲ συναδέλφους καὶ ἐνορῖτες, καμιὰ φορὰ μὲ γνωριμίες ὅπου ἔπαιζε χαρτιά· ἐπὶ τέλους ἔβγαζε λόγο στὴ λειτουργία· μά, ὅταν γύριζε στὸ σπίτι, εἶχε τὴν ἐντύπωσι πὼς ὅλη τὴν ἡμέρα εἶχε σωπάσει. Γιατὶ ὁ πάτερ Ἰγνάτιος δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσῃ μὲ κανέναν γιὰ κεῖνο ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσε, γιὰ κεῖνο ποὺ ἦτον ὅλη τὴ νύχτα, τὸ ἀντικείμενο τῶν στοχασμῶν του: τὰ αἴτια τοῦ θανάτου τῆς Βέρας.

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος δὲν ἤθελε νὰ καταλάβῃ ὅτι τώρα, δὲν μποροῦσε πιὰ τίποτα νὰ μάθῃ· μάλιστα τὸ ἐθεωροῦσε πολὺ δυνατό.

Κάθε νύχτα — τὶς περνοῦσε ὅλες ἄγρυπνος— φανταζότανε τὴ στιγμὴ τῆς τρομερῆς ἐκείνης βραδυᾶς, ὅπου ἡ γυναῖκα του κι' αὐτὸς ἤτανε κοντὰ στὸ κρεβάτι τῆς Βέρας καὶ ὅπου τὴ ρωτοῦσε: «Πές μου!». Καὶ ὅταν στὶς ἀναμνήσεις του ἔφτανε σ' αὐτὴ τὴ λέξι, ἐξακολουθοῦσε ἀλλοιώτικα ἀπ' ὅτι ἀληθινὰ εἶχε συμβῆ στὴν πραγματικότητα. Τὰ κλεισμένα μάτια του, ποὺ εἶχαν διατηρήσῃ μιὰν εἰκόνα πολὺ ζωντανὴ καὶ καθόλου θαμπὴ αὐτῆς τῆς σκηνῆς, βλέπανε τὴ Βέρα ν' ἀνασηκώνεται στὸ κρεβάτι, νὰ χαμογελάῃ καὶ νὰ μιλῆ. Μὰ τί ἔλεγε; καὶ ἡ λέξη αὐτή, ποὺ ἡ Βέρα δὲν εἶχε προφέρῃ, ποὺ θ' ἀποφάσιζε γιὰ ὅλα, φαινόταν τόσο κοντινὴ ποὺ ἐπίστευε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ τὴν ἀκούσῃ ἂν ἐκρατοῦσε τοὺς χτύπους τῆς καρδιᾶς του κι' ἀφουκραζότανε· μά, σύγχρονα, ἦτον ἡ λέξη ἀπέραντα, ἀπελπιστικὰ μακρυνή. Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος σηκωνότανε ἀπὸ τὸ κρεβάτι, τέντων' ἐμπρὸς τὰ χέρια του ἑνωμένα καὶ κινῶντας τα ἐφώναζε:

— Βέρα.

Καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ ἀποκρινόταν.

Ἕνα βράδυ, ὁ πάτερ Ἰγνάτιος μπῆκε στὴν κάμαρα τῆς γυναικός του, ποὺ εἶχε νὰ τὴν ἰδῇ περισσότερο ἀπὸ μιὰ βδομάδα, κάθισε κοντὰ στὸ προσκεφάλι της κι' ἀποφεύγοντας τὴ βαρειά, τὴ σκοτεινὴ ματιά της, εἶπε:

* Τέλος. Ἴδε «Παναθήναια» 28 Φεβρουαρίου.

— Γυναῖκα, θέλω νὰ μιλήσουμε μαζὶ γιὰ τὴ Βέρα. Ἀκοῦς;

Τὰ μάτια σωπαῖναν καὶ ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ὑψώνοντας τὴ φωνή, ἄρχισε νὰ μιλάῃ μὲ αὐστηρὸ κι' ἐπίσημον ὕφος, καθὼς ὅταν ξομολογοῦσε.

— Τὸ ξέρω, συλλογιέσαι πὼς εἶμαι ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τῆς Βέρας. Μὰ σκέψου, λιγώτερο τὴν ἀγαποῦσα ἀπὸ σένα; Κρίνεις μὲ πολὺ ἀλλόκοτο τρόπο.... Ἤμουν αὐστηρός, ἀλλ' αὐτὸ δὲν τὴν ἐμπόδιζε νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλει. Ἐποδοπάτησα τὸ πατρικό μου γόητρο, ἔσκυψα ταπεινὰ τὸ κεφάλι ὅταν ἐκείνη ἔφυγε.... ἐκεῖ κάτω, δίχως νὰ φοβηθῇ τὴν κατάρα μου. Καὶ σὺ δὲν τῆς ἐγύρεψες νὰ μείνῃ καὶ δὲν ἔκλαψες ὡς ὅτου σὲ πρόσταξα νὰ πάψῃς; Ἐγὼ λοιπὸν τὴν ἔκαμα ἔτσι σκληρή; Δὲν τῆς ἔλεγα πάντοτε γιὰ Θεό, γιὰ ταπεινωσύνη, γι' ἀγάπη;

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἔρριξε μιὰ γλήγορη ματιὰ στὰ μάτια τῆς γυναίκας του καὶ κύτταξε ἀμέσως ἀλλοῦ.

— Τί μποροῦσα νὰ κάμω ἀφοῦ δὲν ἤθελε νά μου ἐμπιστευθῇ τὴ λύπη της; Νὰ προστάξω —τὴν πρόσταξα· νὰ ρωτήσω—τὴ ρώτησα! Λοιπὸν κατὰ τὴν ἰδέα σου, ἔπρεπε νὰ πέσω στὰ γόνατα ἑνὸς κοριτσιοῦ καὶ νὰ κλαίω σὰ γρηά; Μὲς τὸ κεφάλι της.... πῶς μποροῦσα νὰ μάθω τί γινότανε μὲς τὸ κεφάλι της; Ἐκφυλισμένη κόρη, δίχως καρδιά!

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος χτύπησε τὸ γόνατο μὲ τὴ γροθιά.

— Δὲν ἤξερε τί εἶνε ἀγάπη. Νά! Δὲ μιλάω γιὰ μένα, εἶμαι τύραννος.... τὸ ξέρουν ὅλοι.... μὰ ἐσένα, μήπως σ' ἀγαποῦσε; Σένα ποὺ ἔκλαψες, ποὺ ταπεινώθηκες;

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἄρχισε νὰ γελάῃ ἀθόρυβα.

— Σ' ἀγαποῦσε! Γιὰ νά σε πάρηγορήσῃ διάλεξε ἕνα τέτοιο θάνατο! Ἕνα θάνατο βάρβαρο, ἀνόσιο! Πέθανε μὲς τὴ σκόνη καὶ τὴ λάσπη, σὰ σκυλὶ ποὺ τοῦ δίνουν κλωτσιὲς στὰ ρουθούνια! Ἡ φωνὴ τοῦ πάτερ Ἰγνάτιου χαμήλωνε καὶ βράχνιαζε.

— Ντρέπομαι! Ντρέπομαι νὰ βγῶ στὸ δρόμο! Ντρέπομαι μπρὸς τὴν ἁγία τράπεζα! Ντρέπομαι μπροστὰ στὸ Θεό! Ἀνάξια κόρη, ἄσπλαχνη, ἔπρεπε νά την καταραστῇ κανεὶς ἀκόμα καὶ στὸν τάφο!

Ὅταν ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ξανακύτταξε τὴ γυναῖκα του, τὴ βρῆκε ἀναίσθητη. Τὴ συνεφέρανε ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς ὧρες. Ὅταν ξύπνησε, τὰ μάτια της σώπαιναν πάντα καὶ δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ καταλάβῃ ἂν θυμότανε τίποτ' ἀπ' ὅσα τῆς εἶχε εἰπῆ ὁ πάτερ Ἰγνάτιος.

Ἐκείνη τὴν ἴδια νύχτα — ἦτον μιὰ νύχτα τοῦ Ἰουλίου, ἤρεμη, ζεστὴ καὶ σιωπηλή, μὲ φεγγάρι — ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἀνέβηκε τὴ σκάλα καὶ μπῆκε στὴν κάμαρα τῆς Βέρας, στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἀκούσουν ἡ γυναῖκα του καὶ ἡ νοσοκόμος.

Ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς Βέρας, δὲν εἶχαν ἀνοίξῃ τὰ παράθυρα· κι' ὁ ἀέρας ἦτον ξερὸς καὶ ζεστός, μ' ἐλαφρὴ μυρουδιὰ καϋμένου πράγματος ποῦ σκόρπιζε ἡ στέγη, ψημένη ἀπὸ τὸν ἥλιον ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἦταν κάτι ποὺ ἔδειχνε ἐγκατάλειψι, σ' αὐτὸ τὸ δωμάτιον ὅπου καμιὰ ὕπαρξη ἀνθρώπινη δὲν εἶχε κατοικήσῃ ἀπὸ καιρό· καὶ ἡ ταπετσαρία, τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ κομψοτεχνήματα διάχυναν μιὰν ὀσμὴ ἀδιάκοπης ἀποσυνθέσεως. Οἱ ἀχτῖνες τοῦ φεγγαριοῦ γλυστροῦσαν ἀπ' τὸ παράθυρο σὲ μακρυνὴ φωτεινὴ δέσμη ποὺ ἔπεφτε στὸ ἀκηλίδωτο πάτωμα, τὸ προσεχτικὰ πλυμένο καὶ κυμάτιζαν στὶς γωνιὲς τῆς κάμαρας σὰν φέγγος δειλινοῦ· τὸ λευκὸ καὶ καθάριο κρεβάτι, μὲ τὰ δυό του μαξιλάρια, ἕνα μικρὸ καὶ ἕνα μεγάλο, φαινότανε σὰν ψεύτικο μὲ κάτι τὸ αἰθέριο. Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἄνοιξε τὸ παράθυρο καὶ στὴν κάμαρα μπῆκ' ἕνα μεγάλο κῦμα δροσεροῦ ἀέρα, ποὺ μύριζε σκόνη, ποταμάκι — τὸ γειτονικὸ — καὶ φτελιὲς ἀνθισμένες: ἀκουγότανε μιὰ γλυκειὰ καντάδα· ἤτανε πιθανὸν ἄνθρωποι ποὺ κάνουνε περίπατο μὲ τὸ βαποράκι κι' ἐτραγουδοῦσαν. Περπατῶντας μὲ γυμνὰ τὰ πόδια, σιγά, ὁ πάτερ Ἰγνάτιος, ὁμοιος μὲ λευκὸ φάντασμα, πλησίασε τὸ ἄδειο κρεβάτι, λύγισε τὰ γόνατα κι' ἀφέθηκε νὰ πέσῃ μὲ τὸ κεφάλι μὲς τὰ μαξιλάρια, σφίγγοντάς τα στὸ μέρος ὅπου θὰ εἶχε ἀκουμπήσῃ τὸ κεφάλι της ἡ Βέρα. Ἔτσι ἔμεινε πολλὴν ὥρα· ἔξω οἱ φωνὲς ποὺ τραγουδοῦσαν ἄρχισαν νὰ σβύνουν κι' ἔπειτα ἐσώπασαν, καὶ ὁ παπᾶς ἦτον ἐκεῖ πάντα, μὲ τὰ μακρυὰ μαλλιά του χυμένα στοὺς ὤμους καὶ στὸ κρεβάτι.

Εἶχε ἀλλάξῃ θέσι τὸ φεγγάρι καὶ ἡ κάμαρα εἶχε σκοτεινιάσῃ, ὅταν ὁ πάτερ Ἰγνάτιος σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ βάζοντας στὴ φωνή του ὅλη τὴ δύναμι μιᾶς ἀγάπης ἀπὸ καιρὸ συγκρατημένης καὶ ἀσυναίσθητης, ἐψιθύρισε, στήνοντας τὸ αὐτί, ὡσὰν νὰ εἶχε ἀκούσῃ τὰ λόγια του ἡ Βέρα καὶ ὄχι αὐτός:

— Κόρη μου, Βέρα! καταλαβαίνεις τί θὰ εἰπῇ: κόρη μου! Κοριτσάκι μου! Καρδοῦλα μου, ψυχή μου, ζωή μου ... Ὁ γέρος ... ὁ πατεράκης σου, ἀσπρισμένος πιά, ἀδύνατος ...

Οἱ ὦμοι τοῦ πάτερ Ἰγνάτιου ἔτρεμαν καὶ τὸ βαρύ του κορμὶ ἀναταράχτηκε. Συγκρατῶντας κάποιο ρῖγος, ἐψιθύρισε πάλι τρυφερὰ σὰν νὰ ἐμιλοῦσε μὲ παιδάκι!

— Ὁ γέρο-πατεράκης σου ... σοῦ γυρεύει ... ὄχι, Βέρα, σὲ παρακαλεῖ. Κλαίει. Δὲν ἔχει κλάψει ποτέ. Ἡ λύπη σου, τὰ βάσανά σου, παιδί μου, εἶνε δικά μου. Περισσότερο ἀπὸ δικά μου!

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος κούνησε τὸ κεφάλι.

— Καὶ νὰ σοῦ πῶ, Βερότσκα! Τί μὲ πειράζει ὁ θάνατος, ἐμένα ποὺ εἶμαι γέρος; Καὶ σύ ... ἂν ἤξερες πόσο εἶσαι ντελικάτη κι' ἀδύνατη καὶ ἄτολμη! Θυμᾶσαι, εἶχες τρυπήσει τὸ δάχτυλό σου, ἔτρεξεν αἷμα κι' ἄρχισες νὰ κλαῖς! Κοριτσάκι μου! Κάθε πρωΐ μοῦ φιλᾷς τὸ χέρι. Πές μου, πές μου γιατ' εἶσαι τόσο λυπημένη καὶ θὰ πνίξω μὲ τὰ χέρια μου τὴ θλῖψι σου. Εἶνε ἀκόμα δυνατά, ἐτοῦτα τὰ χέρια, Βέρα!

Τὰ μαλλιὰ τοῦ πάτερ Ἰγνάτιου κινήθηκαν.

— Πές μου!

Ὅλα ἤτανε ἥσυχα στὴν κάμαρα κι' ἀπόμακρ' ἀντηχοῦσε τὸ παρατεταμένο σφύριγμα κάποιας μηχανῆς.

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἐκύτταξε γύρω μὲ τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια του, σὰν νὰ εἶχε φανερωθῇ μπροστά του τὸ τρομερὸ φάντασμα τοῦ ἀκρωτηριασμένου πτώματος. Σηκώθηκε ἀργὰ καὶ μὲ ἀβέβαιο κίνημα ἔφερε στὸ κεφάλι του τὸ χέρι, τὰ δάχτυλα ἤτανε ἀνοιγμένα ἐνῷ ἐσφίγγουνταν μὲ προσπάθεια. Ὑποχώρησε πρὸς τὴ θύρα κ' ἐκεῖ, ἐψιθύρισε ὀρμητικά:

— Πές μου.

Καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ ἀποκρίθηκε.

***

Τὴν ἄλλη μέρα ἐγευμάτισε νωρίς, ὁλομόναχος, κι' ἔπειτα ἐπῆγε στὸ νεκροταφεῖο γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς κόρης του. Ἔκανε ζέστη, γαλήνη καὶ μοναξιά, σὰν ἡ ζεστὴ μέρα νὰ ἦτον φωτερὴ νύχτα: μά, κατὰ τὴ συνήθειά του, ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἐπρόσεχε νὰ περπατάῃ μὲ ἴσιο κορμί· ἔβλεπε μὲ ὕφος αὐστηρὸ δεξιὰ κι' ἀριστερὰ καὶ σκεπτότανε πὼς ἦτον ὁ ἴδιος καθὼς καὶ προτήτερα· δὲν παρατηροῦσε τὴ νέα καὶ τρομερὴ ἀδυναμία τῶν ποδιῶν, οὔτε τὴ λευκότητα τῶν γενειῶν του, ποὺ ἕνα σκληρὸ κρύο φαινόταν νὰ ἔχῃ παγώσει. Πήγαινε στὸ νεκροταφεῖο ἀπὸ ἕνα δρόμο μακρυνὸ καὶ ἴσιο, ποὺ ἀνηφόριζ' ἐλαφρά. Στὴν ἄκρην ὑψωνότανε τὸ τόξο τῆς πύλης ποὺ ἐχρησίμευε γιὰ εἴσοδος· ἦτον ὅμοιο μὲ μαῦρο στόμα, αἰώνια ἀνοιχτὸ κι' ἐφωδιασμένο μὲ λαμπρὰ δόντια.

Ὁ τάφος τῆς Βέρας βρισκότανε στὸ βάθος τοῦ νεκροταφείου, στὸ σημεῖο ποὺ ἐσταματοῦσαν οἱ ἀμμώδεις δενδροστοιχίες· καὶ ὁ πάτερ Ἰγνάτιος πλανήθηκε πολὺ μὲς τὰ στενὰ μονοπάτια ποὺ φειδογλιστροῦσαν ἀνάμεσα σὲ βουναλάκι' ἀφημένα στὴ λησμονιὰ καὶ τὴν ἐγκατάλειψι. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ, μνημεῖα ποὺ τὰ ἔγερνε ὁ χρόνος, γρίλλιες στραβωμένες, καὶ μεγάλες βαρειὲς πέτρες ἀπάνω στὴ γῆ, σάμπως νὰ ἤθελαν νὰ τὴν σκάσουν μὲ κακία γεροντικὴ καὶ θλιμμένη. Ὁ τάφος τῆς Βέρας στηριζότανε ἀπάνω

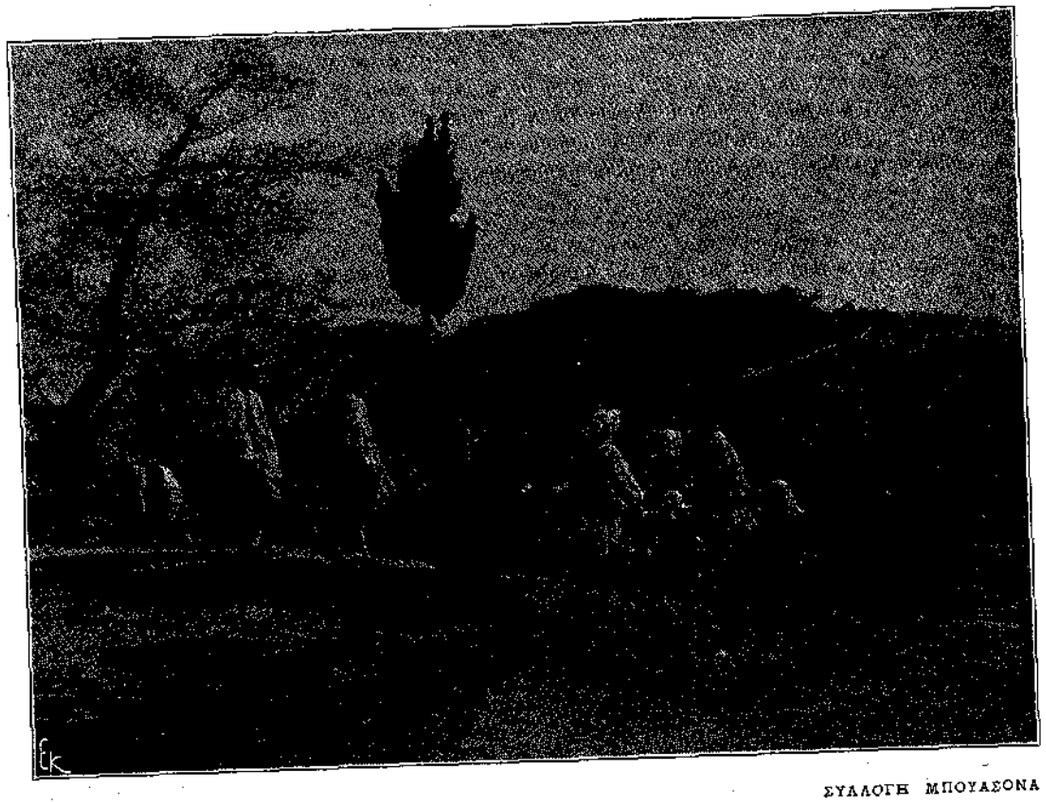

ΚΗΔΕΙΑ ΧΩΡΙΚΗ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΠΟΥΑΣΟΝΑ

σὲ μίαν ἀπὸ αὐτὲς τὶς πέτρες. Ἦτον σκεπασμένος μὲ λιγοστὴ κιτρινισμένη χλόη, καὶ γύρω του πρασίνιζαν ὅλα.

Ἕνα δασάκι ἀπὸ καρυδιὲς ἁπλωμένο πλατειὰ ἔρριχνε στὸν τάφο τὰ εὔκαμπτα κλαριά, μὲ τὰ πολυθόρυβα καὶ χνουδωτὰ φύλλα. Ἀφοῦ κάθισε στὸ γειτονικὸ τάφο γιὰ νὰ ξεκουραστῇ, ὁ πάτερ Ἰγνάτιος κύτταξε γύρω του, ἔρριξε μιὰ ματιὰ στὸν ἔρημο, δίχως σύννεφα οὐρανό, ὅπου ἔλαμπε σὲ μιὰν ἀπόλυτη ἀκινησία, ὁ φλογισμένος δίσκος τοῦ ἥλιου· καὶ τότε μονάχα ἔνοιωσε τὴ βαθειὰ σιωπή, ποὺ δὲν μπορεῖ κανὲς μὲ τίποτα νὰ συγκρίνῃ καὶ ποὺ βασιλεύει στὰ νεκροταφεῖα, ὅταν ὁ ἄνεμος δὲ φυσάει κ' οἱ φυλλωσιὲς φαίνουνται πεθαμένες. Καὶ πάλι ὁ πάτερ Ἰγνάτιος σκέφτηκε πὼς δὲν ἦτον ἡσυχία, μὰ σιωπή. Ἡ σιωπὴ αὐτὴ γέμιζε τὸ νεκροταφεῖον ὡς τοὺς τοίχους, τοὺς ξεπερνοῦσε βαρειὰ καὶ πλημμύριζε τὴν πόλι. Καὶ δὲν ἐτέλειωνε παρὰ ἐκεῖ κάτω, στὰ σταχτιὰ μάτια ποὺ σωπαῖναν μὲ πεῖσμα ἐπίμονο.

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἀνατρίχιασε, σήκωσε τοὺς ὤμους καὶ τὰ μάτια του χαμήλωσαν πάνω στὸν τάφο τῆς Βέρας. Κύτταξε κάμποσην ὥρα τὰ κοντὰ καὶ μαραμένα ἄχυρα, ποὺ ὁ ἄνεμος εἶχε ἀποσπάσει μὲ λίγο χῶμα ἀπὸ τοὺς κάμπους καὶ ποὺ δὲν εἶχαν καταφέρει νὰ ξαναπιάσουν σ' ἄλλο ἔδαφος· καὶ δὲν μποροῦσε νὰ φαντασθῇ πὼς ἐκεῖ, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ χλόη, δυό μέτρ' ἀπ' αὐτόν, κοιτότανε ἡ Βέρα. Τὸ νὰ βρίσκεται τόσο κοντὰ τοῦ φαινόταν ἀκατανόητο κι' ἐγεννοῦσε στὴν ψυχή του ἀλλόκοτη ἀνησυχία. Ἐκείνη, ποὺ εἶχε συνηθίσει νὰ θεωρῇ ὡς αἰώνια χαμένη στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ἀπείρου ἦτον ἐκεῖ, στὸ πλάϊ του... καὶ τοῦ ἦτον δύσκολο νὰ καταλάβῃ ὅτι μ' ὅλ' αὐτὰ δὲν ἦτον ἐκεῖ, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἦτον ποτέ. Τότε ὁ πάτερ Ἰγνάτιος νόμισε πώς, ἂν ἔλεγε μιὰ λέξι, ποὺ αἰσθανότανε σχεδὸν στὰ χείλη του ἤ, ἂν ἔκανε κάποιο κίνημα, ἡ Βέρα θὰ ἔβγαινε ἀπ' τὸν τάφον, ὄμορφη καὶ πεταχτὴ σὰν ἄλλοτε. Καὶ ὄχι μονάχα θὰ σηκωνότανε ἐκείνη, μὰ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι νεκροί, ποὺ ἡ παρουσία τους γινόταν αἰσθητὴ μὲ τρομαχτικὸ τρόπο, στὴν παγωμένη καὶ ἱερὴ σιωπή!

Ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἔβγαλε τὸ μαῦρο, μὲ πλατὺ γῦρο, καπέλλο του, διόρθωσε τὰ κυματιστὰ μαλλιά του καὶ εἶπε μὲ φωνὴ χαμηλή:

— Βέρα!

Στενοχωρήθηκε μὲ τὴν ἰδέα μή τον ἄκουσε κανεὶς κι' ἐνῷ σηκωνότανε, κύτταξε πέρα τοὺς σταυρούς. Δὲν ὑπῆρχε κανένας, κι' ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ξαναεῖπε, δυνατὰ ἐτούτη τὴ φορά:

— Βέρα!

Ἦτον ἡ συνηθισμένη του φωνή, ξερὴ κι' ἐπιτακτική, καὶ φαινότανε παράδοξο πὼς μιὰ διαταγὴ δομένη μὲ ὕφος ἀγέρωχον ἔμενε δίχως ἀπόκρισι.

— Βέρα!

Ἡ φωνὴ ἔκραζε πάντα, δυνατὴ κι' ἐπίμονη καὶ ὅταν ἐσώπασε φάνηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ στὸν πάτερ Ἰγνάτιο, πὼς ἐκεῖ κάτω ἀπ' τὴ γῆ, ἀντηχοῦσε μι' ἀόριστη ἀπόκρισι. Τότε ὁ παπᾶς, ἀφοῦ ἐκύτταξε ἀκόμα μιὰ φορὰ τριγύρω, ἀπομάκρυνε τὰ μαλλιά του ἀπὸ τὸ αὐτὶ καὶ τὸ ἔστησε ἀπάνω στὴ χλόη, τὴν μυτερὴ καὶ τραχειά.

— Βέρα, πές μου!

Ὅταν ὁ πάτερ Ἰγνάτιος γύρισε σπίτι του, ἤτανε πιὰ σκοτεινά, κι' ἕνα φῶς ἔλαμπε στὴν κάμαρα τῆς Ὄλγας Στεφανόβνας. Δίχως νὰ γδυθῇ, καὶ νὰ βγάλῃ τὸ κατασκονισμένο καπέλλο του ὁ πάτερ Ἰγνάτιος ἔτρεξε πρὸς τὴ γυναῖκα του κι' ἔπεσε γονατιστός.

—Ὄλγα... λυπήσου με! ἀναστέναξε. — Θὰ τρελλαθῶ!

Κι' ἐχτυποῦσε τὸ κεφάλι στὴ γωνιὰ τοῦ τραπεζιοῦ μὲ τοὺς ὁρμητικοὺς κι' ἀπελπισμένους λυγμοὺς τῶν ἀνθρώπων ποὺ δὲν κλαῖνε ποτέ. Ἔπειτα σήκωσε τὸ κεφάλι, βέβαιος πὼς ἀμέσως, κάποιο θᾶμα θὰ γινόνανε καὶ πὼς ἡ γυναῖκα του θ' ἄρχιζε νὰ μιλάῃ γιὰ νὰ τὸν συμπονέσῃ.

—Ἀγαπημένη μου!

Ἔγυρε τὸ δυνατὸ κορμί του πρὸς τὴ γυναῖκα του κι' ἀντίκρυσε τὸ βλέμμα τῶν σταχτιῶν ματιῶν της. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ βλέμμα δὲν ὑπῆρχε οὔτε συμπάθεια, οὔτε θυμός! Ἴσως ἡ γυναῖκα του τὸν συχωροῦσε, ἴσως τονε λυπότανε: μά, ἡ ἔκφρασι τοῦ προσώπου, δὲν ἔδειχνεν οὔτε οἶκτον, οὔτε συχώρεσι. Ἦτον βουβή, κρατοῦσε πάντα τὴν ἴδια σιωπή.

. . . . . .

Καὶ ἡ πένθιμη σιωπὴ βασίλευσε παντοῦ μὲς τὸ ἄδειο σκοτεινὸ σπίτι.

[Μετάφρ. Α. Μ.] Λ. ΑΝΔΡΕΪΕΦ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΑΙ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

ΕΡΜΑΝΝΟΣ ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ ΧΙΤΖΙΓ

H. F. HITZIG

Ἐξ ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν διακεκριμένων ξένων, ὧν αἱ φυσιογνωμίαι παρήλασαν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων, ὁ Hermann Ferdinand Hitzig εἶναι ὁ μόνος, ὃν δὲν ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω προσωπικῶς. Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸς μοῦ εἶναι, δύναμαι νὰ εἴπω, γνωστότερος παντὸς ἄλλου καὶ συνήθης, ἐκ τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, ὧν τὰ πλεῖστα ἀνάγονται εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Πᾶς ἕλλην λόγιος, πολλῷ δὲ μᾶλλον ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος νομικός, ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν τοῦ διαπρεποῦς τούτου ἑλληνιστοῦ τῆς Ζυρίχης, ὅστις ὡς κύριον πεδίον τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐξέλεξε τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον, ἀποδυθεὶς οὕτως εἰς τὸ ἐπίπονον ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη πολὺ ὀλίγον μέχρι τοῦδε ἠσχολήθη, ἐν ᾧ κυρίως αὐτὴ πρώτη ὤφειλε νὰ εἶναι ἡγέτις [1].

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον ἠδικήθη ὑπὸ τῆς καθόλου νομικῆς ἐπιστήμης, οὐδ' ἀπεδόθη εἰς αὐτὸ ἡ δέουσα σημασία καὶ προσοχή, ἰδίως ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ τὰς ἐκ τῆς μελέτης αὐτοῦ δυναμένας νὰ προκύψωσιν ὠφελείας διὰ τὴν συγκριτικὴν ἐπιστήμην.

Περὶ τῶν νομικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος ἐγράφησαν βεβαίως πολλὰ ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου ὑπὸ διακεκριμένων φιλολόγων, ἀλλ' οὗτοι ἐδείχθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἥκιστα ἁρμόδιοι εἰς συστηματικὴν τῶν διαφόρων ζητημάτων ταξινόμησιν καὶ συναγωγὴν τῶν διὰ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἀναγκαίων συμπερασμάτων ἐκ τῆς μελέτης τῶν δικαίων τῶν διαφόρων πολιτειῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος νομικοὶ ἀφ' ἑτέρου, πλὴν εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων, τοῦτο μὲν ἐκ προκαταλήψεως ὑπὲρ τῆς τελειότητος τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὅπερ ἐθεωρήθη, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξῆλθε τῶν σπαργάνων αὐτῆς ἡ νομικὴ ἐπιστήμη, ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν δίκαιον, τοῦτο δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς αὐτῶν φιλολογικῆς μορφώσεως, ὑπετίμησαν ἢ καὶ παρεῖδον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δικαίου. Φαίνεται ὅτι καὶ ἐνταῦθα κατίσχυσε μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη δεκαετηρίδων τὸ μεσαιωνικὸν «graeca sunt, non leguntur».

Διὰ τῶν μεγάλων ὅμως προόδων τῆς ἱστορικῆς καὶ συγκριτικῆς ἐπιστήμης, μάλιστα δὲ τῶν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ λήξαντος αἰῶνος γενομένων, διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τῶν νομικῶν παπύρων καὶ τῶν μελετῶν τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἐδόθη σοβαρὰ ὤθησις εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου καὶ εἰς συστηματοποίησιν αὐτοῦ. Ἐνδεδειγμένος διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ Χίτζιγ, ὅστις εὐμοιρήσας εὐρυτάτης ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως ἔσχεν ἐν καιρῷ τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν ν' ἀσχοληθῇ εἰδικῶς, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς νομικὰς αὐτοῦ σπουδάς, καὶ εἰς τὴν κλασικὴν φιλολογίαν.

Ὁ Χίτζιγ εἶναι Ἑλβετὸς τὸ γένος, ἐγεννήθη ἐν Burgdorf τοῦ καντονίου τῆς Βέρνης τῇ (25 Ἰανουαρίου 1868), κατάγεται δ' ἐξ οἰκογενείας

[1] Εὐτυχῶς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀριστοτελείου Ἀθηναίων Πολιτείας, τινὲς τῶν νομομαθῶν ἑλλήνων ἔστρεψαν τύχῃ ἀγαθῇ τὰς σπουδάς αὐτῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ δὴ τὸ ἀττικὸν δίκαιον. Πρῶτος ὁ Π. Σ. Φωτιάδης ἐν Σμύρνῃ, μετ' αὐτὸν ὁ Γ. Ἀποστολίδης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Ι. Φραγκιᾶς ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Δ. Παπούλιας ἐν Λιψίᾳ συνέγραψαν σχετικὰς μελέτας. Ἐπίσης αἱ πρῶται ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι τοῦ ἀρχαιολόγου Α. Ἀρβανιτοπούλου ἀνάγονται εἰς ζητήματα τοῦ ἀττικοῦ δικαίου (περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων). Καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἀνέγνωσε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Νομικοῦ Τμήματος τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκριτικὴν πραγματείαν περὶ τῶν δικῶν καὶ γραφῶν τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰς actiones τοῦ ρωμαϊκοῦ. Τὸ δὲ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, παρακολουθοῦν τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην κίνησιν, ἀπέκτησε καὶ ἕδραν εἰδικὴν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δικαίου, ἥτις μέλλει νὰ πληρωθῇ ὁσονούπω.

ἐπιστημόνων· ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρξε καθηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν Ζυρίχῃ, ὁ δὲ πατρόθεν πάππος καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ ἐν Χαϊδελβέργῃ. Τὰ ἀκαδημεικὰ μαθήματα διήκουσεν ὁ Χίτζιγ ἐν Montpellier (παρακολουθήσας ἰδιαιτέρως τὸν Girard), ἐν Βέρνῃ (ἰδίᾳ παρὰ τῷ Baron), ἐν Λιψίᾳ (παρὰ τῷ Windscheid καὶ τῷ Binding) καὶ ἐν Ζυρίχῃ, ἀνηγορεύθη δὲ διδάκτωρ ἐν ἔτει 1891, ὑποβαλὼν ἐναίσιμον διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «De magistratuum et judicum romanorum assessoribus».

Εἶτα μετὰ διετῆ ἐξάσκησιν τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος ἐν Ζυρίχῃ, ἐγένετο ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τῷ μὲν 1892 ὑφηγητὴς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, τῷ δὲ 1895 ἔκτακτος καὶ τῷ 1897 τακτικὸς καθηγητὴς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1894 διατελεῖ μέλος τοῦ ἑλβετικοῦ ἀκυρωτικοῦ, τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τοῦ καντονίου. Πρὸς τούτοις εἶναι ἀνατεθειμένη αὐτῷ ἡ γραμματεία τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἀστικοῦ κώδικος τῆς Ὁμοσπονδίας.

Παρ' ὅλας ταύτας τὰς πολυσχιδεῖς καὶ ἐπιπόνους ἀσχολίας ἀνέπτυξεν ὁ Χίτζιγ ἔκτακτον ἐπιστημονικὴν παραγωγικότητα, ἧς ἀψευδεῖς μάρτυρες πρόκεινται αἱ πολυάριθμοι πρωτότυποι μελέται καὶ κρίσεις, αἱ δημοσιευθεῖσαι ἀπὸ τοῦ 1893 καὶ ἑξῆς εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικά [1].

Ἐκ τῶν διεξοδικωτέρων συγγραφῶν τοῦ Χίτζιγ, αἱ ἑξῆς ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς ἰδιαζόντως. «Griechisches Pfandrecht (1895), Injuria im griechischen und römischen Recht (1899), die Bedeutung des altgriechischen Rechts für die vergleichende Rechtswissenschaft (1906) καὶ altgriechische Staatsverträge über Rechtshülfe (1907).

Τὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν τοῦ Χίτζιγ ἐκτιμῶν τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βρατισλαβίας (Breslau), προσεκάλεσεν αὐτὸν πρὸ διετίας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ εἰς Βιέννην μετατεθέντος ρωμαϊστοῦ Jörs, ἀλλ' ἐκεῖνος εὐχαριστῶν ἀπεποιήθη τὴν ἐκ Πρωσίας τιμῆν, προτιμήσας νὰ διαμείνῃ εἰς τὸ φιλελεύθερον ἔδαφος τῆς ὡραίας αὐτοῦ πατρίδος.

Πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων ὁ Χίτζιγ συνεπλήρωσε τὸ τεσσαρακοστὸν πρῶτον ἔτος τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη, ἰδιαιτέρως οἱ τῆς Θέμιδος λειτουργοὶ καὶ ἰδιαίτατα οἱ εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἀσχολούμενοι Ἕλληνες, παρακολουθοῦντες μετ' εὐνοήτου ἐνδιαφέροντος τὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν τοῦ διαπρεποῦς ἑλληνιστοῦ, εὔχονται ὅπως ἐπὶ μακρὸν ἐξακολουθήσῃ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου τὰς πολυτίμους αὐτοῦ ἐρεύνας πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπόδοσιν δικαιοσύνης εἰς τὸ ἀδικηθὲν δίκαιον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

[Βερολῖνον] ΒΟΡΕΙΟΣ

[1] Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Zeitschrift für die Savigny-Stiftung (XIV, der westgothische Gajus 1893; XVIII, zum griechischen-attischen Recht, 1897; XXIII, Beiträge zur Lehre vom furtum, 1903; XXVI Die Astynomeninschrift von Pergamon, 1905; XXVIII, der griechische Fremdenprozess im Lichte der neueren Inschriftenfunde, 1907, εἰς τὴν Zeitschrift für Schweiz. Recht (N. F. XIX, Grunddienstbarkeit 1900; XXI Familienvermögen, 1902; XXII, Baurecht, 1903). εἰς τὴν Schweiz. Juristen-Zeitung, εἰς τὴν Schweiz, Zeitschrift für Strafrecht καὶ ἄλλα.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΠΤΩΝ ΣΤΗΛΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ

Μὲ τὸν τίτλον «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα» ἐξέδωκε ὁ φίλτατος συνεργάτης μας κ. Α. Ἀρβανιτόπουλος βιβλίον 100 περίπου σελίδων ἀποτελοῦν τὸ Α' μέρος τοῦ Καταλόγου τῶν ἐν τῷ Ἀθανασακείῳ Μουσείῳ Βόλου ἀρχαιοτήτων. Τὸ βιβλίον εἶναι γραμμένον μὲ ἁπλότητα καὶ σαφήνειαν, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὸ ἔργον τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου. Ἀναδημοσιεύομεν τὸ Α' κεφάλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτει τὰς διαφόρους πηγὰς τῆς ἑλλην. ζωγραφικῆς καταλήγων εἰς τὰς Στήλας τῶν Παγασῶν.

Α.—ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Αἱ στῆλαι τῶν Παγασῶν ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν Ζωγραφικήν, ἧς πολλὰ ζητήματα σπουδαίως διαλευκαίνουσιν.

Πρὸς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς ἔχομεν δύο πηγάς: τὰς *περιγραφὰς* τῶν παλαιῶν συγγραφέων, οἵτινες εἶδον τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων, καὶ τὰ *μνημεῖα*, ὅσα περιεσώθησαν μέχρι σήμερον εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος.

Δυστυχῶς οὔτε ἡ πρώτη οὐδὲ ἡ δευτέρα τῶν πηγῶν τούτων εἶναι ἐπαρκής, ὅπως κρίνωμεν ἀσφαλῶς περὶ τοῦ τί ὄντως κατώρθωσαν ἐν τῇ Τέχνῃ οἱ ἀρχαῖοι ζωγράφοι:

Διότι αἱ μὲν πληροφορίαι καὶ περιγραφαὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων εἶναι αὐστηρῶς εἰπεῖν λέξεις ἁπλαῖ, μνημεῖα δὲ πρὸς ἐξέλεγξιν αὐτῶν δὲν περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν μεγάλων καὶ περιφήμων ζωγράφων καὶ ἐκ τῶν διαφόρων περιόδων τῆς Ζωγραφικῆς. Ὁ δὲ λόγος τῆς μὴ διατηρήσεως αὐτῶν εἶναι ἁπλοῦς: ταῦτα δῆλα δὴ ἔγραψαν οἱ ζωγράφοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπὶ ξυλίνων πινάκων, ἢ ἐπὶ τοίχων στοῶν, ναῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων, τινὲς δὲ λίαν μεταγενέστεροι ἐπὶ ὀθόνης, ἤτοι ἐπὶ ὑλῶν, αἵτινες ἐξαφανίζονται εὐκόλως.

Μόνον λοιπὸν ἐξ ἀντιγράφων καλῶν καὶ πιστῶν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀρχετύπων, ὅπως τὴν τέχνην τῶν μεγάλων ἀνδριαντοποιῶν κατανοοῦμεν κατὰ μέγιστον μέρος ἐξ ἀντιγράφων περισωθέντων.

Ἀλλ' οὔτε ἀντίγραφα οὐδὲ μιμήσεις ἔργων τῶν μεγάλων ἢ σημαντικῶν ζωγράφων τῆς Ἀρχαιότητος περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν λόγου ἄξια, ἐφ' ὧν στηριζόμενοι θὰ ἠδυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν ὁπωσδήποτε τὴν τέχνην καὶ δύναμιν αὐτῶν.

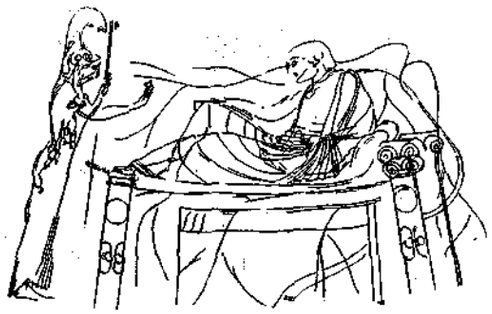

Α. Προσχεδίασμα τῆς παραστάσεως.

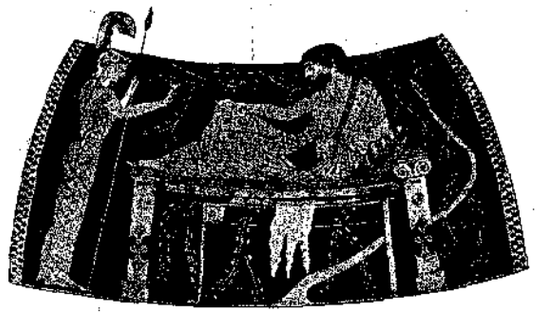

Β. Κάλυψις διὰ μελαίνης βαφῆς τῶν περιξ τῆς παραστάσεως καὶ γραφὴ τῶν λεπτομερειῶν διὰ τοῦ χρωστῆρος.

Β.—ΤΑ ΑΓΓΕΙΑ

Διότι ἐν πρώτοις αἱ ἐπὶ ἀγγείων διατηρούμεναι ἀντιγραφαὶ ἢ μιμήσεις ἔργων τῶν ζωγράφων παραγνώρισιν μᾶλλον ἢ ἀναγνώρισιν τῆς τέχνης αὐτῶν παρέχουσιν.

Οἱ ἀγγειογράφοι δῆλα δὴ τῆς Γ' καὶ Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, οἵτινες ἀνεβίβασαν εἰς περιωπὴν καλλιτεχνίας μετ' ἀξιώσεων τὴν χειρωνακτικὴν αὐτῶν τέχνην, εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ἐμιμοῦντο συνθέσεις καὶ εἰκόνας μεγάλων συγχρόνων ζωγράφων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ζωγραφικῆς.

Ἀλλ' ἐκ τῶν μιμήσεων τούτων οὐδὲν σχεδὸν ὠφελούμεθα πρὸς κρίσιν περὶ τῆς μεγάλης Ζωγραφικῆς· διότι τὰ ἀγγεῖα ἐζωγραφοῦντο ἄνευ χρωμάτων κατ' ἰδίας μεθόδους, ὡς ἑξῆς: κατὰ τὴν Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα οἱ ἀγγειογράφοι ἔγραφον ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου προσχέδιόν τι τῶν παραστάσεων καὶ τὰς μορφὰς ἐν εἴδει σκιᾶς πεπληρωμένης διὰ μελαίνης βαφῆς, ἐν ᾧ αἱ λεπτομέρειαι ἐδηλοῦντο διὰ χαραγῶν καὶ λευκῶν ἐπιχρισμάτων· πολλάκις δὲ παρελείπετο καὶ τὸ προσχέδιον. Ἡ μέθοδος αὕτη καλεῖται ἐν τῇ Ἀγγειογραφίᾳ τὸ *μελανόμορφον ὕφος*.

Κατὰ δὲ τὴν Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἀντιθέτως, ἰχνογραφοῦντο πρῶτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αἱ παραστάσεις ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου (εἰκὼν Α), ἐκαλύπτοντο τὰ πέριξ αὐτῶν διὰ μελαίνης βαφῆς (εἰκὼν Β), αἱ δὲ λεπτομέρειαι ἐγράφοντο διὰ λεπτῶν γραμμῶν ἐν βοηθείᾳ χρωστῆρος. Ἡ μέθοδος αὕτη, οὖσα ἐγγύτερον πρὸς τὴν Ζωγραφικήν, καλεῖται ἐν τῇ Ἀγγειογραφίᾳ τὸ *ἐρυθρόμορφον ὕφος*.

Τὰ ἀγγεῖα λοιπὸν ἀνάγονται εἰς τὴν τάξιν τῶν *μονοχρωμάτων* ἔργων, τὰ ὁποῖα ἔγραψαν οἱ λίαν ἀρχαϊκοὶ ζωγράφοι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οἵτινες δὲν διέφερον πολὺ τῶν ἀγγειογράφων.

Ἀφ' οὗ κατὰ ταῦτα στεροῦνται μὲν χρωμάτων τὰ ἀγγεῖα, ἔχουσι δὲ χῶρον περιωρισμένον καὶ διάφορον μέθοδον ἐκτελέσεως, πῶς δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν ἐπ' αὐτῶν πρὸς ἐξαγωγὴν σοβαρῶν κρίσεων περὶ τῆς τέχνης τῶν μεγάλων ζωγράφων, καὶ ἂν ἔτι ἀντιγράφουσιν ἔργα αὐτῶν;

Μόνον αἱ *λευκαὶ λήκυθοι* ἔχουσι κατὰ τὴν τεχνικὴν μέθοδον μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν Ζωγραφικήν· διότι τὸ δάπεδον αὐτῶν ἐκαλύπτετο πρῶτον διὰ λευκῆς βαφῆς, ἢ ἀλοιφῆς, ἐπ' αὐτῆς δ' ἐγράφοντο καὶ τὰ περιγράμματα καὶ αἱ λεπτομέρειαι ἐπὶ τῶν παραστάσεων διὰ μελάγχρου, πορφυρᾶς, κιτρίνης καὶ ἄλλων βαφῶν (Γ).

Αὕτη περίπου εἶναι ἡ μέθοδος τῆς *ξηρογραφικῆς* (a tempera) τοιχογραφίας, ἣν φαίνεται ὅτι ἤσκησαν οἱ μεγάλοι ζωγράφοι μέχρι τοῦ Πολυγνώτου, καὶ αὐτὸς καί τινες μετ' αὐτόν.

Τὸ δυσάρεστον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἀγγειογράφοι τῶν λευκῶν ληκύθων προώριζον αὐτὰς ἀποκλειστικῶς πρὸς λατρείαν τῶν νεκρῶν· διὰ τοῦτο δὲν εἶχον ἐλευθερίαν νὰ μιμηθῶσιν ἢ ἀντιγράψωσι παραστάσεις ἐξ εἰκόνων τῶν μεγάλων ζωγράφων, οἵαν εἶχον οἱ λοιποὶ ἀγγειογράφοι.

Γ.—ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΠΟΜΠΗΙΑΣ

Ἄλλα μνημεῖα πρὸς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας Ζωγραφικῆς ἔχομεν τὰς τοιχογραφίας τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Πομπηΐας καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Νοτίου μάλιστα Ἰταλίας· ταύτας, ἐλλείψει ἄλλων πηγῶν, ἀνεβίβασαν τινὲς εἰς μεγάλην περιωπήν, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν κρίνουσι λίαν ἀτόπως περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ζωγραφικῆς.

Διότι αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἶναι ἔργα χειρωνακτικὰ ἀρκούντως μεταγενέστερα, ὡς ποιηθέντα κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Α' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὴν *νωπογραφικὴν* (a fresco) μέθοδον, ἣν φαίνεται ὅτι οὐδόλως ἤσκησαν οἱ μεγάλοι ζωγράφοι τῆς Ἀρχαιότητος. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης αἱ παραστάσεις ἐγράφοντο ἐπὶ τοῦ τοίχου νωποῦ ἔτι ὄντος καὶ συνεξηραίνοντο αἱ βαφαὶ μετ' αὐτοῦ.

Τὰ δὲ πρότυπα ἐλάμβανον οἱ τοιχογράφοι οὗτοι τῆς Πομπηΐας οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ζωγράφων, ἀλλ' ἐκ μεταπεπλασμένων ἤδη ἀντιγράφων, ἅτινα καὶ αὐτοὶ μετέπλαττον αὐθαιρέτως, ἀναλόγως τοῦ χρόνου, ὃν διέθετον καὶ τῆς πληρωμῆς, ἣν ἐλάμβανον.

Δ.—ΤΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΚΑΙ ΑΓΑΛΜΑΤΑ

Τρίτην πηγὴν ἀποτελοῦσι τὰ *ἀνάγλυφα*, ἅτινα εἶναι πλησιέστερα πρὸς τὴν Ζωγραφικὴν μᾶλλον, ἢ πρὸς τὴν Πλαστικήν· διότι καὶ ἐσχεδιάζοντο ὡς εἰκόνες καὶ ἐνισχύοντο μετὰ τὴν γλυφὴν ἐν ταῖς λεπτομερείαις διὰ βαφῶν, ὡς δεικνύουσι καὶ ἀνθέμια γλυπτὰ καὶ ὀλίγαι στῆλαι γλυπταὶ τῶν Παγασῶν, πλουσίως πάντα βεβαμμένα.

Ἄριστα δείγματα τοιούτων ἀναγλύφων ἀποτελοῦσιν αἱ γνωστότατα *σαρκοφάγοι τῆς Σιδῶνος*, νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ Κωνσταντινουπόλεως εὑρισκόμεναι, κατὰ τὴν Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδα ποιηθεῖσαι. Τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, ἤτοι τῶν περὶ τό 500 π. Χ. χρόνων, ὡραῖον δεῖγμα ἔχομεν τὸν *Ἀριστίωνα* τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Τῆς δὲ εὐθὺς μετὰ τὸν Ἀπελλῆ περιόδου ἔχομεν καλὰ δείγματα πολλὰ γλυπτὰ ἀνθέμια στηλῶν τῶν Παγασῶν, ὧν αἱ λεπτομέρειαι εἶναι βεβαμμέναι.

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἀνάγλυφα μιμούμενα, ἢ ἀντιγράφοντα αὐτό τοῦτο εἰκόνας περιφήμων ζωγράφων: τοιαῦτα εἶναι τὰ τοῦ *ἡρῴου τῆς Τρύσης* (νῦν Γκέλμπασι)

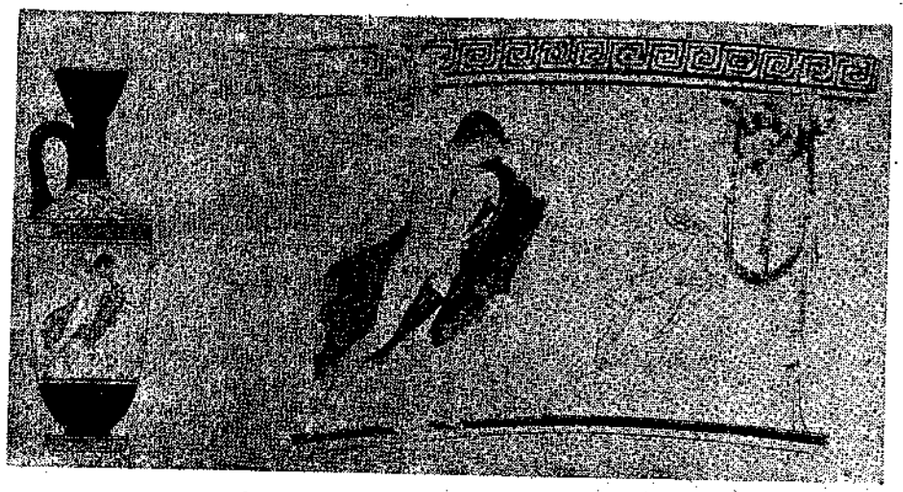

Γ. Ἀρίστη λευκὴ λήκυθος ἐξ Ἀττικῆς νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Βόννης, τοῦ 450 π. Χ. περίπου.
Παρίσταται διὰ πολλῶν χρωμάτων ὁ θανὼν νεανίας, κυνηγῶν λαγωόν· πλησίον εἶναι ὁ τάφος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου στήλη, οἵα τῶν Παγασῶν, κοσμουμένη διὰ ταινιῶν.

τῆς Λυκίας, ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Βιέννης εὑρισκόμενα, κατὰ τὸ 400-350 π. Χ. ποιηθέντα.

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀνεπτύχθη ἡ κατασκευὴ ἀναγλύφων *γραφικῶν* λεγομένων, ἅτινα μιμοῦνται μετὰ πολλῆς ἐπιτηδεύσεως ζωγραφίας, ὄντα αὐτὸ τοῦτο γλυπταὶ εἰκόνες.

Ἔτι δὲ μέχρι τῶν ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων συνείθιζον ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων *σαρκοφάγων* ν' ἀντιγράφωσι γλυπτῶς εἰκόνας ζωγράφων.

Ἐκ τούτων λαμβάνομεν βεβαίως ἰδέαν τινά, μάλιστα ἀρτιωτέραν ἢ ἐκ τῶν ἀγγείων, περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ζωγράφων κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ διάταξιν τῶν παραστάσεων εἰς τοὺς πίνακας αὐτῶν· ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν τεχνικὴν μέθοδον ἐλάχιστα ὠφελούμεθα πρὸς ἀσφαλῆ κρίσιν τῆς Ζωγραφικῆς ἐκ τῶν ἀναγλύφων, καὶ ἂν ἔτι διατηρῶσι τὰς βαφάς· διότι οἱ βάφοντες αὐτὰ μετεχειρίζοντο βεβαίως ἰδίους τρόπους, χωρὶς νὰ ἐξαρτήσωσιν ἐκ τῶν ἀρχετύπων πιστῶς τὴν διάταξιν τῶν χρωμάτων.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει προκειμένου καὶ περὶ τῶν βεβαμμένων πηλίνων ἀγαλματίων, ὧν ἄριστα δείγματα εἶναι αἱ *Ταναγραῖαι* κόραι, ἔργα τῆς Δ'-Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ περὶ τῶν μεγάλων μαρμαρίνων *ἀγαλμάτων*, ἅτινα πάντα καὶ πάντοτε ἦσαν βεβαμμένα, ἐλάχιστα ὅμως διετήρησαν τὰς βαφάς.

Ὅτι ἡ βαφὴ τῶν ἀγαλμάτων ἦτο συνήθεια πολὺ ἀρχαία, δεικνύουσιν αἱ ἀρχαϊκαὶ *κόραι* τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, μεταξὺ 550-480 π. Χ. ποιηθεῖσαι καὶ πλουσίως βεβαμμέναι διὰ τῆς ἐγκαυστικῆς μεθόδου, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Κατὰ τὴν λαμπρὰν περίοδον δὲν ἐβάφοντο βεβαίως τόσον ἰσχυρῶς οἱ ἀνδριάντες, ἀλλ' ἔφερον τὴν λεγομένην *γάνωσιν* τὰ γυμνὰ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἡ κόμη, τὰ ἐνδύματα καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου ἀπεδίδοντο διὰ χρωμάτων.

Καὶ ἐκ τῆς πολυχρωμίας τῶν *ναῶν* ἐλάχιστα ὠφελούμεθα πρὸς γνῶσιν τῆς Ζωγραφικῆς· ὅτι δὲ καὶ τῶν ναῶν καὶ μεγάλων οἰκοδομημάτων αἱ λεπτομέρειαι ἐβάφοντο ζωηρῶς, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐγκαυστικὴν μέθοδον ἤδη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων, εἶναι ἀπολύτως βέβαιον σήμερον.

Ε.—ΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΙ ΦΑΓΙΟΥΜ

Ἄλλην πηγὴν πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχαίας Ζωγραφικῆς ἀποτελοῦσιν αἱ *προσωπογραφίαι* τοῦ *Φαγιούμ* τῆς Αἰγύπτου, διότι ἐκεῖ εὑρέθησαν αἱ πλεῖσται καὶ ἄριστα.

Εἶναι δὲ αὗται μικραὶ προτομαὶ ἐπὶ ξύλου ἐζωγραφημέναι, ἀποδίδουσαι τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ, καὶ τιθέμεναι ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς κεφαλῆς τῶν ταριχευμένων πτωμάτων αὐτῶν (Εἰκὼν Δ).

Κατ' ἀρχὰς ἀπεδόθη εἰς αὐτὰς μεγίστη σημασία: ἐθεωρήθησαν ἔργα τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων, ὧν μάλιστα διέκρινάν τινες καὶ τὰς προσωπογραφίας.

Ἀλλ' ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν κ. κ. Wilcken καὶ Flinders Petrie ὅτι ἐποιήθησαν μεταξὺ τοῦ 150 καὶ 350 μ. Χ.· εἶναι ἄρα καὶ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Πομπηΐας πολὺ μεταγενέστεραι, ἔτι δὲ κοινὰ χειρωνακτικὰ ἔργα, μὴ οτηριζόμενα ἐπὶ ἀρχετύπων μεγάλων ζωγράφων, ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀποθανόντων ἀποδίδοντα, πολλάκις μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας καὶ τέχνης.

Ἐκ τῶν ἔργων τούτων μανθάνομεν ὁπωσδήποτε πῶς ἠσκεῖτο περίπου ἡ ἐπὶ ξύλου ἐγκαυστική, καὶ ὁποίαν τινὰ ὄψιν παρουσίαζον αἱ οὕτω γραφεῖσαι εἰκόνες τῶν μεγάλων ζωγράφων, ἰδίως τῆς Δ' καὶ Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· ὡμοίαζον δῆλα δὴ κατὰ πολὺ πρὸς τὰς σημερινὰς ἐλαιογραφίας, ὁποίας οὐδεὶς ἀρχαῖος ζωγράφος ἔγραψε.

Πάντως ὅμως δὲν πρόκειται νὰ στηρίξῃ τις σοβαρὰν κρίσιν περὶ ἑνὸς Ἀπελλοῦ ἐπὶ παραδείγματι ἐπὶ ἔργων τοσοῦτον μεμακρυσμένης περιόδου, οὐδὲ νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἐγκαυστικῆς ἑνὸς Παυσίου ἢ Νικίου ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, ἀδεξίως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγκεκαυμένων.

ΣΤ.—ΑΙ ΓΡΑΠΤΑΙ ΣΤΗΛΑΙ

Ἀφήκαμεν τελευταίαν τὴν σπουδαιοτάτην καὶ τὰ μάλιστα πολύτιμον πηγὴν πρὸς ἀναγνώρισίν τινα τῆς ἀρχαίας Ζωγραφικῆς.

Ταύτην ἀποτελοῦσιν αἱ *γραπταὶ στῆλαι*, ἤτοι αἱ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ μαρμάρου γραμμέναι πολύχρωμοι εἰκόνες, ὧν ἄριστα καὶ σχεδὸν μοναδικὰ δείγματα ἀποτελοῦσιν αἱ τῶν Παγασῶν.

Διότι ἄλλαι ὅμοιαι ἐν Ἀττικῇ, ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, ἐν Θεσπιαῖς, Ἡρακλείῳ καὶ Πομπηΐᾳ, καὶ τελευταῖον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ εὑρεθεῖσαι, μόνον τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν καὶ ἐλάχιστα ἴχνη βαφῶν διατηροῦσιν, εἶναι δ' αἱ πλεῖσται ἀρχαϊκῆς ἢ ἀρκούντως μεταγενεστέρας περιόδου.

Ὅτι αἱ στῆλαι αὗται ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην πηγὴν τῆς Ζωγραφικῆς, ἀποδεικνύεται πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι εἶναι *σύγχρονοι* τῶν μεγάλων Ζωγράφων, ὡς ποιηθεῖσαι μεταξὺ τοῦ 500-1 π. Χ., δεύτερον ἐκ τοῦ ὅτι σχεδὸν πᾶσαι ἐγράφησαν διὰ τῆς *ἐγκαυστικῆς* μεθόδου κατ' ἀνάγκην, δι' ἧς ἀκριβῶς ἐποιήθησαν τὰ πλεῖστα ἔργα πάντων τῶν ζωγράφων ἀπὸ τοῦ Πολυγνώτου καὶ ἐφεξῆς, καὶ τρίτον ἐκ τοῦ ὅτι αὐτὸ τοῦτο ὁμοίας *γραπτὰς στήλας* ἔγραψαν καὶ πολλοὶ τῶν ἀρίστων ζωγράφων τῆς Ἀρχαιότητος.

Τοῦ τελευταίου παραδείγματα ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, λέγων ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος τῷ 29 π. Χ. ἐνετύπωσεν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Βουλευτηρίου τῆς Ῥώμης τὴν *Νεμέαν*, εἰκόνα ἀναθηματικὴν ἐπὶ μαρμάρου, ἔργον τοῦ περιφήμου ζωγράφου *Νικίου*, καὶ τὸν *Γλαυκίωνα* καὶ *Ἀρίστιππον*, εἰκόνα ἐπιτύμβιον πιθανῶς, ἐπὶ μαρμάρου ἐπίσης γεγραμμένην, ἔργον τοῦ ζωγράφου *Φιλοχάρους*.

Καὶ ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι εἶδε σῳζομένας ἤδη τῷ 160 μ. Χ. ἐπιτυμβίους γραφάς, οἷαι τῶν Παγασῶν, τοῦ ἰδίου Νικίου ἐν Τριτείᾳ τῆς Ἀχαΐας, καὶ ἄλλων ζωγράφων ὁμοίας ἐν Γαίῳ τῆς Ἀχαΐας, ἐν Σικυῶνι, ἐν Μαντινείᾳ, ἐν Ἀθήναις.

Τοιαῦτα παραδείγματα μεγάλων ζωγράφων, οἵτινες ἔγραψαν ἐπὶ μαρμάρου εἰκόνας, συνέλεξαν οἱ κ. κ. Winter καὶ Six, πλεῖστα δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ ἡμῶν ἐν τῇ *Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι* τοῦ 1908 σελ. 1-60.

Ἰδοὺ δὲ τίνες ζωγράφοι ἐποίησαν, κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐρεύνας, εἰκόνας εἰς τὸ μέγεθος περίπου καὶ κατὰ τὴν μέθοδον τῶν Παγασιτικῶν: ἐκτὸς τοῦ *Νικίου* καὶ *Φιλοχάρους* ὁ ***Παυσίας***, ὁ ***Νικόμαχος***, αὐτὸς ὁ ***Ἀπελλῆς***, πιθανώτατα δ' ὁ ***Μίκων***, ὁ ***Παρράσιος***, ὁ ***Ἀριστείδης***, ὁ ***Πρωτογένης***, ὁ ***Τιμόμαχος***, ὁ ***Ἀντίδοτος***, ὁ ***Ἀναξήνωρ***, ἴσως καὶ ὁ ***Ἀπολλόδωρος***, ***Ζεῦξις***, ***Εὔπομπος***, ***Σῖμος***, ***Θέων***, ***Θέωρος***, ***Ταυρίσκος***, ***Ἄβρων***, ***Λεοντίσκος***, ***Σιμωνίδης***, ἡ ζωγράφος ***Καλυψὼ*** κτλ.

Ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὀνομάτων τούτων περιλαμβάνεται ὅ,τι ἄριστον καὶ τελειότατον παρήγαγεν ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ζωγραφικὴ ἀπὸ τοῦ Πολυγνώτου μέχρι τῶν ἐσχάτων ἀναλάμψεων αὐτῆς.

Ζ.—ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τίς λοιπὸν κατὰ ταῦτα δύναται ν' ἀποκλείσῃ τὴν πιθανότητα ὅτι τινὲς τῶν Παγασιτικῶν γραφῶν ἀντιγράφουσιν ἢ μιμοῦνται εἰκόνας τῶν ἀνωτέρω ζωγράφων;

Ἐξ ἄλλου τίς θέλει ἐκφράσει πλέον τὴν ἀπελπίζουσαν θεωρίαν ὅτι ἀπωλέσθησαν *διὰ παντὸς* δι' ἡμᾶς τὰ ἔργα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ζωγράφων, ἢ ὅτι δὲν θὰ δυνηθῶμεν ἢ ἐν αὐταῖς ταῖς Παγασαῖς καὶ τῇ λοιπῇ Θεσσαλίᾳ, ἢ ἀλλαχοῦ ν' ἀνεύρωμεν στήλην τινὰ καλῶς σῳζομένην καὶ φέρουσαν ὑπογεγραμμένον τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν ἀνωτέρω μεγάλων καλλιτεχνῶν, οἵτινες πολλὰς βεβαίως τοιαύτας εἰκόνας ἔγραψαν;

Η.—Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΙΣ

Τὴν ἀνωτέρω πιθανότητα ἐνισχύει τὸ γεγονός, καθ' ὃ οὐ μόνον ἐν Παγασαῖς, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν εὕρομεν ἐν καθολικῇ χρήσει τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ κοσμῶσι τοὺς τάφους διὰ γραπτῶν πολυχρώμων στηλῶν, σπανιώτατα δὲ δι' ἀναγλύφων, ἔτι δὲ ν' ἀναθέτωσιν εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν καὶ πολλὰς μαρμαρίνας πλάκας μετὰ γραπτῶν παραστάσεων.

Τὸ δὲ σπουδαιότατον εἶναι ὅτι τὴν πάτριον ταύτην συνήθειαν, ἥτις ἐκ σχετικῶν ἀνακαλύψεων φαίνεται ὅτι ἐπεξετείνετο μέχρι Μακεδονίας καὶ Θρᾴκης, διετήρουν οἱ Θεσσαλοὶ καὶ μακρὰν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος: ἐκ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐσχάτως εὑρεθεισῶν ὁμοίων γραπτῶν στηλῶν αἱ πλεῖσται ἀνήκουσιν εἰς Θεσσαλούς.

Ἀλλὰ καὶ ἐπιγράμματά τινα τῆς Ἀνθολογίας περιγράφουσιν ὁμοίας στήλας ἀνηκούσας εἰς Θεσσαλούς, οἵτινες ἐν γένει παρετηρήσαμεν ὅτι ἐξαιρετικῶς ἠγάπων τὴν ζωγραφικήν, ὡς περίπου οἱ Τυρρηνοί, παρ' οἷς ἐπίσης ἦτο ἐν χρήσει ἡ ἐκ μαρμάρου Ζωγραφική.

Διότι καὶ ναοὶ καὶ ἡρῷα, καὶ τάφοι καὶ οἰκίαι, καὶ

Δ. Δύο προσωπογραφίαι ἐπὶ ξύλου ἐγκαυστικῶς γεγραμμέναι καὶ πολυχρόμως.
Ἐκ Φαγιοὺμ τῆς Αἰγύπτου. Ἔργα τῆς Β'-Δ' μ.Χ. ἑκατονταετηρίδος.

στοαὶ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα εὑρέθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, φέροντα δαψιλῆ καὶ ζωηρὰ χρώματα, ὅπερ δὲν παρατηρεῖται ἐν τοιαύτῃ ἀφθονίᾳ ἀνὰ τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, καίτοι τὸ πολὺ τούτου εἶναι γνωστότερον τῆς ἀπ' ὀλίγων μόλις ἐτῶν γινωσκομένης ἀρχαίας Θεσσαλίας.

Θ.—ΑΙ ΣΤΗΛΑΙ ΤΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΑΣ

Ἐξετάζων τις ὡς σύνολον τὰς στήλας τῶν Παγασῶν εὑρίσκει ὅτι εἶναι ἔργα χειρωνακτικά, ποιηθέντα μεταξὺ 300 καὶ 50 π. Χ. Τοῦτο ἀκριβῶς δεικνύει ὅτι οἱ ἐν Παγασαῖς ζωγράφοι εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν πρότυπα σημαντικῶν καλλιτεχνῶν ἐξ ὧν ἤντλουν.

Ὑπῆρχον βεβαίως καὶ οἱ ἄνευ προτύπων ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν διακρίνονται εὐκόλως διὰ τὰ σφάλματα περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν λεπτομερειῶν τῶν μορφῶν, καὶ τὴν ἀδυναμίαν περὶ ποικίλα ζητήματα, ὡς καὶ τὴν ἀδεξιότητα κατὰ τὴν ἔγκαυσιν καὶ τὸν χρωματισμόν.

Ἀλλ' ὅτι μεταξὺ τῶν ζωγραφιῶν τῶν Παγασῶν

ὑπάρχουσιν ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια, δεικνύοντα καλαισθησίαν, λεπτότητα, ἄσκησιν καὶ δεξιότητα εἴς τε τὴν σύνθεσιν, εἰς τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν ἔγκαυσιν, οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ.

Ἔτι δὲ μᾶλλον τινὰ τούτων δύνανται νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ἀξίαν καλλιτεχνημάτων, ὡς ἡ εἰκὼν τῆς *Φίλας* καὶ μάλιστα ἡ τῆς *ἀρτιτόκου γυναικος*.

ἔργον δυνάμενον ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς ἀρίστας εἰκόνας τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς Ζωγραφικῆς.

Πρὸς τούτοις εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἐν Παγασαῖς εἰργάσθησαν πρὸς γραφὴν τῶν εὑρεθεισῶν στηλῶν καὶ *Σικυώνιοι τεχνῖται*, ὡς λέγομεν κατωτέρω ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ζωγραφικῆς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν στηλῶν.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΡΟΔΟΛΦΟΣ ΟΫΚΕΝ*

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Μὲ τὰ βιβλία ταῦτα, τὰ ὁποῖα παρ' ὅλον τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐπροτιμήσαμεν νὰ ἀπαριθμήσωμεν ὅλα σχεδόν, εἰς τὴν ἀκρίβειαν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν εὐαρέστησιν τῶν ἀναγνωστῶν χαρισθέντες, ἀνέπτυξεν εὐγλώττως καὶ διεσαφήνισε μετ' ἐξάρσεως πάντοτε καὶ ἰσχυρᾶς διαλεκτικῆς τὴν γνωσιολογικήν του θεωρίαν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τὸ ὅλον σύστημά του ὁ Ὄϋκεν. Ἡ νέα αὕτη φιλοσοφικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ὁποίας πλανᾶται, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἡ ἰδέα τῆς δημιουργίας νέου ἀνθρώπου καὶ νέου πολιτισμοῦ, εἶναι ἀκόμη ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ διαπλάσει της.

Διὰ τοῦτο, πρὸ τῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ εἰς τὸν Ὄϋκεν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὄχι μόνον τὸ σύστημά του ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά του ἦτο ἄγνωστον εἰς εὐρυτέρους κύκλους ἔξω τῆς Γερμανίας. Καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἀπὸ τὰς σπουδαίας πρὸς τὸν πολιτισμὸν ὑπηρεσίας τοῦ βραβείου Nobel καὶ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Στοκχόλμης ἥτις ἀπονέμει αὐτό, ὅτι ἦλθε σήμερον νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ κόσμου εἰς τὸν μετριόφρονα καὶ συμπαθῆ φιλόσοφον τῆς Ἰένας, τοῦ ὁποίου ἡ διανόησις θὰ ἀποτελέσῃ ἴσως ἓν τῶν φωτεινοτάτων σημείων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας.

Τῆς διανοήσεως ταύτης θέλομεν νὰ δώσωμεν ὅσον τὸ δυνατὸν ἁπλῆν καὶ περιεκτικὴν εἰκόνα εἰς τοὺς Ἕλληνας. Δυστυχῶς τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κοινοῦ διατελεῖ πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὴν συβαρὰν διανοητικὴν κίνησιν τῶν πολιτισμένων χωρῶν. Δὲν εἶναι ἐδῶ ἡ κατάλληλος στιγμὴ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας. Ἀλλὰ πόσον εἶναι δύσκολον νὰ κατανοηθῶσιν αἱ βάσεις καὶ ἡ διεξαγωγὴ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Ὀϋκενικῆς φιλοσοφίας, ὅταν εἶναι ἐν πολλοῖς ἄγνωστος παρ' ἡμῖν ἡ εὐρυτάτη πάλη τῶν ἰδεῶν ἡ διεξαγομένη ἐν ταῖς χώραις τοῦ πολιτισμοῦ, ὅλα τὰ μεγάλα κοινωνικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ῥεύματα διὰ τῆς συγκρούσεως καὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν ὁποίων προάγεται ἡ ἀνθρωπότης, ὅταν καμία τάξις ἀνθρώπων δὲν ἔχῃ συστηματοποιήσει καὶ διευκρινήσει ἀκόμη ἰδέας καὶ ἀρχὰς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων νὰ προσπαθῇ νὰ ἀντιληφθῇ ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ δὴ καὶ τὰ πνευματικά. Διὰ τοῦτο θὰ προσπαθήσωμεν μὲν νὰ δώσωμεν ἰδέαν τινὰ τοῦ συστήματος τοῦ Ὄϋκεν, θὰ συστήσωμεν ὅμως συγχρόνως εἰς πάντας ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ διανοίᾳ των μόνον ἀτελεῖς ἰδέας περὶ πάντων, νὰ μὴ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὰ ἐμὲ ἀλλὰ νὰ προσπαθήσωσι διὰ συστηματικωτέρας μελέτης νὰ κατανοήσωσιν οὐσιαστικῶς καὶ τὴν ὅλην πνευματικὴν κίνησιν τῆς Εὐρώπης καὶ τὸν Ὄϋκεν.

Ὁ Ὄϋκεν ὁρμᾶται ἀπὸ τὴν κριτικὴν ἐξέλεγξιν τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτελεσμάτων τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἐνώπιον τοῦ φιλοσοφοῦντος ἀνθρώπου ἠγείρετο πάντοτε ἡ μεγάλη, αἰωνία καὶ ἀνυπέρβλητος ἀντίθεσις, ὑποκείμενον — ἀντικείμενον, ψυχὴ — σῶμα, ἐσωτερικὸς κόσμος— ἐξωτερικὸς κόσμος, τοπικὴ ἔκτασις — συνειδητὴ ἐνέργεια. Τὸ σπουδαιότατον πρόβλημα ἦτο ἡ ὑπερνίκησις τῆς ἀντιθέσεως, ἡ ἄρσις τοῦ χάσματος, ἡ κατανόησις τοῦ ἔξω κόσμου ὑπὸ τοῦ νοοῦντος ἐγὼ καὶ ἐξήγησις τῆς σχέσεως αὐτῶν. Ἀλλὰ ἄλλοι μὲν τῶν φιλοσόφων ἔλαβον ὡς ἀφετηρίαν τὸ ὑποκείμενον, τὸ νοοῦν ἐγὼ καὶ ἐκ τούτου προσεπάθησαν νὰ ἑρμηνεύσωσι τὸ πᾶν καὶ ἡ τάσις αὕτη ἐγέννησε τὰ ποικίλα ἰδεολογικὰ συστήματα (Intellektualismus, Idealismus). Ἄλλοι δὲ φιλόσοφοι ὡρμήθησαν ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἡ φορὰ αὕτη παρήγαγε τὰ συστήματα τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας (Naturalismus, Realismus). Ἀλλὰ οὐδετέρα τῶν μεγάλων τούτων διευθύνσεων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὑπερέβαλε τελεσφόρως τὴν ἀρχικὴν ἀντίθεσιν. Καὶ ἡ μὲν ὑποκειμενικὴ φιλοσοφία ἀποσπασθεῖσα τῆς πραγματικότητος ἔφθασε μέχρι τοῦ νὰ ἀρνηθῇ τὸ δυνατὸν τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων ἢ καὶ πᾶσαν ὀντότητα εἰς αὐτά, ἡ δὲ ἀντικειμενικὴ φιλοσοφία θεωρήσασα τὸν νοοῦντα ἄνθρωπον ὡς ἁπλοῦν τμῆμα τῆς φύσεως, ἔφθασε μέχρι τοῦ νὰ ἐξηγῇ πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ

* Τέλος. «Παναθήναια» 28 Φεβρουαρίου.

βίου τῶν ἀνθρώπων ὡς ἁπλᾶς μηχανικὰς λειτουργίας τῶν ὁλικῶν μορίων.

Ὁ Ὄϋκεν κατακρίνει ἐξ ἴσου ἀμφοτέρας τὰς τάσεις ταύτας καὶ φρονεῖ, ὅτι ἡ φαινομενικῶς ἀνυπέρβλητος ἐκείνη ἀντίθεσις δὲν ἔγκειται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' εἶναι σφάλμα τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου μεθόδου. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ μόνον διὰ θεωρίας ὁρμώμενος ἀπὸ τὸ ὑποκειμενικὸν ἐγώ, ἢ μόνον δι' ἁπλῆς ἐμπειρίας ὁρμώμενος ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον, νὰ γνωρίσῃ τὰ πράγματα, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὕρῃ πλήρη, συνεπῆ, ὅσον τὸ δυνατὸν ἱκανοποιητικὴν ἑρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ῥοὴν καὶ κίνησιν τῶν πραγμάτων, ὡς πρᾶγμα καὶ αὐτός, νὰ μετάσχῃ τῶν φαινομένων, ὡς φαινόμενον, ὡς ζῶν ὀργανισμός, ὡς μέρος τῆς παγκοσμίου λειτουργίας τῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς νὰ προσπαθήσῃ νὰ κατανοήσῃ τὴν ζωήν, τὴν κίνησιν τῶν πραγμάτων, τοὺς νόμους αὐτῶν, τὴν ὑπόστασιν αὐτῶν.

Μόνον ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν ζωήν, θὰ ὑπερνικήσωμεν τὴν φαινομενικὴν ἀντίθεσιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, καὶ τότε θὰ σχηματίσωμεν καθαρὰν ἔννοιαν τοῦ εἶναι καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὰ πράγματα. Ἡ ζωὴ εἶναι ἡ ἐμπειρία, ἀπὸ τῆς ὁποίας θὰ ὁρμηθῶμεν, ἡ δὲ ποικιλότροπος ἐκδήλωσις τῆς λειτουργίας αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ κοσμοϊστορικὴ ἐμπειρία, εἶναι τὸ δεδομένον, διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὁποίου θὰ ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῆς γνώσεως καὶ πάντων τῶν πρὸς τοῦτο συναφῶν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἡ ἀνθρωπίνη ζωή; Πῶς ἐμφανίζεται ἡ λειτουργία αὐτῆς ἐν τῷ κοσμοϊστορικῷ τούτῳ δεδομένῳ; Εἶναι ἁπλῆ τις καὶ ὁμοιόμορφος λειτουργία, ἀενάως ἐπαναλαμβανόμενον φαινόμενον ὑλικὸν παράλληλον πρὸς τὰ λοιπὰ ἐν τῇ φύσει, ἢ μήπως ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ γεννῶνται ἀνάγκαι, ἀντιθέσεις, ἀγῶνες, καὶ ἐμφανίζεται εἰς πόθος πρὸς βαθυτέραν πλήρη κατάληψιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς, μία τάσις πρὸς ἐσωτερικὴν μεταβολήν; Ἐὰν συμβαίνῃ τὸ πρῶτον, πᾶσα φιλοσοφία πέραν τῆς μηχανικῆς ἐξηγήσεως τῶν φαινομένων εἶναι περιττή. Ἐὰν συμβαίνῃ τὸ δεύτερον, ὄχι μόνον αἱ κατὰ μέρος ἐκδηλώσεις, ἀλλὰ ὁλόκληρος ἡ ζωὴ παρουσιάζεται πρὸ ἡμῶν ὡς πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις εἶναι τὸ θέμα τῆς φιλοσοφίας. Λοιπὸν ἡ ἔρευνα τῆς ζωῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐμπειρίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἀποδεικνύει, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι ἁπλοῦν φαινόμενον. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι βεβαίως μέρος τῆς φύσεως, ἡ ζωή του ἐν τῇ φύσει ἔχει τὴν ἀρχήν της καὶ ὡς ἐκ τούτου συμμετέχει τοῦ παγκοσμίου περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος. Ἦτο λάθος ὅλου τοῦ παλαιοτέρου ἰδεαλισμοῦ, ὅτι παρεγνώριζε τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ ἠρνεῖτο εἰς τὴν φύσιν πᾶσαν σημασίαν. Ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι ἡ φυσική. Ἡ ὕλη κατέχει τὸν ἄνθρωπον ὁλόκληρον τελείως, ἐν αὐτῇ κινεῖται καὶ ζῇ, αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς διεισδύουσι μέχρι τῶν μυχιαιτάτων καὶ διευθύνουσι πᾶσαν ἐνέργειάν του. Ὁ ἀγὼν τῆς αὐτοσυντηρησίας τὸν περιβάλλει πανταχόθεν καὶ τὸν παρακολουθεῖ ἀενάως· ὅλα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, τὰ συναισθήματα, ἡ χαρά, ἡ λύπη, εἶναι φαινόμενα ὑλικά. Ἡ ψυχὴ λειτουργεῖ διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς προσλήψεως. Πᾶν ὅ,τι προάγει καὶ στηρίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπάρξεως, προξενεῖ χαρὰν καὶ θεωρεῖται καλόν· πᾶν ὅ,τι ἀδυνατίζει καὶ κωλύει αὐτόν, προξενεῖ λύπην καὶ θεωρεῖται κακόν. Ἀπὸ τὴν πρώτην, τὴν φυσικὴν ταύτην βαθμίδα, ἐξεκίνησεν ὅλη ἡ ἀνθρωπότης, καὶ μέχρι σήμερον ὁ μέσος ὅρος εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ. Ἐν τῇ βαθμίδι ταύτῃ ἡ ἐλευθερία περιορίζεται πανταχόθεν, ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ὑπὸ φυσικῶν ἐνστίκτων καὶ ἐξωτερικῶν ἐλατηρίων, ὧν τὸ σπουδαιότατον καὶ ἰσχυρότατον εἶναι τὸ συμφέρον. Ἐν τούτοις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος πίεσιν αἰωνίαν, σπουδαῖον τι ἐλλείπει ἀπὸ τὴν ὕπαρξίν του, μία ἀγωνιώδης τάσις πρὸς αὐθυπαρξίαν καὶ αὐτοτέλειαν κατέχει αὐτόν. Ἡ κοσμοϊστορικὴ ἐμπειρία τῆς ζωῆς δεικνύει, ὅτι ἀκριβῶς ἐν τῇ βαθμίδι ταύτῃ γεννῶνται ἀντιθέσεις τινές, διαμορφώσεις τῆς ζωϊκῆς λειτουργίας καὶ μεταβολαὶ τοιαῦται, αἵτινες τείνουσι νὰ ἐξέλθωσι τῆς φυσικῆς ἀλληλουχίας, ἡ ζωὴ παρά τισιν ἀτόμοις ἢ καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἀρχίζει νὰ ἐσωτερικεύεται, προσπαθεῖ νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τῆς ὑλικῆς φύσεως. Ὁ πόθος οὗτος πρὸς ἐσωτερικοποίησιν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν, πρὸς ἐκπνευμάτωσιν τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἐμφάνισις τοῦ νοητικοῦ βίου (Geistesleben) ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ δρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου δὲν περιορίζεται πλέον μόνον εἰς τὴν αὐτοσυντηρησίαν. Ἔχομεν παραδείγματα πλεῖστα, ὅτι φθάνει μέχρις αὐτοθυσίας διὰ σκοποὺς κοινωνικούς, διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ἄλλων. Οὕτως ἡ λειτουργία τῆς ζωῆς προσπαθοῦσα νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἁπλῆν συνάφειαν πρὸς τὰ πράγματα, νὰ στραφῇ πρὸς ἑαυτὴν καὶ νὰ σχηματίσῃ μίαν ἑνότητα, ἀντιδρᾷ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, καὶ εἰς τὰ ἁπλᾶ συμβεβηκότα τῆς ζωῆς εἰσέρχεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐτόβουλος ἐνέργεια. Τοῦτο εἶναι γεγονὸς ἱστορικόν, διαπιστούμενον ὑπὸ ποικιλωτάτας διαβαθμίσεις, εἴς τινα μὲν ἄτομα εἰς μέγαν βαθμόν, εἰς τὸ σύνολον δὲ ὀλιγώτερον καὶ μὲ βραδεῖαν πρόοδον.

Ἡ φυσικὴ ὕπαρξις γίνεται μέσον. Ἀπέναντι τοῦ βασιλείου τῆς φύσεως ἡ ἀνθρωπότης δημιουργεῖ τὸ βασίλειον τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τῇ ἀγρίᾳ πάλῃ τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως προβαίνει βαθμιαίως ἐν νέον εἶδος πραγματικότητος, μία

ὑψηλοτέρα βαθμὶς τῆς ζωῆς, ἡ νοητικὴ ζωή. Συγχρόνως προβαίνει καὶ ἡ γνῶσις. Ἐν τῇ φυσικῇ βαθμίδι δὲν ὑπάρχει ἐπίγνωσις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μόνον ἁπλῆ γνῶσις τῶν ὅρων τοῦ βίου. Ἡ τελεία γνῶσις, ἡ ἐπίγνωσις (das Erkennen) εἶναι δυνατὴ μόνον ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τοῦ νοητικοῦ βίου, ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν τὸν καθαρῶς ἐξελικτικὸν χαρακτῆρα, ὑφ' ὃν νοεῖται ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι. Ὁ παλαιότερος ἰδεαλισμὸς πάντοτε ὑπέθετεν, ὅτι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ἐν πάσῃ βαθμίδι καὶ κατασάσει τῆς ζωῆς, εἶναι δεδομένος, ἕτοιμος, τέλειος ὁ νοητικὸς βίος καὶ τὸ νοητικὸν εἶναι. Τοῦτο διαρρήδην ἀντικρούει ὁ Ὄϋκεν. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι τελειωμένος, ἕτοιμος, οὔτε ἡ ἀνθρωπότης, ὁ νοητικὸς βίος δὲν εἶναι δεδομένος, ἀλλὰ ἡ ζωὴ κινεῖται πρὸς αὐτόν, ἀγωνίζεται πρὸς κατάκτησίν του. Ὅσον περισσότερον νικᾶται καὶ κατακτᾶται ἡ ἐξωτερικὴ φύσις, τόσον περισσότερον ἐμφανίζεται ὁ νοητικὸς βίος. Ἀλλὰ ὅπως ἡ ὅλη ζωή, οὕτω καὶ ἡ νοητική, εἶναι πρόβλημα. Ποῦ ἐμφανίζεται; πῶς δρᾷ; ποῖα τὰ δεδομένα της, ἡ ἔννοιά της; Ἔπειτα, πῶς συμβιβάζεται μὲ τὴν φυσικὴν βαθμίδα, πῶς ὑπερνικᾷ τὴν ἀντίθεσιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, πῶς φέρει εἰς τὴν γνῶσιν;

Ἐν ᾧ ὁ φυσικὸς βίος εἶναι παράθεσις φαινομένων, τὰ ὁποῖα ἐπεξεργάζεται ὁ μηχανισμὸς τῆς προσλήψεως, ὁ νοητικὸς εἶναι ἓν ὅλον, μία ἀνωτέρα ἑνιαία πραγματικότης, τῆς ὁποίας τελεία ἐμφάνισις ἐν τῇ ζωῇ εἶναι ἡ δημιουργία (Schaffen), ἡ μόρφωσις νέας ὀντότητος (die Wesensbildung). Ὁ νοητικὸς βίος ἐνυπάρχει, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρησίας διὰ σκοποὺς γενικωτέρους καὶ οὐσιαστικωτέρους. Ἐν πρώτοις τοιοῦτον στάδιον εἶναι ἡ *ἠθική*. Ἡ φύσις ποτὲ δὲν ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἠθικὴν τὴν ὑπηρετοῦσαν γενικωτέρους σκοπούς. Τί μᾶς ἀποδεικνύει ἡ ἔρευνα τῆς ἀνθρωπότητος; ὅτι ἐν τῇ φυσικῇ βαθμίδι ἡ μόνη κινοῦσα δύναμις εἶναι τὸ *συμφέρον*. Τὸ συμφέρον δὲν ἐπιδεικνύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους σκοποὺς πέραν τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς των, ἀλλὰ πλεονεκτήματα καὶ ἀπειλάς. Ἀκριβῶς ὁ θαυμασμός, τὸν ὁποῖον ἐκφράζει ὁ συνήθης ἄνθρωπος, διὰ τὰς ὀλίγας ἐκείνας στιγμάς, καθ' ἃς ἄτομα ἢ λαοὶ ἔδειξαν φρόνημα ἡρωϊκὸν καὶ αὐτοθυσίαν, περιέχει καὶ τὴν κρίσιν διὰ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν ὅλης τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος. Ἀκόμη καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων ὁ πόθος δὲν τείνει πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα πηγάζουν ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ ἄτομον. Πολλάκις καὶ εἰς περιπτώσεις αὐτοθυσίας ὑπὲρ γενικωτέρων σκοπῶν βαθυτέρα ἔρευνα ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκίνησαν τὸν ἄνθρωπον ἐλατήρια ἐγωϊστικά. Πανταχοῦ ἡ ἔκτασις τοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς τὸ ἰδικόν του ἐγώ. Τόσον ἰσχυρὰ κρατεῖ αὐτὸν ἡ φύσις καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ τὴν ὑπηρετῇ. Ὁ νοητικὸς βίος, καὶ ἂν ἐμφανίζεται, εἰς τὸ στάδιον τοῦτο εἶναι ἁπλοῦς συνοδὸς τῶν φυσικῶν ἐλατηρίων. Ἡ φύσις μᾶς ἀρνεῖται τὰ μέσα πρὸς κατάκτησιν τῶν ἰδεωδῶν.

Λοιπὸν ποῦ εἶναι ἡ σωτηρία; Ἢ πρέπει νὰ μὴν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ψυχήν μας ὁ πόθος τῆς τελειότητος, τῆς ἀληθείας, τῆς οὐσιαστικῆς ζωῆς, τῆς ἀγάπης καὶ ἡμεῖς νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ νὰ εἴμεθα ἁπλᾶ μηχανικὰ φαινόμενα, ἢ πρέπει νὰ δημιουργηθῇ νέα πραγματικότης, νέος βίος μὲ τὴν κατανίκησιν, μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἁπλῆς φυσικῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τῆς νοητικῆς.

Αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ μεταβολὴ τοῦ βίου ὑπερνικᾷ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ἔσω καὶ τοῦ ἔξω κόσμου, τοῦ ἐγὼ καὶ τῆς φύσεως, χωρὶς νὰ ἐκμηδενίζεται ἡ φύσις. Οὕτω διὰ μέσου μιᾶς ἀρνήσεως φθάνομεν εἰς τὴν θετικὴν δημιουργίαν νέου νοητικοῦ περιεχομένου τῆς ζωῆς. Ἐδῶ ἔγκειται ἡ ἀπολύτρωσις. Ἀλλ' ἡ ἀνάβασις τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν νέαν ζωὴν εἶναι βαθμιαία, καὶ εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην φθάνει τὸ καθ' ἕκαστον ἄτομον, ὅταν ἀπαρνηθῇ τὴν μικρότητα ἀτομικοῦ ἐγώ. Τότε ἀκριβῶς κυριαρχεῖ καὶ ἡ ἀληθὴς ἠθική, ἡ ὁποία δὲν τείνει πλέον εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοσυντηρησίαν, ἀλλ' ὑπηρετεῖ τοὺς γενικοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς. Ἡ φωνή, ἡ ἐσωτερικὴ ἀπαίτησις μιᾶς τοιαύτης ἠθικῆς ἠκούσθη πάντοτε ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, καὶ ὅπου κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς κυριαρχίαν, ἐπλήρωσε τὴν ζωὴν ἀπὸ ἡδονήν, ἀγάπην, χαράν. Ἡ ἠθικὴ αὕτη εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν προαίρεσιν τοῦ καθ' ἕκαστον ἀτόμου, εἶναι ὑπεράνω ὅλων καὶ μέσα εἰς ὅλους, εἶναι ἀληθινὴ ἐμφάνισις του νοητικοῦ βίου. Καὶ ἐν ᾧ ἐν τῇ φύσει κυριαρχεῖ ὁ ἀγὼν ὅλων καθ' ὅλων, ὁ ἄγριος ἐγωϊσμός, ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ ἀναπτύσσεται ὄχι πλέον ἡ ἐξ ἐνστίκτου ἀγάπη, ἡ φυσικὴ ἕλξις, ἀλλὰ ἡ μεγάλη, ἡρωϊκὴ ἀγάπη, ἡ ἀγάπη τῶν θρησκειῶν, ἡ ἀγάπη ἑνὸς Χριστοῦ. Τοιαύτην σημασίαν κατέχει ἐν τῇ Ὀϋκενικῇ διανοήσει ἡ *ἠθική*, ὥστε κατ' ἀρχὰς τὸ σύστημά του ὠνομάσθη ὑπό τινων ἠθικὸς ἰδεαλισμός.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς ἄλλα περιέχοντα, ἐν οἷς ἀναπτύσσεται ὁ νοητικὸς βίος, εἶναι ἡ καλλιτεχνία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ κοινωνικὴ δρᾶσις. Εἰς πᾶν εἶδος τέχνης ἢ ἐπιστήμης ἐν διαφόρῳ περιεχομένῳ δύναται νὰ δημιουργηθῇ διὰ τῶν δυνάμεων τοῦ νοητικοῦ βίου ἡ νέα πραγματικότης. Ἡ ἀλήθεια, τὸ ὡραῖον, τὸ δίκαιον γίνονται σκοποὶ ὑποτελεῖς ἔξω ἀπὸ τὸ ἀτομικὸν ἐγὼ καὶ ἐπιδιώκουν ἀποτελέσματα ἀνεξαρτήτως τῆς καταστάσεως τῶν ἀτόμων τῆς εὐεξίας ἢ δυστυχίας αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως ὁ ἄνθρωπος ὑποτάξῃ

τοὺς πόθους τούτους εἰς ἄλλους σκοποὺς καὶ θελήσῃ νὰ τοὺς κάμῃ ὄργανά του, γίνονται κενὰ κελύφη καὶ τύποι ἄνευ περιεχομένου, διότι τὴν δύναμίν των τὴν ὀντομορφωτικὴν ἀντλοῦσιν ἀπὸ τὸν νοητικὸν βίον, ὅστις εἶναι σκοπὸς ἀλλ' ὄχι μέσον. Ὅταν δὲ κατορθώσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐσωτερικοποίησιν τῆς ζωῆς, ἡ *ἐνέργεια*, τὴν ὁποίαν ἐν τῇ φυσικῇ βαθμίδι αἰσθάνεται ὡς βάρος, λαμβάνει ἐσωτερικὴν ἀξίαν, γίνεται ἐλευθερία καὶ χαρά. Ἐνέργεια (Thätigkeit) ὑπάρχει πανταχοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ αὐτενέργεια (Selbstthätigkeit) ὑπάρχει μόνον ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ, διότι ἐκεῖ καταπίπτουν τὰ ὅρια τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ, ἑπομένως καὶ οἱ περιορισμοὶ αὐτοῦ, ὁ ἄνθρωπος περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ὅλον τὸν κόσμον, γίνεται μικρόκοσμος καὶ ἐλεύθερος.

Ἡ τοιαύτη αὐτενέργεια ὑπάγει τὰ πράγματα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος ἐπιγιγνώσκει τὸ εἶναι αὐτῶν, διότι γίνονται ὄργανα τῆς δημιουργίας τῆς νέας πραγματικότητος. Τῆς δημιουργίας (Schaffen) ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ *ἔργον*. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φθάσῃ εἰς τὸ ἔργον, ἔχει πλέον εἰσαγάγει τὰ πράγματα εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Τὸ ἔργον, εἶναι ἡ κορυφὴ τῆς ζωῆς· ἐν αὐτῷ κατέκτησεν ὁ ἄνθρωπος τὸ εἶναι, τὴν νοητικὴν αὐτοτέλειαν, τὸν νέον κόσμον. Ἡ ἀνθρωπότης ἔφθασε μέχρι σήμερον ἐνίοτε μέχρι τοῦ ἔργου [Παρθενών, ἠθικαὶ νομοθεσίαι, Χριστιανισμός]. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον δὲν εἶναι μονομερὲς ἀπαύγασμα τοῦ ἑκάστοτε πολιτισμοῦ, τὸ ἀληθὲς ἔργον προϋποθέτει δυνάμεις ἔξω ἀπὸ τὸν σύγχρονόν του πολιτισμόν. Δηλ. ὁ πολιτισμός, ἡ ἑκάστοτε ἐπιστημονική, καλλιτεχνική, τεχνική, πρακτικοκοινωνική, ἠθικοκοινωνικὴ κατάστασις τῆς ἀνθρωπότητος θὰ διεσπᾶτο εἰς ἁπλᾶς ἐνεργείας ἐν τοῖς διαφόροις τούτοις περιεχομένοις, ἄνευ ἑνότητος, ἂν αἱ ἐκδηλώσεις αὗται δὲν ἐπήγαζον καὶ δὲν ἤντλουν τὴν ὀντομορφωτικὴν των δύναμιν ἀπὸ ὑπερτέραν τινὰ ἑνιαίαν πραγματικότητα, ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν νοητικόν. Ἄρα ὁ νοητικὸς βίος εἶναι τι ὑπέρτερον ἀπὸ τὸν ἑκάστοτε μέχρι τοῦδε δημιουργηθέντα πολιτισμόν. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ προηγούμενοι πολιτισμοὶ προσέκρουσαν καὶ ἀνετράπησαν καὶ ἔγινε ποθητὴ νέα δημιουργία, νέα ἀνύψωσις πρὸς τὸν νοητικὸν κόσμον, ὅστις εἶναι τὸ ὑπέρτατον δικαστήριον τῶν πολιτισμῶν.

Διὰ τοῦτο κάθε πολιτισμὸς γίνεται ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ προβληματικὸς καὶ ἀείποτε διὰ διατυπώσεως νέων προβλημάτων προβαίνει ἡ ἀνθρωπότης. Καὶ ὁ σύγχρονος δὲ πολιτισμὸς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ αἱ ἐν τῷ συνόλῳ ἔχει συγκεντρωθῆ εἰς ὡρισμένα προβλήματα, ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον του. Πρὸς τὴν ἐπίλυσιν δὲ τῶν προβλημάτων τούτων διὰ τοῦ νοητικοῦ βίου προσπαθεῖ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Ὄϋκεν.

Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ εἶδος τῆς ὑπάρξεως τοῦ νοητικοῦ βίου; Μήπως ὅλη ἡ ἀναγνωρισθεῖσα τάσις πρὸς αὐτὸν καὶ αἱ διατυπωθεῖσαι ἐμφανίσεις αὐτοῦ εἶναι ἁπλῶς φαινόμενον φυσικόν, ἰδιότης τῶν ἐγκεφαλικῶν μορίων τοῦ προχωρημένου ζῴου, τὸ ὁποῖον καλεῖται ἄνθρωπος, ἀπόρροια τέλος τῆς ὕλης ἢ εἶναι ἄλλο τι; Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἐδῶ ἔχομεν τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς Ὀϋκενικῆς φιλοσοφίας. Ἂν ἀπήντα καταφατικῶς εἰς τὸ πρῶτον, τὸ σύστημά του θὰ περιεκλείετο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας. Ἀλλ' ὁ Ὄϋκεν φρονεῖ, ὅτι ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων δὲν δύναται νὰ εὑρεθῇ ἡ ἀλήθεια, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυθῶσι τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς. Ὁ νοητικὸς βίος εἶναι ἐντελῶς διάφορος τοῦ φυσικοῦ. Οὗτος εἶναι παράθεσις καὶ συνδυαστικαὶ κινήσεις ἀτόμων ἐν χώρῳ, ἐκεῖνος εἶναι σύνολον μὲ ἐσωτερικὴν ἑνότητα. Ἐν τῇ φύσει ὁ ἀγὼν τῶν ἀτόμων πρὸς ἄλληλα, πέραν αὐτῆς ἡ ἕνωσις ἐν ἀγάπῃ. Ὥστε εἶναι τι πέραν τῆς φύσεως ὁ νοητικὸς βίος, εἶναι τι ὑπερφυσικόν; Ὁ Ὄϋκεν γνωρίζει καὶ αἰσθάνεται καλῶς ὅτι οὐδεμία ἔννοια εἶναι μᾶλλον ἀντίθετος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, ἀπὸ τὴν τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Ἀλλ' ὅμως φρονεῖ, ὅτι ἡ ἀποστροφὴ αὕτη εἶναι ἁπλῆ πρόληψις. Πᾶσα ἐποχή, λέγει, θεωρεῖ ὡς αὐτονόητον ἀλήθειαν, ὅ,τι αὐτὴ κατ' ἐξοχὴν ἰσχυρίσθη ἀπέναντι τῆς προηγηθείσης.

Οἱ νεώτεροι χρόνοι διὰ νὰ καταρρίψωσι παλαιότερα καθεστῶτα, προσέβαλον μὲ ὅλα τὰ μέσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ, εἰς τοῦτο δὲ μεγάλως συνετέλεσε καὶ ἡ διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐξερεύνησις εὐρυτάτων πεδίων ὑλικῶν φαινομένων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἡ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀπομάκρυνσις τοῦ ἀγνώστου καὶ δημιουργία ὁλοκλήρου βασιλείου γνώσεων φυσικῶν. Ἀλλ' ὅμως τὴν ἐκδήλωσιν τῆς νοητικῆς ζωῆς ἐν τῇ ἀνθρωπότητι καὶ τὰς ἰδιότητας, δι' ἃς ἐξεδηλώθη, οὐδεὶς δύναται νὰ διαψεύσῃ, εἶναι δεδομένον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Βῆμα πρὸς βῆμα, ὡς διεπιστώσαμεν, διὰ τῆς ἠθικῆς, διὰ τῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τέχνης, διὰ τῶν ἀκατανικήτων πόθων τοῦ ἀπείρου, τοῦ τελείου, τῆς ἀμέσου γνώσεως, τῆς αὐτοτελοῦς ἐνεργείας ὑψώνεται ἡ ἀνθρωπότης πρὸς τὸν νοητικὸν βίον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐμπειρικὸν εἶναι. Αὐτὴ ἡ ἀέναος πρὸς τὰ ἔμπροσθεν κίνησις, ὄχι κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως, ἀλλ' ἐντελῶς διαφόρως, εἶναι ἀκατάληπτος διὰ στοιχείων φυσικῶν, ὡς ἀπόρροια ἁπλῆς παραθέσεως ὑλικῶν φαινομένων. Ἐδῶ ἐκδηλοῦται μία ἀρχέγονος, ἀπὸ πᾶν πεπερασμένον οὐσιαστικῶς ὑπερτέρα δύναμις τοῦ ἀπείρου. Ὁ κόσμος ὅλος κινεῖται καὶ ἐξελίσσεται δι' αὐτῆς πρός τι ὑπέρτερον, τελειοῦται διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης. Ὁ ἄνθρωπος συλλαμβάνει τὴν κίνησιν ταύτην. Καὶ τότε συγκρούεται πρὸς τὸ πεπερασμένον καὶ γεννῶν-

ται ἐν αὐτῷ οἱ πόθοι τοῦ ἀπείρου καὶ τελείου εἶναι καὶ οἱ ἀγῶνες πρὸς κατάκτησιν αὐτοῦ. Ὥστε ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ ἐμφανίζεται κόσμος ὑπέρτερος, ὁ κόσμος τῆς τελείας πραγματικότητος, πρὸς ἣν τείνει τὸ φυσικὸν εἶναι.

Οὗτος εἶναι ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ἐν τοῖς γενικωτέροις ὁ πυρὴν τῆς διανοήσεως τοῦ Ὄϋκεν, τῆς ὁποίας μερικώτερον τὰ ἀποτελέσματα δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν ἐν τοῖς ἑξῆς. *Ἡ γνωσιολογία* του ὁρμᾶται ἀπὸ τὴν *ζωὴν* (Lebensprozess). Ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, δημιουργεῖται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον οὗτος ἀνέρχεται πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Μέτρον τῆς γνώσεως εἶναι ἡ ζωή. Ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἐξελίσσεται, μεταβαλλομένη ἐσωτερικῶς καὶ αὐτοτελειουμένη, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἄνθρωπος ἐπιγινώσκει τὸ εἶναι του. Ἡ ἕνωσις αὕτη τῆς γνώσεως πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς ζωῆς, δίδει εἰς τὴν γνωσιολογίαν τοῦ Ὄϋκεν χαρακτῆρα *ἱστορικὸν* καὶ *ἐξελικτικόν*, τὸν ὁποῖον οὐδεμία ἐκ τῶν προτέρων εἶχε.

Ἡ λειτουργία τῆς ζωῆς παρουσιάζεται ὡς διμερής, ἐκ δύο βαθμίδων ἀποτελουμένη ὧν ἡ μία ὑπέρκειται τῆς ἄλλης. Πρὸς ἐπεξεργασίαν τοῦ διμεροῦς τούτου δεδομένου ὁ Ὄϋκεν διακρίνει ἀπὸ τῆς ψυχολογικῆς τὴν νοολογικὴν μέθοδον. Ἡ μὲν ψυχολογικὴ ἑρμηνεύει τὰ κατ' ἄτομον φαινόμενα, ἡ δὲ νοολογική, ἣν καλεῖ καὶ ἀναγωγικὴν (reduktiv) ἀνάγει καὶ κατατάσσει τὰς διαφόρους νοητικὰς ἐνεργείας εἰς τὸ ἑνιαῖον ὅλον τοῦ νοητικοῦ βίου καὶ ἑρμηνεύει αὐτὰς χωρὶς νὰ εἰδικεύεται ἀπὸ ἄτομα· οὕτω τὸ θέμα δὲν εἶναι πλέον «τί εἶναι ἡ νόησις διὰ τὸν ἄνθρωπον» ἀλλὰ «τί εἶναι ἡ ἐνέργεια ἑκάστου ἀνθρώπου ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ;» Αἱ δύο μέθοδοι, ἐν ᾧ χωριστὰ πρέπει νὰ ἐνεργοῦσιν, ἑνοῦνται ἐν τῷ ἀποτελέσματι καὶ μᾶς δίδουσι τὸν συμβιβασμὸν τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ πραγματισμοῦ. Ὅσον περισσότερον περιεχόμενον κερδίζει ὁ νοητικὸς βίος, τόσον περισσότερον χρειαζόμεθα ψυχικὴν ἐμπειρίαν, ὅσῳ βυθιζόμεθα εἰς τὴν ἐμπειρίαν, τόσῳ μείζων φαίνεται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ νοητικοῦ βίου.

Ἡ συνθετικὴ ἐπεξεργασία τοῦ δεδομένου τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐμπειρίας μᾶς δίδει τὸ σύνταγμα τῆς παγκοσμίου ζωῆς, ἤτοι τὸ ἑκάστοτε σύνολον τῶν ἔργων καὶ τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νοητικοῦ βίου. Ἡ ἱστορία παρουσίασε μέχρι τοῦδε διάφορα συντάγματα, ἅτινα κρινόμενα διὰ τῆς ἀναγωγικῆς νοολογικῆς μεθόδου φανερώνουσι τὸ ποσὸν τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος, ἣν κατέχουσι. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀντελήφθη τὸ πᾶν ὡς ἁρμονικὸν σύνολον, ὡς *κόσμον*. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἀναπτύξῃ ἑαυτὸν εἰς τέλειον καλλιτέχνημα διὰ νὰ εὑρεθῇ εἰς ἀπόλυτον ἁρμονίαν πρὸς τὸ μέγα καὶ ὡραῖον καὶ αἰώνιον τεχνούργημα, τὴν φύσιν, ἥτις τὸν περιέβαλεν. Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν διέπλασαν τὸν πολιτισμὸν *τῆς μορφῆς*, αὐτοὶ διήνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν σημασίαν καὶ δύναμιν τῆς μορφῆς ἐν τῷ εἶναι. Ἀλλ' ἡ μορφὴ δὲν ἤρκει νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ἀντιθέσεις τῶν πραγμάτων, ἃς παρέβλεπον ἐκεῖνοι θεωροῦντες τὸ πᾶν ὡς κανονικὸν (normal). Διὰ τοῦτο ἡ μορφὴ δὲν ἤργησε νὰ μείνῃ κενὴ περιεχομένου, ἁπλῶς τύπος. Τὸ ὡραῖον, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ εἶναι κανὼν τῆς ζωῆς εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐκδηλώσεις, ἐφάνη ὡς ἐπιπολαιότης ἐνώπιον τῶν φοβερῶν ἠθικῶν συγκρούσεων, αἵτινες ἐγεννήθησαν. Τότε ὁ κόσμος ἐφάνη πλήρης ἀντιθέσεων (unnormal) ἐξήρθη ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ, ἡ γῆ καὶ ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων ἐθεωρήθη ἕρμαιον τῆς ὀδύνης καὶ τῶν στεναγμῶν. Τότε ὁ Χριστιανισμὸς ἦλθε νὰ ἄρῃ τὰς ἠθικὰς συγκρούσεις, ἔφερε νέον περιεχόμενον τοῦ νοητικοῦ βίου, κίνησιν ἠθικὴν μὲ κέντρον τὴν ἀγάπην. Ἀλλὰ ἡ ἔννοια τῆς ἀντιλήψεως τοῦ σύμπαντος, ὡς τινος ὅλου κεκλεισμένου καὶ τελειωμένου μετεβιβάσθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (Διοικητικὸν σύστημα τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας). Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐγεννήθησαν πλεῖσται ἀντιθέσεις, ὧν ἐκυριάρχησεν ἡ ἀντίληψις τοῦ κόσμου ὡς κινήσεως, ὡς ἀνελίξεως δυνάμεων καὶ οὕτω διεμορφώθη ὁ νέος πολιτισμὸς τῆς *δυνάμεως*, ὅστις ἀνέτρεψε τὸν προηγούμενον. Ἀπέναντι δὲ τοῦ τελευταίου τούτου, ὅστις ἐν τοῖς καθέκαστα καὶ ἐν τῷ συνόλῳ του ὑφίσταται τὰς προσβολὰς ποικίλων συγκρούσεων καὶ γίνεται προβληματικός, ζητεῖ ὁ Ὄϋκεν νὰ ὑψώσῃ νέον πολιτισμὸν καὶ νέον ἄνθρωπον, μὲ τὸ ἰδεῶδες τῆς κατακτήσεως τῆς νέας πραγματικότητος διὰ τῆς ὀντοποιήσεως (Wesensbilduug) ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ. Τότε ὁ ἄνθρωπος θὰ γίνῃ ἀληθῶς ἐλεύθερος, ἀπαλλαγεὶς τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητος, τότε θὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μόνη ἀληθὴς ἠθική, ἥτις δὲν συνίσταται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς εὐεξίας, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἰδεωδῶν ἐν τῇ ζωῇ. Ἡ Τέχνη, ὡς εὐκόλως ἐννοεῖ τις, ἐν τῷ ὀντομορφωτικῷ συστήματι κατέχει θέσιν σημαντικωτάτην, διὰ τῆς τέχνης ἡ ζωὴ κατορθώνει ταχύτερον νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἀδράνειαν τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως.

Ἕνεκα τοῦ δεδομένου τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζεται ἡ γνωσιολογία τοῦ Ὄϋκεν, ἡ *ἱστορία τῆς φιλοσοφίας* λαμβάνει ἰδιάζουσαν σημασίαν. Ἐν συνόλῳ δὲ τὴν βάσιν τοῦ συστήματος ἀποτελεῖ μία *φιλοσοφία τῆς ἱστορίας*. Παλαιαὶ ἀντιθέσεις ἐχώριζον *φιλοσοφίαν* καὶ *θεολογίαν* καὶ πολλάκις αἱ δύο αὗται ἐπιστῆμαι ἔστησαν ἀπέναντι ἀλλήλων ὡς ἐχθραί· ἐν τούτοις διὰ τὸν Ὄϋκεν παρετηρήθη τὸ ἀξιοσημείωτον φαινόμενον, ὅτι πρῶτοι οἱ θεολόγοι ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶσι διὰ συγγραμμάτων τὸ σύ-

στημά του, καὶ πρῶτοι ἔδωκαν ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰ διδάγματά του, καὶ τοῦτο διότι πρῶτον μὲν ὁ Ὄϋκεν δὲν παραγνωρίζει καὶ δὲν διαγράφει μὲ μίαν γραμμὴν τὴν κοσμοϊστορικὴν σημασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ τοὐναντίον τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐπικράτησιν αὐτοῦ θεωρεῖ ὡς σπουδαιότατον φαινόμενον τῆς ἱστορίας, διδακτικώτατον καὶ ἄξιον πάσης προσοχῆς, δεύτερον δέ, διότι ἡ ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ὑπερνικήσεως τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ δι' ἐσωτερικῆς μεταβολῆς καθὼς καὶ ἡ ἰδέα ὑπερτέρας τῶν ἐνστίκτων ἀγάπης ἄγει τὸν Ὄϋκεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ δὴ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐννοεῖται ἔξω πάσης δογματικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς διατυπώσεως αὐτῶν. Τὸν Χριστιανισμὸν ἀποκαλεῖ θρησκείαν τῶν θρησκειῶν.

Τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ὄϋκεν ἄλλοι μὲν ἐκάλεσαν *ἠθικὸν ἰδεαλισμόν*, ἄλλοι *φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς*, αὐτὸς δὲ ὁ φιλόσοφος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη *φιλοσοφίαν τῆς ἐνεργείας* (activismus).

Ὁ Ὄϋκεν εἶναι ἰδεολόγος, ἀλλὰ ἀπὸ μὲν τὴν παλαιοτέραν ἰδεολογίαν τὸν διακρίνει ὁ ἔκτυπος ἐξελικτικὸς χαρακτὴρ τῆς γνωστικῆς θεωρίας του, ἀπὸ τὴν γερμανικὴν δὲ φιλοσοφίαν τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων ἡ ἀνάμειξίς του καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ἐπεξεργασία τῶν προβλημάτων τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πλείστους τῶν ἐν Γερμανίᾳ συναδέλφων του, οἵτινες ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἐργαζόμενοι ἐπιστημονικῶς μέσα εἰς τὰ γραφεῖα των καὶ τὰ ἐργαστήριά των θέλουσι νὰ τηρήσωσι τὸν φιλοσοφικὸν τρίβωνα μακρὰν τῆς τύρβης τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως ἀνθρώπων, ὁ Ὄϋκεν ζητεῖ νὰ ὑψώσῃ τὴν φιλοσοφίαν ὡς ὁδηγὸν φάρον τῆς ῥιπταζομένης καὶ κλυδωνιζομένης ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο ὁρμᾶται ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ δὲν ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ συνθετικῶς τὴν πραγματικότητα. Ἀναγνωρίζει τὴν φύσιν, τὴν δύναμίν της, τοὺς νόμους της, ἀλλὰ συγχρόνως διαγιγνώσκει τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἰδεῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, διαβλέπει σταθερὰν πρόοδον τῶν πολιτισμῶν καὶ κηρύττει, ὅτι ἡ ἐνέργεια ἐν τῷ νοητικῷ βίῳ καὶ ἡ δημιουργικὴ ἐργασία ἐν τῷ ὑπερτέρῳ κόσμῳ θὰ φέρῃ τὴν νέαν ἀνθρωπότητα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν ἀγώνων του κατακτᾷ ἀσφαλῶς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι δὲν ὑπῆρξαν πολιτισμοὶ προγενέστεροι πρὸς οὓς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ στραφῇ ἡ ἀνθρωπότης καὶ νὰ περικλείσῃ ἐν αὐτοῖς τὰ ἰδεώδη της. Πᾶσα ἐπιστροφὴ εἶναι ὀπισθοδρόμησις, εἶναι ἄλλως τε καὶ ἀδύνατος. Ἐμπρὸς καὶ πάντοτε ἐμπρός. Ἰσχυροτέραν παρόρμησιν πρὸς δρᾶσιν, ζωηρότερον ἐνθουσιασμὸν πρὸς ἐσωτερικὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τῆς ζωῆς καὶ ἐν τῇ ζωῇ δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμπνευσθῇ ἀλλαχόθεν ἢ ἀνθρωπότης. Τοιαύτη εἶναι ἐν ἀτελεῖ διαγράμματι ἡ διδασκαλία τοῦ Ὄϋκεν. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν ὑψίστων προβλημάτων διὰ φυσικοφιλοσοφικῶν θεωριῶν, διανοίγουσι καὶ πάλιν τὸν δρόμον εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ αὐτὰ τὰ καθαρῶς ὁριστικὰ συστήματα ἐπιζητοῦσιν ἀντερείσματα φιλοσοφικά. Αἱ τελευταῖαι δεκαετηρίδες ἀπομακρυνόμεναι ὁλονὲν ἀπὸ τὸν φανατικὸν καὶ ἀπόλυτον ὑλισμὸν τοῦ Vogt καὶ τοῦ Büchner καὶ τοῦ Stauss, ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἠθικῆς. Αὐτὸς ὁ σοσιαλισμός, ὅσον καὶ ἂν στηρίζεται ἐπὶ βάσεων ὑλικῶν, εἶναι κίνησις ἠθική.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸ εὐρύτερον πεδίον τῆς διανοουμένης ἀνθρωπότητος ἡ πάλη τῶν ἰδεῶν, ἡ γεννήτρια τῆς ἀληθείας, ἐξακολουθεῖ καὶ θὰ ἦτο δυστύχημα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ παύσῃ. Τὴν ἀντίθεσιν ὅμως τῶν πεποιθήσεων, οὐδεὶς ἀντιλαμβάνεται ὡς οὐδενὸς εἴδους προδοσίαν. Ἡ θεία, ἡ διὰ μακρῶν ἀγώνων κτηθεῖσα ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καλύπτει ὑπὸ τὰς προστατευτικὰς πτέρυγάς της τὴν ἀληθῶς ἐργαζομένην καὶ προαγομένην ἐπιστήμην.

Ἐν τῷ αὐτῷ Πανεπιστημίῳ, εἰς τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Θυριγγίας, δύο κολοσσοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐπὶ τρεῖς δεκαετηρίδας ὑψώνουσιν ἀπέναντι ἀλλήλων δύο πύργους ἰδεῶν μὲ σημαίαν διάφορον, ἃς εἴπωμεν ἐχθρικήν. Ἐπὶ τρεῖς δεκαετηρίδας ὁ μέγας ὑλιστὴς τοῦ μονισμοῦ Χαῖκκελ καὶ ὁ μέγας ἰδεαλιστὴς Ὄϋκεν μὲ γαλήνην καὶ ἐλευθερίαν σκέψεων, ἀνεπηρέαστοι, χωρὶς προσβολάς, χωρὶς ὑπαινιγμούς, χωρὶς ἀντεγκλήσεις, χωρὶς ὑποκινήσεις στάσεων καὶ ἀποδοκιμασιῶν ἐργάζονται διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς ἔχει δίκαιον; θὰ κρίνῃ τὸ μέλλον.

«Τὴν ἀντίθεσιν τῶν γνωμῶν καὶ τὴν σύγκρουσιν τῶν θεωριῶν, δὲν αἰσθανόμεθα ὡς κώλυμα, εἶπεν ὁ Ὄϋκεν ἐπανελθὼν ἐκ Στοκχόλμης, καθ' ἣν στιγμὴν τὸν ὑπεδέχοντο οἱ φοιτηταὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ὄχι· τοὐναντίον ἐκ ταύτης ἀντλοῦμεν νέας ἀείποτε δυνάμεις διὰ τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἀγῶνες τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐλευθερίας ἔκαμαν τὴν Ἰέναν πνευματικὸν κέντρον τῆς Γερμανίας». Τὴν στιγμὴν ταύτην, ἡ ἐπιβράβευσις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ὄϋκεν διὰ τοῦ βραβείου Nobel ἐχαιρετίσθη ὡς νίκη τοῦ ἰδεαλισμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν ἀπέχει πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὸ τέλος.

Ἡ φιλοσοφία, πρὸς ἣν στρέφονται καὶ πάλιν τὰ πνεύματα, ἔχει νὰ παλαίσῃ ἀκόμη πολύ, παραπολύ. Ἡ Σφὶγξ ἵσταται πάντοτε πρὸ τῶν πυλῶν τῶν Θηβῶν. Ἐγὼ δέ, ὡς Ἕλλην σημερινός, θεώμενος τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα, ἓν πρᾶγμα κατ' ἐξοχὴν ζηλεύω, τὴν ἀνεκτίμητον ἐλευθερίαν τῆς ἐρεύνης, τὴν γαλήνην τῆς συνειδήσεως.

Ἐν Ἰένᾳ τῇ 5 Ἰανουαρίου 1909.

ΔΗΜ. ΓΑΗΝΟΣ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ὁ σιδερένιος πύργος...

Ὁ ΜΑΘΗΤΗΣ. — Ἐδιάβαζα εἰς τὴν ἐφημερίδα τὸ ἱστορικὸν τῆς κυρίας ποὺ ἐγκατέλειψε τὸν ἄνδρα της κ' ἔφυγε μὲ τὸν ἐραστήν της. Τί περίεργον ἀλήθεια! Τὰ πράγματα ποὺ λέγομεν μεταξύ μας καὶ μὲ σιγαλὴν φωνήν, ἀπὸ εὐλάβειαν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς, αἱ ἐφημερίδες παίρνουν τυρρηνικὴν σάλπιγγα καὶ τὰ σαλπίζουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ.—Αἱ ἐφημερίδες εἶναι μία μεγάλη πληγή.

Ὁ ΜΑΘ. — Καὶ αἱ γυναῖκες.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Διατί αἱ γυναῖκες;

Ὁ ΜΑΘ. — Διότι ἐγκαταλείπουν μὲ τόσην σκληρότητα τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν ὁποῖον τοὺς συνέδεσεν ἕνας ἱερὸς δεσμός, ὅπως δὲν θὰ ἐγκατέλειπον — ὡρισμένως δὲν θὰ ἐγκατέλειπον — οὔτε τὸ σκυλλάκι τους.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Σᾶς ἐρωτῶ: Μιὰ γυναῖκα ὑπανδρευμένη lege artis μ' ἕναν ἄνδρα, εἰμπορεῖ νὰ τὸν ἀφίσῃ καὶ νὰ φύγῃ;

Ὁ ΜΑΘ. — Ἰδοὺ ὅτι εἰμπορεῖ. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη· οὔτε ἡ τελευταία.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Εἰς τί χρησιμεύει λοιπὸν ὁ γάμος;

Ὁ ΜΑΘ.— Χρησιμεύει διὰ νὰ εἶναι σεβαστὸς καὶ διὰ νὰ διατηροῦνται αἱ διατάξεις του, αἱ ὁποῖαι συγκρατοῦν τὴν οἰκογένειαν.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. —Ἀλλ' ἀφοῦ δὲν τηροῦνται, ἀφοῦ ἕνα διαζύγιον εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ ἕνα γάμον, ἀφοῦ κάθε γυναῖκα εἰμπορεῖ νὰ βάλῃ τὸ καπέλλο της καὶ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἐραστήν της, σᾶς ἐρωτῶ πάλιν εἰς τί χρησιμεύει ὁ γάμος; Εἰς τί θὰ ἐχρησίμευε σᾶς παρακαλῶ ἕνας θεσμὸς ἀπαγορεύων τὴν κλοπὴν ἢ τὸν φόνον, ὅταν καθένας θὰ ἦτο ἐλεύθερος νὰ κλέπτῃ καὶ νὰ φονεύῃ;

Ὁ ΜΑΘ. — Εἶσθε λοιπὸν ὑπὲρ τῶν ἐλευθέρων ἑνώσεων;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. —Ἀκριβῶς ὄχι, μολονότι εἰς τὰς ἐλευθέρας ἑνώσεις δὲν ὑπάρχει τοὐλάχιστον ἡ εἰρωνεία τῶν δεσμῶν αὐτῶν, τῶν κατασκευασμένων ἀπὸ βαμβακερὴν κλωστὴν καὶ τοὺς ὁποίους φανταζόμεθα ὡς σφυρηλατημένους ἀπὸ χάλυβα. Ἕνας ἄνδρας χωριζόμενος ἀπὸ τὴν γυναῖκα του θὰ ὑπέφερε μοναχός του καὶ δὲν θὰ ἐγίνετο ἀφορμὴ οἴκτου καὶ θέμα ἀναγνώσματος, ὅπως δὲν γίνεται θέμα συζητήσεως ἡ διάλυσις ἑνὸς ἐνοικιαστηρίου συμβολαίου.

Ὁ ΜΑΘ. — Εἴπατε ὅμως, ὅτι δὲν εἶσθε οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἐλευθέρου γάμου, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις ἐγκωμιάζετε. Τί θέλετε λοιπόν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Μ' ἐρωτᾶτε τί θέλω καὶ θὰ σᾶς ἀποκριθῶ ὀλίγον ἐγωϊστικῶς. Θέλω μίαν ἀπόλυτον κατοχὴν τοῦ ἀγαπωμένου πλάσματος. Θέλω ἀφοῦ ἀγαπήσω μίαν γυναῖκα καὶ τὴν κάμω ἰδικήν μου, νὰ μὴν εἰμπορῇ πλέον νὰ μοῦ τὴν ἀποσπάσῃ οὔτε ὁ ἐραστής, οὔτε ὁ φίλος, οὔτε ὁ θάνατος αὐτός.

Ὁ ΜΑΘ. — Ζητεῖτε τὰ ἀδύνατα.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Ὅταν ζητῇ κανεὶς κάτι τι, πρέπει νὰ ζητῇ ἐκεῖνο ποὺ θέλει. Ἐὰν εἶναι δυνατὸν ἢ ἀδύνατον αὐτὸ εἶναι ἀδιάφορον. Δὲν εἰμποροῦμεν νὰ κανονίσωμεν τὰς ὀρέξεις μας μὲ τὰς δυνατότητας. Ἐὰν ἐζητοῦσε κανεὶς *μόνον τὰ δυνατὰ εἰς τὸν κόσμον* αὐτόν, δὲν θὰ ἐζητοῦσε σχεδὸν τίποτε.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἔστω. Παραδέχομαι ὅτι ἔχετε ὅλα τὰ μέσα νὰ κάμετε ἐκεῖνο ποὺ θέλετε. Τί θὰ ἐκάμνατε;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.— Θὰ ἔκαμνα πολὺ βάρβαρα πράγματα. Θὰ ἔκλεινα τὴν γυναῖκα μου εἰς ἕναν σιδερένιον πύργον. Θὰ ἐφρουροῦσα μ' εὐνούχους ὅλας τὰς θύρας. Θὰ τὴν ἔκαμνα νὰ λησμονήσῃ ὅτι ὑπάρχει ἄλλο ἀρσενικὸν πλάσμα εἰς τὸν κόσμον ἐκτὸς ἐμοῦ. Καὶ θὰ τὴν ἀγαποῦσα μόνος μου ἀπὸ τὸ πρωῒ ἕως τὸ βράδυ καὶ ἀπὸ τὸ βράδυ ἕως τὸ πρωΐ.

Ὁ ΜΑΘ. — Δὲν νομίζετε ὅτι αὐτὸ θὰ τὴν ἔκαμνε νὰ ἐπαναστατήσῃ μίαν ὥραν ἀρχήτερα ἐναντίον σας;

Ὁ κ, ΑΣΟΦ. — Ἡ ἐπανάστασις δὲν θὰ τὴν ὠφελοῦσε εἰς τίποτε.

Ὁ ΜΑΘ. — Καὶ ὅμως ὑπάρχουν οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι αἱ γυναῖκες, εἰς τὰς ὁποίας οἱ σύζυγοι ἔδειξαν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκαν πλήρη ἐλευθερίαν, ἀνταπέδωκαν τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτὴν μὲ πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἐπιτύχετε μὲ ὅλα τὰ δεσμά σας, τοὺς πύργους καὶ τοὺς εὐνούχους σας.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ.—Ἔχετε πίστιν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καθήκοντος καὶ δὲν ἔχετε πίστιν εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ἔρωτος. Ὁ Ἔρως ὅμως παίζει μὲ ὅλα τὰ καθήκοντα *καὶ γελᾷ μὲ ὅλους τοὺς νόμους* τῶν ἀνθρώπων. Σᾶς συμβουλεύω, ἂν ὑπανδρευθῆτε, νὰ μὴ βάλετε ποτὲ τὸ Καθῆκον νὰ φυλάξῃ τὴν θύραν σας. Ὁ Ἔρως θὰ τοῦ δώσῃ ἕνα ζαχαρωτὸν καὶ θὰ περάσῃ μέσα ἀνενόχλητος.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἐπιμένετε λοιπὸν εἰς τὸν σιδερένιον πύργον;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Πῶς θέλετε νὰ μὴν ἐπιμένω; Ἐὰν φέρω τὴν γυναῖκα μου πρὸς τοὺς ἄνδρας, ποῖος θὰ τὴν προφυλάξῃ ἀπὸ τὸ νὰ μὴν εὕρῃ ἕναν ἄλλον ὡραιότερον καὶ θελκτικώτερον ἀπὸ ἐμένα; Ἐὰν φέρω τοὺς ἄνδρας εἰς τὸ σπίτι μου πῶς θὰ εἰμπορέσω ν' ἀπομονώσω τὴν γυναῖκα μου ἀπὸ τὰ διάφορα μαγνητικὰ ρευστὰ τὰ ὁποῖα ἐκπέμπουν τὰ μάτια τῶν ἐρωτευμένων; Καὶ ὅταν ἡ γυναῖκα μου καταληφθῇ, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἀπὸ τὸν ἐρωτικὸν πυρετόν, μὲ τί θέλετε νὰ τὴν θεραπεύσω; Μὲ καταπότια καθήκοντος;

Ὁ ΜΑΘ. — Μεταχειρισθῆτε προφυλακτικὰ μέσα.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Διὰ τοὺς ἐλώδεις πυρετοὺς τὸ μόνον μέσον εἶναι ἡ κουνουπιέρα ἡ ὁποία κρατεῖ εἰς ἀπόστασιν τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας. Διὰ τοὺς ἐρωτικοὺς πυρετοὺς τὸ μόνον μέσον εἶναι ὁ σιδερένιος πύργος, ὁ ὁποῖος κρατεῖ εἰς ἀπόστασιν τοὺς ἀνωφελεῖς ἐραστάς.

Ὁ ΜΑΘ. — Εἶσθε βάρβαρος.

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι. Ἀλλὰ μόνον ἕνας βάρβαρος εἰμπορεῖ ν' ἀγαπήσῃ *μὲ τὸν ἀνώτερον βαθμὸν* τοῦ ἔρωτος. Οἱ ἔρωτες τῶν πολιτισμένων εἶναι ἐκφυλισμένοι ἔρωτες.

Ὁ ΜΑΘ. — Ἔστω. Φαντάζεσθε ὅμως ὅτι μιὰ γυναῖκα θὰ εἰμπορῇ νὰ σᾶς ἀγαπᾷ αἰωνίως μέσα εἰς τὰ δεσμά της;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν τὸ φαντάζομαι.

Ο ΜΑΘ. — Καὶ τί θὰ κάμετε τὴν ἀγάπην σας, ὅταν ἐκείνη σᾶς ἀηδιάσῃ καὶ σᾶς πτύσῃ τὴν ἀηδίαν της κατὰ πρόσωπον;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Θὰ παρηγοροῦμαι μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ἰδική μου καὶ θὰ ἔχω τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι κανένα ξένον φίλημα δὲν ἦλθε νὰ σβύσῃ τὸ ἰδικόν μου.

Ὁ ΜΑΘ. — Δὲν θὰ σᾶς συγκινῇ τὸ μαρτύριόν της;

Ὁ κ. ΑΣΟΦ. — Τὸ μαρτύριόν της θὰ εἶναι ἡ ἐκδίκησίς μου. Καὶ τὸ μαρτύριόν της θὰ μὲ κάμῃ νὰ τὴν ἀγαπήσω ἀκόμη μίαν φορὰν μὲ νέαν ὁρμήν. Διότι θὰ θελήσω πάλιν νὰ τὴν κατακτήσω καὶ θὰ γίνω ὁ ἐραστὴς τῆς πρώτης ἡμέρας. Καὶ τότε εἶναι πιθανὸν ὅτι κ' ἐκείνη θὰ μὲ ἀγαπήσῃ πάλιν μὲ νέον ἔρωτα *ἰσχυρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον. Καὶ ὁ σιδερένιος πύργος* θὰ τρίξῃ ἀπὸ τὸν νέον ἐναγκαλισμόν μας...

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Scating Rinc

ΕΙΝΑΙ ἀφαντάστως εὔθραστον πρᾶγμα ἡ σοβαρότης τῶν ἀνθρώπων. Ἰδού, εἰς τὸ Scating-Rinc, τὸ ἀσφαλτοστρωμένον δηλαδὴ ὀρθογώνιον, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι παγοδρομοῦν εἰκονικῶς μὲ τροχοπέδιλα, εἶδα τὴν σοβαρότητα πολλῶν νὰ γίνεται θρίμματα. Διότι τὸ διαβολικὸν αὐτὸ γύμνασμα ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ῥίπτῃ τοὺς θιασώτας του κάτω. Οἱ πέριξ γελοῦν κατὰ γενικὸν ἐλάττωμα κι' ἔτσι ὁ ἀτυχήσας συμπαρασύρει εἰς τὴν πτῶσιν του καὶ τὴν σοβαρότητά του. Κύριοι ποὺ φροντίζουν ὥστε κάθε βῆμα των εἰς τὸν δρόμον ν' ἀποδεικνύῃ κῦρος καὶ σκέψιν, κυρίαι ποὺ χαιρετοῦν μ' ἐλαφροτάτην κλίσιν τῆς κεφαλῆς, ὡσὰν ὁ λαιμός των νὰ ἦτον ἀπὸ γυαλί, ἀναγκάζονται ν' ἀλλάξουν τὰ καμώματά των ἄρδην, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ θὰ μποῦν στὸ χορὸ διὰ νὰ κυλήσουν μὲ καρούλια. Ἀφήνω τὸ ἐίφνησμα τῆς τούμπας, ἀλλὰ καὶ αἱ σχετικῶς ἠρεμώτεραι κινήσεις δίνουν τὴν ἰδέαν μπεμπέδων, οἱ ὁποῖοι μόλις ἀρχίζουν νὰ περπατοῦν καὶ εἶνε διαρκῶς ἕτοιμοι νὰ χάσουν τὴν ἰσορροπίαν. Μὲ τὰ μέλη, πότε τελείως ἄκαμπτα, *πότε ἀποτόμως λυγίζοντα*, μὲ τὴν μεγίστην ἔντασιν τῆς προσοχῆς νὰ μὴ γλυστρήσουν, οἱ τροχοδρομοῦντες κατορθώνουν νὰ ἐπανέλθουν δι' ὀλίγην ὥραν εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, ὁπόταν μόνην ἀσχολίαν εἶχον πῶς νὰ μὴ πέσουν καὶ πότε νὰ πιοῦν γαλατάκι.

Ἀλήθεια τί κάνουν δύο καρούλια. Νομίζει κανεὶς πῶς ἔχουν μυηθῆ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὅτι καταγίνονται νὰ ἰσοπεδώσουν τὰς κοινωνικὰς διαφορὰς τῶν ἀνθρώπων.

Δὲν ἀναγνωρίζουν, δὲν σέβονται κανένα καὶ στήνουν ἀναποφεύκτους ἐνέδρας εἰς ὅλους, εἰς πρέσβεις καὶ εἰς μαθητὰς γυμνασίων, εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας, ἀκόμη καὶ εἰς τρυφερὰς ὑπάρξεις. Μέσα εἰς τὸ λεῖον ὀρθογώνιον ὅλοι ἐπιδιώκουν νὰ μὴ χάσουν τὴν ἰσορροπίαν τοῦ σώματος. Ὅσον διὰ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ πνεύματος, αὐτὴν φαίνεται πῶς τὴν ἔχασαν πρὸ πολλοῦ.

ΣΑΝΤΕΟΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ

Εὐφρ. Δημητρακοπούλου

ΕΙΧΑ γράψῃ ἄλλοτε ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς ὀλίγας γραμμὰς ἐξαίρων τὴν ἐν τῷ Ὠδείῳ διδασκαλίαν τοῦ ᾄσματος γινομένην ἀπὸ τρεῖς πρώτης τάξεως διδασκαλίσσας. Εἶχα γράψῃ ἐπίσης ὅτι ἡ Δις Γεννάδη πρὸ *ὀλίγου μόλις χρόνου* ἀναλαβοῦσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ ᾄσματος εἰς τὸ Ὠδεῖον δὲν εἶχεν ἀκόμη τὸν ἁρμόζοντα χρόνον διὰ νὰ μᾶς ἐπιδείξῃ καρποὺς τῆς διδασκαλίας της. Σήμερον εὑρίσκομαι εἰς τὴν λίαν εὐχάριστον θέσιν νὰ παρουσιάσω τὴν πρώτην μαθήτριάν της τὴν Δδα Εὐφρ. Δημητρακοπούλου.

Εἰς τὴν πρωϊνὴν συναυλίαν τῆς 1ης Μαρτίου ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν της ἡ Δις Δημητρακοπούλου μὲ τὸ «Rossignol» τοῦ Vianesi καὶ τὴν romance de Chérubin ἐκ τῶν «Noces de Figaro» τοῦ Μότσαρτ. Ὅσον ὀλιγοχρόνιος καὶ ἂν εἶνε ἡ σπουδή της (ἑνὸς ἔτους μόλις) ἐν τούτοις ἐφάνη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀνωτέρω συνθέσεων ἡ εὐθεῖα γραμμὴ τῆς φωνῆς, ἡ τοποθέτησίς της, τὸ imposto της, τὸ *ὁποῖον ἡ* Δις Γεννάδη τόσον ἐγκαίρως ἀλλὰ καὶ τόσον θαυμαστὰ τῆς ἔδωκε, καὶ τοιουτοτρόπως μᾶς παρουσιάζεται σήμερον μία soprano ἐλοφρὰ μὲ φωνὴν μεταλλικήν, μὲ χρῶμα, μὲ σταθερότητα ἀλλὰ καὶ μὲ αἴσθημα. Διότι ἡ Δις Δημητρακοπούλου δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ὠδεῖον ἁπλῶς καὶ μόνον ὅπως μάθῃ νὰ τραγουδῇ εἰς φιλικὰς συγκεντρώσεις τὸ «ἑσπερία μου αὔρα ἀθώα», ἀλλ' ἀπὸ κάποιον ὑψηλότερον προορισμόν. Ἀριστοῦχος ἀπόφοιτος τοῦ Ἀρσακείου, βραβευθεῖσα μὲ τὸ Μποτάσειον βραβεῖον, ἐξασκοῦσα δὲ λίαν εὐδοκίμως καὶ τὸ ἐπάγγελμα τῆς διδασκαλίσσης ἐν Ἀθήναις, φιλόπονος καὶ μελετηρά, ἀντὶ νὰ κάθεται νὰ ξεκοκαλίζῃ τὸν μισθόν της μακαρίως, ἀναπτύσσουσα εἰς τὰς μαθητρίας της τὰς ἰδιότρόπους ἀπαιτήσεις τῆς «μακροκαταλήκτου γενικῆς» ἀπεφάσισε νὰ ἀποτινάξῃ τὰ δεσμὰ τῆς σχολαστικότητος καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀληθοῦς Τέχνης, διαπνεομένη ἀπὸ σφοδρὸν ἔρωτα πρὸς τὸν κλασικισμὸν καὶ αἰσθανομένη τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μουσικῆς «οὐ μόνον παιδιᾶς ἀλλὰ καὶ παιδείας χάριν» ὅπως ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης. Ἂς σημειωθῇ καὶ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν *ὅτι ἡ* Δις Δημητρακοπούλου εἶνε ἡ πρώτη καὶ ἡ μόνη ἀπὸ τὰς ἐν ἐνεργείᾳ διδασκαλίσσας ἡ ὁποία δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν ἐλλιπῆ διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς ὅπως αὕτη γίνεται εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα, ἀλλ' ἐνεγράφη εἰς τὸ Ὠδεῖον δι' ἀνωτέρας σπουδάς. Διὰ τοῦτο ἀξίζει νὰ χαιρετισθῇ εὐφροσύνως μία τοιαύτη ἐμφάνισις καὶ νὰ εὐχηθῇ τις ὅπως εὕρῃ καὶ ἄλλας μιμητρίας. Ἤδη τὰ φῶτα τῆς Δος Γεννάδη συνδυαζόμενα μὲ τὴν μόρφωσιν τῆς Δος Δημητρακοπούλου ἔρχονται νὰ μᾶς ὑποσχεθῶσι διὰ τὸ μέλλον ὑποσχέσεις εὐγλώττους.

Joseph Houdek

ΤΗΝ *ἑσπέραν τῆς 7 Μαρτίου* ὁ καθηγητὴς τοῦ βαθυχόρδου ἐν τῷ Ὠδείῳ κ. Joseph Houdek μᾶς ἐκάλεσε εἰς τὴν πρώτην ἐφετινήν του ἐμφάνισιν. Ὁ κ. Houdek εἶναι ἕνας πολὺ μελετημένος καὶ πολὺ φιλότιμος καλλιτέχνης. Τὸ ὄργανον Contrabasso εἶναι τόσον

JOSEPH HOUDEK

ἀκατάλληλον διὰ διαχύσεις καὶ διὰ αἰσθηματικοὺς χρωματισμούς.

Καὶ ὅμως εἰς τὸ Adagio τοῦ Simandl καὶ εἰς τὸ κονσέρτο τοῦ Stein ὁ κ. Houdek μᾶς ἐδειξεν ὅτι ἡ ἐπιμονὴ κατορθώνει πολλά.

Ἰδιαιτέρως ἐξαίρω τὴν μετριοφροσύνην ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζε τὸ παίξιμόν του. Εἶχε μίαν σεμνὴν ἐπιφυλακτικότητα τὴν ὁποίαν διετήρει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἑκάστης ἐκτελέσεως. Δὲν σημαίνει ἐὰν κάποτε ἠκούσθησαν μεριμναὶ ἀστάθειαι ἢ ἀβεβαιότητες τῶν δακτύλων (ἰδίᾳ εἰς τὴν Tarantella τοῦ Bottesini). Τὸ ἀκροατήριον συμβαίνει κάποτε νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ ἑνὸς καλλιτέχνου καθ' ὃν τρόπον ταράσσει ἡ θάλασσα καὶ ἕνα ἐμπειρότατον ἀκόμη ναυτικόν, χωρὶς τοῦτο νὰ ὑποτιμᾷ τὴν ναυτικήν του ἀξίαν. Πάντως ὅμως ὁ κ. Houdek τόσον διὰ τῆς ἐκτελεσεως ὅσον καὶ διὰ τῶν ὡραιοτάτων πράγματι συνθέσεών του μᾶς παρουσιάζεται ἕνας ἀπὸ τοὺς πολὺ σπουδασμένους καὶ φιλοτίμους καλλιτέχνας. Ἡ Δνὶς Α. Βλάχου συνώδευσε τὸν κ. Houdek ἐπὶ τοῦ πιάνου πιστότατα.

Ἡ Δὶς Κρέμερ συνοδευομένη ὑπὸ τῆς Δδος Ἠπίτη ἐτραγούδησε τὸ «Aimons - mous» τοῦ Saint Saëns, τὸ «Ἐλεγεῖον» τοῦ Massenet καὶ τὸ «Deine Auge» τοῦ κ. Houdek. Θὰ ἐπεθύμουν ἡ Δὶς Cremer νὰ ἔκαμε ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγωτέραν χρῆσιν τοῦ λάρυγγος. Ὁ κ. Wassenhoven ἐνεθουσίασε κυριολεκτικῶς μὲ τὰς «τέσσαρας λυρικὰς συνθέσεις» τοῦ Grieg. Ὅ,τι καὶ ἂν γράψω περὶ αὐτοῦ θὰ εἶναι κατώτερον τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμε. Τί χρῶμα ἦτο αὐτό! Τί ἔκφρασις! Τί τελειότης, ἀλλὰ καὶ τί στάσις. Χωρὶς κινήσεις ἀδικαιολογήτους, χωρὶς νεῦρα, χωρὶς ἐξάψεις ἀλλὰ μὲ κοσμιότητα, μὲ λογικήν, μὲ ἀπάθειαν, μὲ χάριν πολλὴν ἀλλὰ καὶ μὲ περισσοτέραν βεβαιότητα καὶ πεποίθησιν, ἐκείνη ἡ εὔγαμμος σιλουέττα του ἦτο τόσον καλὰ ἡρμοσμένη εἰς τὸ ὄργανον ὥστε ὁμολογῶ ὅτι ἐπέρασεν πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τὴν φαντασίαν μου μία ἀόριστος ἰδέα στύλου δωρικοῦ ῥυθμοῦ. Τοῦ ἀπευθύνω ἕνα μεγάλο καὶ ἐγκάρδιον εὖγε.

Θ. Ι. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΗΣ

Ὠδεῖον Πειραιῶς

ΕΙΣ τὴν μικρὰν αἴθουσαν τοῦ Ὠδείου Πειραιῶς ἐδόθη τὴν περασμένην Κυριακὴν συναυλία ὑπὸ τοῦ κ. Μπουστίντουϊ, καθηγητοῦ τοῦ βιολιοῦ εἰς τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν. Τὸ κυρίως μουσικὸν μέρος τοῦ προγράμματος ἀπετέλει τὸ θαυμάσιον κονσέρτο τοῦ Max-Bruch τὸ ὁποῖον ὁ κ. Μπουστίντουϊ ἑρμήνευσε μὲ τέχνην καὶ αἴσθημα. Εἰς τὰς ἄλλας ἐλαφροτέρας συνθέσεις ἐπέδειξεν ὅλην τὴν χάριν τοῦ δοξαρίου του. Ἡ Δὶς Λούλη Κρέμερ ἤρεσε πολὺ καὶ κατεχειροκροτήθη. Εἰς τὴν συναυλίαν ἔλαβε μέρος ἐπίσης ἡ Δὶς Μελετοπούλου ἐκτελέσασα Chopin. Ἡ Δὶς Ἠπίτη συνώδευε τὸ ᾆσμα.

Α. Μ.

ΤΗΝ Πέμπτην 19 Μαρτίου θὰ δώσῃ ἔκτακτον καλλιτεχνικὴν ἑσπερίδα εἰς τὸν *Παρνασσὸν* ἡ κυρία Νίνα Φωκᾶ. Εἰς τὴν ἰδίαν αὐτὴν αἴθουσαν μᾶς εἶχε πρωτοαποκαλύφθῆ ἡ τέχνη τῆς κ. Φωκᾶ πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν καὶ ἐνθουσίασε τότε μεμυημένους καὶ μή. Εἰς τὸ ἰδιαίτερον καμαρίνι τοῦ *Παρνασσοῦ* ὅπου συνωθοῦντο ἐκεῖνο τὸ βράδυ καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, ὁ Λαυράγκας, ὁ Νικολάου, ὁ Κωνσταντῖνος Μακρῆς, ἡ Φλωρᾶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἦτον ἀληθινὸς θρίαμβος τῆς καλλιτέχνιδος. Ἔκτοτε συχνὰ ὡς ἀοιδὸς καὶ ὡς καθηγήτρια ἐπέσυρε τὸν γενικὸν θαυμασμὸν καὶ τὰ χειροκροτήματα. Μεθαύριον εἰς τὴν ἔκτακτον μουσικὴν συναυλίαν της, ὅπου θὰ ἀπαγγείλουν καὶ δύο πολὺ ἀγαπητοὶ ποιηταὶ ὁ Σουρῆς καὶ ὁ Πολέμης, θ' ἀκούσωμεν μὲ νέον πρόγραμμα τὸ δροσερὸν καὶ ποικιλόχρωμον τραγοῦδι της.

***

ΝΙΝΑ ΦΩΚΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ κατ' αὐτὰς ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ *Ἰνστιτούτου αἱ ἀνασκαφαὶ* τῆς Τίρυνθος.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι πρό τινος χρόνου ὁ κ. Dörpfeld ἐνεργῶν μετὰ τοῦ κ. Curtius δοκιμαστικὰς σκαφὰς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ὑπὸ Σλῆμαν ἤδη ἀνασκαφείσης ἀκροπόλεως τῆς Τίρυνθος εὗρε βαθύτερον τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀνεσκαμμένου Μυκηναϊκοῦ ἀνακτόρου, λείψανα *παλαιοτέρων* συνοικισμῶν εἰς διάφορα ἀλλεπάλληλα στρώματα. Τὰ λείψανα ταῦτα θὰ ἐξετασθῶσιν τώρα ἀκριβέστερον καὶ θὰ ἐρευνηθῇ τὸ ἔδαφος τῆς ἀκροπόλεως εἰς διάφορα σημεῖα καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀνακτόρου, ἵνα γίνῃ γνωστὴ ἡ ἔκτασις, καὶ ἡ πρὸς ἄλληλα σχέσις τῶν διαφόρων λειψάνων τῶν παλαιοτέρων τούτων συνοικισμῶν.

Τὴν ἀνασκαφὴν θὰ διευθύνῃ ὁ ἴδιος κ. Δαϊρπφελδ θὰ παρίστανται ὅμως εἰς ταύτην καὶ ἄλλα μέλη τῆς Γερμανικῆς σχολῆς. Τὴν ἐποπτείαν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἔχῃ ὁ ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων Ἐπιδαύρου κ. Εὐαγγελίδης.

Ἐπίσης ἄρχονται μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αἱ ἐν Σπάρτῃ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

Καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἀνασκαφαὶ ἐν Σπάρτῃ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ὀρθίας Ἀρτέμιδος καὶ ἐπὶ ἄλλων σημείων, ἀνεκαλύφθησαν δὲ κατ' αὐτὰς πλῆθος σπουδαιοτάτων καὶ πολυτιμοτάτων καλλιτεχνημάτων, πρὸ πάντων μικρῶν ἔργων ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ πηλοῦ, ἅτινα διαλευκαίνουσι *τὴν ἱστορίαν* τῆς ἀρχαίας Σπαρτιατικῆς τέχνης παριστῶντα ταύτην ὑπὸ ὅλως ἀπροσδόκητον μορφήν.

Τὰ εὐτυχῆ ταῦτα ἀποτελέσματα παρεκίνησαν τὴν Ἀγγλικὴν Σχολὴν νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Σπάρτης.

Τὴν ἀνασκαφὴν θὰ διευθύνωσι καὶ ἐφέτος ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς μετὰ τῶν κ. κ. Wace καὶ Hasluck. Τὴν ἐποπτείαν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἔχῃ ὁ κ. Ῥωμαῖος.

***

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕΛΙΣ

Αἱ οἰκονομίαι τῆς Κυβερνήσεως.— Τὰ ἀνώδυνα κονδύλια.— Τὰ ἐλλείμματα. — Κατάστασις ἀνάγκης.—Ὁ λαὸς ἠγέτης. — Τὸ ἀκέφαλον Κράτος.

Η Κυβέρνησις ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν μὲ δηλώσεις ἐπὶ τοῦ ὑποβληθέντος Προϋπολογισμοῦ διὰ τῶν ὁποίων ἐπέρχονται οἰκονομίαι ἐπὶ τῶν ἐξόδων τού-

του ἐκ δραχμῶν δύο καὶ ἥμισυ ἑκατομμυρίων περίπου. Μὲ τὴν ἐντύπωσιν τῶν οἰκονομιῶν τούτων ἐζήτησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἠθικὸν ἔδαφος διὰ νὰ στερεωθῇ ἐκ τῶν κλονισμῶν τοὺς ὁποίους ὑπέστη. Εἶνε περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι τροποποιήσεις τοῦ Προϋπολογισμοῦ αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μὲ τόσην σπουδὴν καὶ ἀσυναρτησίαν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀνταποκρίνονται εἰς ἐφαρμογὴν μελέτης, εἰς πρόγραμμα, εἰς μέθοδον καλῶς ἐννοουμένης οἰκονομίας. Ἐκόπησαν τὰ περισσότερον ἀνώδυνα κονδύλια, τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ ὀλιγώτερον προσωπικὰ καὶ τὰ περισσότερον ἐξυπηρετοῦντα γενικὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ περικόπη ὅ,τι ἠμποροῦσε νὰ μὴ προκαλέσῃ διαμαρτυρίας, νὰ μὴ ἐξεγείρῃ συμφέροντα ἀτομικά. Τοιαύτης φύσεως οἰκονομίαι ἠμποροῦσαν νὰ γείνουν καὶ εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Τοῦτο ὅμως ὄχι μόνον δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ πρόγραμμα Κυβερνήσεως ἀλλὰ σαφῶς μαρτυρεῖ τὴν ἔλλειψιν παντὸς προγράμματος καὶ πέραν τούτου ἀκόμη τὴν ἀπάρνησιν γενικῆς πολιτικῆς τὴν ὁποίαν πᾶν Κράτος ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ. Ὑπάρχουν περικοπαὶ κονδυλίων αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποτελοῦν οἰκονομίας καὶ δὲν διστάζομεν νὰ θεωρήσωμεν ὅτι τοιαύτης φύσεως ἦσαν καὶ αἱ γενόμεναι περικοπαί. Τὸ θλιβερώτερον εἶναι ἡ οὐσιώδης ἐλάττωσις τῶν δημοσίων ἐσόδων κατὰ τοὺς δύο πρώτους μῆνας τοῦ τρέχοντος ἔτους, διότι ἐὰν ἡ τοιαύτη ἐλάττωσις ἐξακολουθήσῃ καὶ κατὰ τοὺς ὑπολοίπους μῆνας, φοβούμεθα ὅτι τὸ ἔλλειμμα τῆς τρεχούσης χρήσεως θὰ εἶνε σημαντικὸν παρ' ὅλας τὰς γενομένας περικοπάς. Τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα θὰ τεθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητί του καὶ δὲν εὑρίσκομεν ἄλλο ἀντιστάθμισμα τῆς ἀδιεξόδου καὶ λυπηρᾶς αὐτῆς καταστάσεως *εἰμὴ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ κρίσις αὕτη θὰ γίνῃ* ἀφετηρία νέας ἠθικῆς περιόδου. Μετὰ τὴν χρεωκοπίαν τοῦ 1892 καὶ τὴν ἤτταν τοῦ 1897 ἄλλο μάθημα πρὸς ἐλπίδα φρονηματισμοῦ δὲν ἀναμένομεν. Ὑπολείπεται ἡ κατάστασις ἀνάγκης εἰς ἣν περιερχόμεθα· ἂν καὶ ἐκεῖ περιερχόμενοι δὲν μεταβάλωμεν τὰ κακῶς κείμενα, τότε δὲν ἔχομεν νὰ ἐλπίσωμεν εἰς κανένα, καὶ εἰς τίποτε. Αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ ἀπαιτοῦν κατὰ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους καὶ μεγάλα ἀναστήματα καὶ στιβαρὰς χεῖρας αἱ ὁποῖαι νὰ κρατήσουν σταθερὰ τὰ ἡνία εἰς τὸ κατηφορικὸν ὀλίσθημα. Δυστυχῶς οὔτε αὐτὴν τὴν τύχην εἴχομεν ἕως τώρα οὔτε ἐπέπλευσε μία κεφαλὴ ἄνω τοῦ κοινοῦ ἐπιπέδου. Καὶ ἀφοῦ τίποτε δὲν μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἰδέας, προσατενίζομεν εἰς τὴν δύναμιν τῶν πολλῶν, εἰς τὸν πυρῆνα τῆς λαϊκῆς θελήσεως τὸν ὁποῖον παρουσίασαν αἱ συντεχνίαι δι' ἑνὸς ὑπομνήματος πρὸς τὸν Βασιλέα. Ὁ πολὺς λαὸς δύναται νὰ ἐπιδοκιμάζῃ ἢ νὰ ἀποδοκιμάζῃ διαφωτιζόμενος ἐκ τῆς πείρας του ἀλλ' οὐδέποτε νὰ ὁδηγῇ, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ καθορίζῃ τρόπον ἐνεργείας, τρόπον διοικήσεως τῶν κοινῶν. Οἱ *οἰκονομίας ἐζήτησαν διὰ τοῦ ὑπομνήματος* αἱ Συντεχνίαι καὶ τὴν ἐπιοῦσαν παρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν μὲ πρόγραμμα οἰκονομιῶν. Ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχουν κεφαλαὶ πρὸς διεύθυνσιν τὰ πράγματα πηγαίνουν πολὺ εἰς τὴν τύχην των...

ΑΓΡΙΠΠΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η «Μελέτη» ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πεντηκονταετηρίδος τῆς «Μιρέϊγ» τοῦ Μιστράλ, ἀφιερώνει ὀλίγας σελίδας εἰς τὸν προβηγκιανὸν ποιητήν.

«Εἶναι, λέγει ὁ κ. Χ., ποιητὴς ὁμοῦ φυσικὸς καὶ ἔντεχνος. Ὁμοῦ μελετητὴς καὶ μαθητὴς τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Βεργιλίου, τοῦ Θεοκρίτου καὶ τοῦ Λόγγου, προχύνει τοὺς στίχους ἀπὸ τὴν ἀφελῶς γραφικὴν εὐρυέπειαν τοῦ πρώτου, ἀπὸ τὴν λεπτὴν καὶ περίτεχνον ἁρμονίαν τοῦ δευτέρου, ἀπὸ τὴν παραστατικὴν δύναμιν τῶν ἀγροτικῶν ζωγραφιῶν τοῦ τρίτου, ἀπὸ τοῦ τετάρτου τὴν ἐρωτικὴν περιπάθειαν. Εἶναι ἔντονος καὶ ἐγκρατής. Δυνατὸς καὶ λιτός. Πλαστικὸς κατ' ἐξοχήν. Ἕλληνα ποιητής. «Ταπεινὸς μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ὁμήρου» ὡς ἀπεκάλεσεν ἑαυτόν. Ἡ Μιρέγια εἶναι ὁ μέγας ἐπικὸς καθρέπτης τῆς ἁπαλῆς καὶ εἰδυλλιακῆς πατρίδος».

Πάντοτε ὁ Μιστράλ, εἰς τὰς ἐπιστολὰς ποὺ ἀνταλλάσσει μὲ λογίους Ἕλληνας δείχνει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Mon village est un peu grec, ἔγραφε πρὸς γνώριμόν του εἰς Ἀθήνας, ἀποστέλλων τὴν εἰκόνα τῆς Μαγιάννας ὅπου ζῇ. Καὶ ὅταν τὸ 1897 ἔστειλεν εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς «Ἑστίας» τὴν προσωπογραφίαν του, ἔγραψε κάτω ἀπὸ τὴν εἰκόνα μίαν στροφὴν τοῦ *Ἑλληνικοῦ Ὕμνου* του εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ἑλληνικά: «Ζήτω ἡ Ἑλλάς, ζήτω ἡ Κρήτη».

Μεταφέρομεν δύο στροφὰς τοῦ *Ἑλληνικοῦ Ὕμνου*, ἀπὸ τὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ ποὺ ἔκαμε τὸ 1897:

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τἀγγόνια». Ἀπὸ τὴν Ἴδα
Ὡς τῆς Νικαίας τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
Αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
Ἐμπρός! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἂς ἀνεβοῦμε,
Τῶν Σαλαμίνων τοὺς ἀντίλαλους ξυπνῶντας!
Ἂν πρέπῃ νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
Θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κ' ἔλα, ἑτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
Ἀρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
Στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μέσ' στὸ λόγγο
Γι' αὐτοὺς ποὺ σᾶς γλυτώσανε κόψτε τὴ δάφνη·
Ἀγνάντια σὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη
Ἂς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλληκάρια.
Κι' ἂν πρέπῃ νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
Θεία εἶν' ἡ δάφνη! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

ΜΕΣΑ σὲ ἀληθινὴν ἀτμόσφαιραν τέχνης ἐζήσαμεν προχθὲς ἐπὶ μίαν ὥραν, μεταφερόμενοι κάθε στιγμὴν ἀπάνω στὰ φτερὰ τῆς ποιήσεως. Ὁ κ. Ἄγγελος Σικελιανὸς *ὡμίλησε διὰ τὸν ὁμηρικὸν* Ὀδυσσέα, τὸν ὁποῖον παρουσιάζει σύμβολον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς σοφίας. Γύρω εἰς τὴν μεγάλην καὶ ὡραίαν μορφὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωος, ἁπλώνει ὁ ὁμιλητὴς μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνας, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν φωτεινήν, τὴν ἐπιβλητικὴν θέλησιν καὶ τὴν σκέψιν τοῦ Ὀδυσσέως. Τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτὴν μορφὴν μόνον εἰς τὸν Ὅμηρον βλέπομεν μὲ ὅλον της τὸ μεγαλεῖον. Ἄλλοι συγγραφεῖς πιερεγνώρισαν τὸ κάλλος της. Ὁ Δάντης διεῖδε αὐτὸ πλῆρες. Ὅλη ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Σικελιανοῦ εἶχε πολλὴν ἔξαρσιν. Ἡ ἁπλότης τῆς αἰθούσης, τὸ τεχνητὸν ἡμίφως, ὅλα ἁρμονισμένα μὲ τὴν ὑποβλητικὴν του φωνὴν καὶ τὴν ἱερωσύνην τοῦ λόγου του.

Εἰς τὸ «Νέον Ἄστυ» ἐδημοσιεύθη πρὸ ἡμερῶν ἡ εἴδησις ὅτι ὁ κ. Κωστῆς Παλαμᾶς, ὁ ποιητὴς τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς» ἀποσύρεται ὁριστικῶς ἀπὸ κάθε δημοσιότητα. Ἀπαντῶν ὁ κ. Παλαμᾶς εἰς τὸν «Monde Hellénique», ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναγράψει τὴν εἴδησιν, στέλλει τὰ ὡραῖα αὐτὰ λόγια ποὺ δείχνουν τὸν ἀληθινὸν *ποιητήν, τὸν αἰώνιον σκλάβον τοῦ Ἰδανικοῦ.*

Ἀθ. 4 Μάρτ. 909.

Ἀξιότιμε φίλε,

Δύσκολο μοῦ εἶναι νὰ σᾶς παραστήσω πόσο μὲ συγκινήσανε τὰ τόσο τιμητικὰ καὶ τόσο ἀπὸ συγκατάβασην ὑπερβολικὰ λόγια, τὰ σχετικὰ μ' ἐμένα, ποὺ διάβασα στὸ *χτεσινὸ φύλλο σας. Δὲν εἶναι πρώτη φορὰ* ποὺ ὁ καλός μας «Monde Hellénique» — δὲ λησμονῶ κ' ἕν' ἄρθρο τίς προάλλες τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. P. Baudry — μιλεῖ γιὰ τὸ ταπεινό μου ἔργο μὲ συμπάθεια πάρα πολὺ ἐξαιρετική. Γιὰ τοῦτο πιστεύω πὼς μὲ τὴν ἴδια συγκατάβαση θὰ θελήσετε νἀκούσετε καὶ νὰ χρησιμοποιήσετε, ὅπως κρίνετε καλήτερα, τὸ γράμμα

μου τοῦτο. Ἤθελα μ' αὐτὸ νὰ ἐξηγήσω τὴν ἀπόφαση ποὺ φάνηκα πὼς πῆρα «νὰ ἀποσυρθῶ ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως πάσης δημοσιότητος», καθὼς ἔγραφε τὸ χτεσινὸ «Ν. Ἄστυ».

Δὲν ξέρω ἂν ἀπὸ ρομαντικὴν ὑπερευαισθησία ἢ ἀπὸ θετικὰ φωτισμένη συνείδηση, ὅσο τὰ χρόνια μου προβαίνουν τόσο δυναμώνει καὶ ἡ γνώμη μου πὼς ὁ Ποιητὴς—μὲ τὸ πιὸ πλατὺ νόημα τῆς λέξης—δὲν εἶναι μόνο τὸ παθητικώτατο «clavecin et rien de plus» τοῦ Théophile Gautier. Κάτι παραπάνου, ὁ Ποιητὴς εἶναι τοῦ Πλάτωνος τὸ «κοῦφον καὶ πτηνὸν ἱερὸν χρῆμα»· κι' ἀκόμα πιὸ πολύ, ὁ Ποιητὴς εἶναι μαζὶ τραγουδιστὴς καὶ λειτουργός, πολεμιστὴς καὶ προφήτης, μ' ἕνα λόγο εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ Καρλάϊλ· ἄνθρωπος ὄχι μόνο τῆς μουσικῆς σκέψης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἁρμονικῆς ἐνέργειας, «ἡ φλόγα ποὺ ἀνάφτει τὰ ξερόφυλλα». Τέτοιο πλάσμα, σὰν ὄργανο μιᾶς θείας μυστηριακῆς βουλῆς, τὸ φαντάστηκα πάντα μ' ἕνα δικαίωμα ἀπάνου ἀπ' ὅλα τἄλλα: τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία· μὰ καὶ μ' ἕνα μεγάλο χρέος, ἀπάνου ἀπ' ὅλα τἄλλα: τὴν ἀπόλυτην εἰλικρίνεια. Ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀχώριστους τούτους ἀρχάγγελους τῆς ἐλευθερίας· καὶ τῆς εἰλικρίνειας, δὲν ὑπάρχει σκέψη, καρδιά, λόγος, ρυθμός, ἐνέργεια· τίποτε, παρὰ σκοτάδι, σκλαβιά, ψέμα.

Συχνὰ πυκνά, βολιδοσκοπώντας τὰ βάθη τοῦ εἶναι μου, βλέπω πόσο μακρυὰ βρίσκομαι ἀπὸ τέτοιο ἰδεατὸ πρότυπο, καὶ πόσο ἀνήμπορος εἶμαι νὰ ὑψωθῶ ἴσα μ' ἐκεῖ ποὺ στέκεται τὸ παναρμόνιο εἴδωλο, καὶ νὰ τὸ ξαγναντέψω ἀκόμα καὶ θαμπά, εἴτε ἀπὸ δική μου ἀδυναμία, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῶν κοινωνικῶν ὅρων ποὺ μᾶς περιζώνουν. Καὶ τότε μὲ κυριεύουνε μιὰ κούραση κ' ἕνα πένθος, ποὺ δὲν παρασταίνονται μὲ λόγια. Μιὰ τέτοια ὁλόμαυρη κατάσταση τῆς ψυχῆς μου μ' ἔκαμε τὶς προάλλες, μιλώντας μ' ἕνα φίλο μου δημοσιογράφο, καὶ τοῦ φανέρωσα ξαφνική μου ἀπόφαση νὰ μὴν ἀνοίξω πιὰ τὸ στόμα μου σὲ κανένα κόσμο, νὰ μὴν ἀκουμπήσω πιὰ τὸ κοντύλι μου σὲ κανένα χαρτί, καὶ νὰ μείνῃ ὁ ποιητής, — ἀνίσως μείνῃ, — κρυφομιλώντας, χωρὶς νἀκούγεται, μὲ τὸν ἑαυτό του. Δὲ στοχάστηκα πὼς γιὰ τὴν ἀπόφασή μου θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ λόγος δημόσιος. Μὰ σήμερα βλέπω πὼς ἀπόφαση τέτοια δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ μείνῃ ὁριστικὴ καὶ τελεσίδικη. Σὰν περάσῃ τὸ σύγνεφο τοῦ πεσσιμισμοῦ, ξαναφαίνονται τὰ γαλανά. Σύγνεφα καὶ γαλανά, καὶ τὰ δυὸ συνυπάρχουν. Ἔπειτα κάθε ἄνθρωπος κι ὁ ποιητής ἄκόμα, πρέπει νὰ κάνῃ τὴ δουλειά του, ὅποια καὶ ὅπως τοῦ ἔλαχε, γιομάτος πίστη, μὰ καὶ ταπείνωση, καὶ νὰ μὴν τὰ πολυψάχνῃ τἀντικείμενα. Ἴσως δείχνει κάτι σὰν ἐωσφορικὴ περηφάνια ἀπὸ τὴν ἀνάποδη, νὰ συντρίβῃ τὸ κοντύλι του ὁ ποιητής, γιατὶ τάχα δὲν μπορεῖ νὰ φτάσῃ στὸ ἄφταστο ἰδανικό. Ἴσως ἀπὸ τὶς προσπάθειες ὅλων μας τῶν κάθε εἴδους καὶ κάθε δύναμης τεχνιτῶν τῆς σκέψης καὶ τοῦ ρυθμοῦ, γεννιέται, ξετυλίγεται καὶ φέρνει ἀποτέλεσμα ὁ ἰδεατὸς Ἥρωας Ποιητής.

Καὶ τώρα θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σημειώσω, σχετικὰ μὲ κάποια σας φράση στὰ λόγια τοῦ χτεσινοῦ φύλλου σας, πὼς κάθε ἄλλο μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ παρὰ νὰ κηψέω τοὺς συμπολίτες μου ἔνοχους καμιᾶς ἀχαριστίας. Ἀπεναντίας μύριες χάρες χρωστῶ στὴν πατρίδα μου, καὶ σὲ κείνους γῦρο μου — πολλοὺς ἢ λίγους δὲν ἐξετάζω — ποὺ μὲ προσέχουν. Ἂς παραπονιοῦνται τὰ κλαψιάρικα παιδιά.

Μὲ δλη μου τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν ἀγάπη
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ὁ Ἱσπανὸς συγγραφεὺς κ. Ε. Γκομὲζ Καρρίλλο εἰς τὸ βιβλίον του La Grèce Eternelle τὸ ὁποῖον καὶ προηγουμένως ἀνεφέραμεν, ὁμιλεῖ εἰς τριακοσίας περίπου σελίδας διὰ τὴν Ἑλλάδα. Αἱ ἐντυπώσεις του μὲ ζωηρὰ χρώματα, μὲ εὐφυΐαν γραμμέναι, μὲ λεπτότητα πρὸς ἔθνος τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἀγαπᾷ, μὲ ἐνθουσιασμόν, κάποτε μὲ ἐπιτρεπομένην ἄγνοιαν, ὅταν πρόκειται περὶ πραγμάτων ποὺ δὲν ἠμπορεῖ ὁ ξένος ἀμέσως νὰ ἰδῇ καὶ ἐννοήσῃ τελείως, κάμνουν τὸ βιβλίον του ἐπαγωγόν. Ὁμιλεῖ περὶ ἐθνικῆς ψυχῆς, περὶ τῆς Ἀθηναίας, περὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς κλπ. Τὸ αἰώνιον ζήτημα δὲν ἠμποροῦσε φυσικὰ νὰ λησμονηθῇ· καὶ μᾶς παρουσιάζει τὸν κ. Σπυρίδωνα Παππᾶν, διευθυντὴν τοῦ Monde Hellénique, μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων καὶ ἰσορροπημένων πνευμάτων, ὡς ἐπιχειρήσαντα νὰ φέρῃ συνεννόησιν μεταξὺ τῶν καθαρευόντων καὶ τῶν δημοτικιστῶν. Ἴσως ἂν ὁ κ. Παππᾶς τὸ ἐδιάβαζε, θὰ διεμαρτύρετο, γαλλικὰ ἐννοεῖται, εἰς τὸν Monde Hellénique.

Ο κ. Πέτρος Βασιλικός, γράφων εἰς τὸν τελευταῖον «Νουμᾶν» διὰ τὰ «Πεπρωμένα» τοῦ κ. Μαλακάση, τὰ «Μικρὰ Τραγούδια» τοῦ κ. Μαυρουδῆ καὶ τ'«Ἀνοιχτὰ Μυστικὰ» τοῦ κ. Φωτιάδη, ἀφιερώνει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν «Παγὰν Λαλέουσαν», τὴν σειρὰν τῶν τετραστίχων τοῦ κ. Νιρβάνα, τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ «Παναθήναια».

...«Τὰ τετράστιχα εἶναι μιὰ ἐπιγραφικὴ προσπάθεια ποὺ θυμίζει τὴν «Παγὰ Λαλέουσα». Κι' ὁ ποιητὴς τῆς «Παγᾶς Λαλέουσας» δὲ μπόρεσε βέβαια νὰ τινάξῃ ἀπ' τὰ φτερά του κάθε ρομαντικὴ δροσοσταλίδα. Ἀλλὰ σὲ μιὰ ἀραδαριὰ ἀπὸ τὰ τετράστιχά του ποιὰ λαγαρότητα, ποιὰ ἀγνὴ ποιητικὴ ἔμπνευση λαμποκοπάει καὶ πῶς μιᾶς στιγμῆς συγκίνηση τοῦ ποιητῆ ἀπ' τὸν κόσμο γύραθε κι' ἀπ' τὴ ψυχή του, μπαίνοντας ὡς τόλόβαθο μᾶς ἀνεβάζει ἀπὸ κεῖ καὶ μᾶς ξανοίγει μπρός μας μιὰ εἰκόνα φωτινὴ μὲ μιὰν ἁπλότητα ρυθμοῦ καὶ τόνου ἀρχαϊκὴ σωστά. Ὅπως παρατηρῶ κι' ἀπὸ ἕναν ἄλλον ποιητή, ποὺ θὰ τὸν δοῦμε παρακάτω, τὰ ἐπιγράματα αὐτὰ τοῦ Νιρβάνα κίνησαν τὴν προσοχὴ παλιῶν καὶ νέων συναδέλφων του, μὰ δυστυχῶς ὄχι ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται τὸ κάλλος κ' ἡ ποιητικὴ ἀξία τους. Μιὰ ἐκτίμησή τους καθαρότερη, θαρρῶ, δὲν θἄχε νὰ ζημιώσῃ οὔτε τοὺς νεώτερους, οὔτε παλιότερους τραγουδιστές, ἀκόμα καὶ τῆς περιωπῆς τοῦ ποιητῆ τῶν «Πεπρωμένων».

Ο ἀκαδημαϊκὸς Μπαρρὲς ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραστάσεως εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν τῆς «Ἀντιγόνης», διεσκευασμένης πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου Βακερὺ καὶ Παύλου Μερίς, γράφει εἰς τὰ παρισινὰ «Χρονικὰ» περὶ τῆς ἡρωΐδος τοῦ Σοφοκλέους:

Οἱ χριστιανοὶ βλέπουν τὴν Ἀντιγόνην μεταξὺ τῶν ἀγγέλων. Τὴν κόρην αὐτὴν τὴν ἐθνικήν, ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τῆς ἀγωνίας της, ἀδελφὴν τὴν ἔχουν αἱ μοναχαί μας, αἱ ὁποῖαι κάθε βράδυ, εἰς τὰ κελλιά των, ἐξαγοράζουν τὰς κακὰς πράξεις τοῦ κόσμου. Οἱ φιλόσοφοι σπουδάζουν εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ δρᾶμα τὴν σχέσιν τῆς θρησκείας καὶ τοῦ κράτους, τὴν πάλην μεταξὺ τοῦ οἴκτου τοῦ γυναικείου καὶ τοῦ νόμου τὸν ὁποῖον οἱ ἄνδρες εἶναι ἐνδεδειγμένοι νὰ ἐφαρμόσουν. Γιὰ μένα, τὸ δρᾶμα αὐτό, καθαρώτατον, ἁρμονικὸν καὶ μετρημένον, εἶναι πηγὴ ὀνειροπολήσεως. Μέσα τῆς διακρίνω, τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ὅλας τὰς ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Ἀντιγόνη ἀναπηδᾷ μέσα ἀπὸ τὰς βυθείας πρωτογενεῖς ἐποχὰς ὅπου αἱ ἀδελφαὶ ἐνυμφεύοντο τοὺς ἀδελφούς. Τὸ ἀπόρρητον τῆς λατρείας πρὸς τοὺς πεθαμένους, τὸ ἀποκαλύπτει ὅταν λέγῃ: «Δὲν θὰ ἀντιμετώπιζα ἔτσι τὸν θάνατον διὰ τὸν ἄνδρα μου, διότι θὰ ἠμποροῦσα νὰ ξαναϋπανδρευθῶ, οὔτε γιὰ τὸ παιδί μου διότι θὰ ἠμποροῦσα νὰ γεννήσω καὶ ἄλλο παιδί. Γιὰ τὸν ἀδελφὸν ὅμως... Τώρα ποὺ οἱ γονεῖς μου ἀναπαύονται στὸν τάφον, δὲν ἠμπορῶ πειὰ νὰ ἀποκτήσω ἄλλον ἀδελφόν...» Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν μακρυνὴν αὐτὴν νύκτα, ἔρχεται νὰ φωτίσῃ τὴν Λουσὶλ Σατωβριάνδου, τὴν Εὐγενίαν ντὲ Γκερέν, τὴν Ἐρριέτταν Ρενάν, ὅλας αὐτὰς τὰς ἀφωσιωμένας καὶ ἁγνὰς «παρέδρους» ποὺ πεθαίνουν χάριν τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης.

ΩΡΑΙΟΝ χαρακτηρισμὸν τοῦ Σουλλὺ Προυντόμ, ἔδωκε ὁ νέος ἀκαδημαϊκὸς ὁ πολὺς Πουενκαρέ, ὅταν κατέλαβε τὴν κενωθεῖσαν ἕδραν τοῦ ἀποθανόντος ποιητοῦ. Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἄνθρωπον, εἶπε, δὲν ἔχομεν μόνον τὴν μαρτυρίαν τῶν φίλων του καὶ ἐκεῖνο ποὺ κάθε ποιητὴς ἀπὸ τὴν ψυχήν του μεταγγίζει μέσα στοὺς στίχους του· κατέχομεν ἕνα τετράδιον μὲ σκέψεις ποὺ ἔγραψε διὰ τὸν ἑαυτόν του ὅταν ἦτο 18 ἐτῶν, τὰς ὁποίας ποτὲ δὲν ἐδημοσίευσε. Τί διαβάζομε εἰς τὰ φύλλα αὐτά;

Εὐτυχεῖς εἴμεθα, μόνον μ' ἐκεῖνο ποὺ αἰσθανόμεθα, ὄχι μὲ ὅ,τι εἴμεθα. Μεγάλος ὅμως εἶναι κανεὶς μὲ ὅ,τι σκέπτεται· μὲ τὴν εὐτυχίαν ὄχι. Ἀξίζει νὰ εἶναι κανεὶς μᾶλλον εὐτυχὴς παρὰ μεγάλος;... Ὦ! πάρετέ μας τὰς ἀπολαύσεις, μὰ ὄχι τὰς θλίψεις μας. Πόσον ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐτυχισμένος εἶναι κατώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ξεύρει νὰ πονῇ. Ἀγαποῦμε τὸν πόνον μας ὅπως ὁ στρατιώτης ἀγαπᾷ τὴν πληγὴν ποὺ στολίζει τὸ στῆθος του.

Τὴν πίστιν αὐτήν, λέγει ὁ ρήτωρ, τὴν νεανικήν, ἡ ζωή του δὲν τὴν διέψευσε· ὄχι ὅτι ἐπερημένατε ν' ἀκούσετε ἔκτακτα γεγονότα, ἀλλὰ διότι τὸ ἴδιον αὐτὸ αἴσθημα, πάντοτε ἄγρυπνον, ἐνέπνεε καθ' ἡμέραν ἀθόρυβα τὰς παραμικροτέρας πράξεις του. Αἴσθημα λεπτὸν καὶ δύναμις σκέψεως ἀπετέλουν τὴν πηγὴν τῆς ἐθελοθυσίας αὐτῆς.

ΕΙΣ τὴν «Γερμανικὴν Ἐπιθεώρησιν» τῆς Στουτγάρδης, ὁ Φὸν Przibram, δι' ἑνὸς ὡραίου ἄρθρου του διηγεῖται πολὺ περιέργους ἀναμνήσεις διὰ τὸν μεγάλον ζωγράφον Μπέκλιν, τὸν ὁποῖον συνήντησε διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸ 1886 εἰς τὴν Ζυρίχην ὅπου καὶ συνεδέθη στενότατα μετ' αὐτοῦ.

Ἕνεκα τῆς νευρικῆς ἀσθενείας τοῦ Μπέκλιν οἱ δύο φίλοι ἀπεχωρίσθησαν, τοῦ καλλιτέχνου τὸ 1892 κατελθόντος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ μακρὰν δὲν ἐλησμονήθησαν ἐξακολουθήσαντες νὰ ἐπικοινωνοῦν διὰ τῆς ἀλληλογραφίας.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου περιποιοῦν πράγματι τιμὴν εἰς τὸν Μπέκλιν ὡς ἄνθρωπον. Ἄκακος καὶ καλοκάγαθος, ἦτο πάντοτε ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν φύσιν καὶ ὅ,τι ὑπάρχει ὡραῖον εἰς τὴν τέχνην. Δι' αὐτὸν αἱ συναδελφικαὶ ζηλοτυπίαι ἦσαν ἄγνωστοι· ἡ διάνοια καὶ ἡ καρδία του πάντοτε ἀνοικταὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐξυψώνει τὴν ψυχήν.

Ο Ἀλφόνσος Σεσὲ ἐξέδωκε τελευταίως εἰς τὸ Παρίσι Ἀνθολογίαν ὑπὸ τὸν τίτλον αἱ «Γαλλικαὶ Μοῦσαι» ἡ ὁποία εἶνε καθ' ὁλοκληρίαν ἀφιερωμένη εἰς τὰς ποιητρίας τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦδε συστηματικῶς μὴ συμπεριληφθείσας εἰς οὐδεμίαν τῶν ποιητικῶν ἀνθολογιῶν.

«Ἐνόμισα, λέγει ὁ ἐκδότης εἰς τὸν πρόλογόν του, πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ συγκεντρώσω τὰ καλλίτερα τῶν ποιημάτων τῶν γυναικῶν αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν ἱέρειαι τῶν Μουσῶν. Τοιουτοτρόπως δύναται τις νὰ κρίνῃ γενικῶς τὰς καταβληθείσας ποιητικὰς προσπαθείας τῶν γυναικῶν τῆς Γαλλίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης μέχρι σήμερον».

Καὶ ὄντως εἰς τὸν πρῶτον αὐτὸν τόμον (1200 - 1891) παρελαύνουν ὅλαι αἱ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τῆς Μαρίας τῆς Γαλλίας μέχρι τῆς Ὀντίνης Βαλμὸρ ἦσαν προικισμέναι μὲ τὸ ποιητικὸν δῶρον. Μεταξὺ αὐτῶν λέγει ὁ Ζὰν ντὲ Γκουρμὸν ἦσαν καθ' ὁλοκληρίαν λησμονημέναι. Ἀλλ' ἰδοὺ ὅπου ὁ κ. Σεσὲ τὰς ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν οὕτως ὥστε νὰ δυνάμεθα καὶ διαβάσωμεν μερικοὺς ὡραίους στίχους των.

Ἐπίσης αἱ βραχεῖαι βιογραφικαὶ σημειώσεις τὰς ὁποίας ἀφιερώνει ὁ ἐκδότης εἰς ἑκάστην τῶν ποιητριῶν αὐτῶν, δίδουν κάποιαν εὐρυτέραν ἀντίληψιν τοῦ μικροῦ των ἔργου τοῦ κάποτε γελαστοῦ ἀλλὰ συχνότερα θλιβεροῦ καὶ ἀπαισιοδόξου. Ἐξ ὅλων ὅμως αὐτῶν τῶν γυναικῶν αἵτινες ἐτραγούδησαν τὸν πόνον καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις των, μία φαίνεται νὰ εἶνε ὑπέροχος καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ Μαρκελίνα Βαλμόρ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κον Ν. Π. εἰς B sur Mer. — Ἔχετε ἄδικον, ἀπὸ μίαν μου φράσιν περὶ τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἑταιρείας: ὅτι «φιλοδοξεῖ νὰ γνωρίσῃ εἰς τὸν κόσμον τοὺς ἕλληνας καλλιτέχνας», νὰ βγάλετε τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν θέτω τὸν προορισμὸν τῆς Ἑταιρείας. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ φθάσῃ τὸν προορισμόν της, τὸν ὁποῖον βλέπω πολὺ ὑψηλά. Μὴ συγχέετε ὅμως τὴν Καλλιτεχνικὴν Ἑταιρείαν μὲ τὴν Βιοτεχνικήν. Αὐτὴ θὰ διδάξῃ τοὺς ἐργάτας τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων τὰ στοιχειώδη μαθήματα σχεδίων καὶ καλαισθησίας καὶ θ' ἀναπτυχθῇ ἐθνικὴ βιοτεχνία κλπ. ὅπως πολλὲς φορὲς τὸ ἐγράψαμεν στὰ «Παναθήναια». Μιὰ Καλλιτεχνικὴ Ἑταιρεία στέκεται μερικὰς βαθμίδας ὑψηλότερα, κινεῖται εἰς κάπως πνευματικωτέραν ἀτμοσφαῖραν. Εἶναι ἀπὸ τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα ὅτι πρῶτα - πρῶτα τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνου πρέπει νὰ εἶναι καλοσχεδιασμένον γιὰ ν' ἀναπαύεται τὸ μάτι ἄκοπα, ὅπως λέγετε κλπ. Διαφορετικὰ ὁ καλλιτέχνης ἐκεῖνος θὰ ὡμοίαζε τὸν λογογράφον ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἤξευρε γραμματικὴν καὶ σύνταξιν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἐπιτροπὴ ἐκ μέρους τοῦ «Παρνασσοῦ» ἐκ τῶν κ. κ. Σπ. Λάμπρου, Α. Ἀνδρεάδη, Μ. Λάππα, Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Δ. Κακλαμάνου, Α. Κύρου, θὰ διοργανώσῃ τὸν ἑορτασμὸν τῆς συμπληρουμένης ἑφέτος ἑκατονταετηρίδος τῆς πρώτης ἀφίξεως τοῦ Βύρωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ζητοῦμεν συγγνώμην ἀπὸ τὸν φίλον συνεργάτην μας κ. Δ. Γληνόν, τὸν συγγραφέα τῆς ὡραίας μελέτης περὶ τοῦ Ῥοδόλφου Ὄϋκεν, διότι εἰς τὸ προπερασμένον τεῦχος τὸν παρουσιάσαμεν ὡς ἰατρὸν ἀντὶ διδάκτορα τῆς φιλολογίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια κατέρχονται εἰς τὸ Ἀχίλλειον τῆς Κερκύρας.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε τὴν βιβλιοθήκην Σάθα, καὶ θὰ τὴν τοποθετήσῃ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην.

Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Μονάχου τιμῶσα τὴν μέχρι τοῦδε ἐργασίαν τοῦ συνεργάτου μας κ. Νίκου Α. Βέη, ὥρισε ποσὸν ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Θερειανοῦ, διὰ νὰ ἑξακολουθήσῃ δι' αὐτοῦ ὁ κ. Βέης τὰς παλαιογραφικὰς καὶ βυζαντιολογικὰς ἐρεύνας του εἰς τὰ Μετέωρα.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Πανθεσσαλικὸς σύλλογος «Κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν» ἵδρυσε ἐντευκτήριον καὶ ἀναγνωστήριον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Προαστείου, ἀριθ 8.

Τὴν 21 τοῦ προσεχοῦ Μαΐου θὰ ἑορτασθῇ ἡ τεσσαρακονταετηρὶς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγεσίας τοῦ κ. Κόντου.

Ἡ «Βυζαντιολογικὴ Ἑταιρεία» ἐψήφισεν ἐν γενικῇ συνελεύσει τὸ καταστατικόν της καὶ ἐξέλεξεν ὁριστικὸν Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀποτελούμενον ὡς ἑξῆς: Πρόεδρος Κωνσταντῖνος Ζησίου, ἀντιπρόεδροι Κωνστ. Μ. Ράλλης, καὶ Εὐγένιος Μ. Ἀντωνιάδης. Γενικὸς γραμ-

ματεὺς Νῖκος Ἀ. Βέης. Ταμίας Μιχαὴλ Α. Γούδας. Σύμβουλοι Θεόφιλος Βορέας, Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Ἀριστοτέλης Κούζης, Κ. Κωνσταντόπουλος, Ἰωάννης Δαμβέργης καὶ Γ. Τσοκόπουλος. Ἡ ἵδρυσις τῆς «Βυζαντιολογικῆς Ἑταιρείας» πανταχοῦ ἠκούσθη ἐνθουσιωδῶς. Προσεχῶς ἀρχίζουν αἱ ἀνακοινώσεις καὶ αἱ διαλέξεις τῆς Ἑταιρείας.

Ὁ ἐν Λονδίνῳ μεγαλέμπορος Νικόλαος Βουβάλης ἀνέλαβεν ἐξ ἰδίων του νὰ ἱδρύσῃ Παρθεναγωγεῖον καὶ ἐπαγγελματικὴν σχολὴν καὶ νὰ κατασκευάσῃ λιμενοβραχίονας ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι του Καλύμνῳ.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλόλογος καὶ γραμματεὺς τοῦ ἐκεῖ ῥωσσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου κ. B. Pantchenko ἐξέδωκε καὶ εἰς ἴδιον τόμον τὴν λίαν ἐνδιαφέρουσαν καὶ συστηματικὴν ἐργασίαν του περὶ τῶν βυζαντιακῶν μολυβδοβούλλων τὰ ὁποῖα κατέχει τὸ προμνημονευθὲν ἰνστιτοῦτον.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «Παναθηναίων»
— ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν	Δρ.	2439.20
Κάρολος Δίτριχ φρ. 7.	»	7.35
Σπῦρος Πατρατζικιώτης.	»	2.—
	Δρ.	2448.55

Τὸ ἀπαιτούμενον ὁλικὸν ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Ὑπολείπονται περὶ τὰς 1,100. Καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν εἰς ὅλους. Ὅλοι ἔζησαν καὶ ζοῦν μὲ τοὺς στίχους τοῦ ὑμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ὁ λαχανόκηπος Σ. Χασιώτου. Σύλλογος ὠφελίμων βιβλίων τιμᾶται λεπτὰ 40.

Ἀλαφροϊσκιωτος ποιήματα Ἀγγέλου Σικελιανοῦ. Ἀθῆναι, τυπογραφ. Σακελλαρίου.

Τὰ Ἐλλειψοειδῆ κτίσματα τοῦ Θέρμου ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου. Ἀθῆναι. Τυπογραφεῖον «Ἑστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη.

Ἐρωτόκριτος τοῦ ἰδίου. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν «Παναθηναίων. Ἀθῆναι. Τυπογραφεῖον «Ἑστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη.

Ὁ Μένανδρος καὶ ἡ ἀρχαία κωμῳδία τοῦ ἰδίου. Ἀθῆναι. Τυπογραφεῖον «Ἑστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη

Ἡ ἐν Ἑλλάδι Περίθαλψις τῶν προσφύγων. Ἀθῆναι. Τυπογραφεῖον «Ἑστία» Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη.

Τὰ Προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, δ. ν. Σμύρνη. Τυπογραφ. Βιδορῆ.

Au Tombeau de Laïus par Georges Sotiriadis, Athènes.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΜΑΣ

ΚΑΘΕ συνδρομητὴς τῶν *«Παναθηναίων»* ὁ ὁποῖος ἐγγράφει ΕΝΑ νέον συνδρομητὴν ἐτήσιον καὶ συναποστέλλει τὸ τίμημα τῆς ἐγγραφῆς, λαμβάνει ὡς δῶρον ΟΚΤΩ δραχμῶν βιβλία ἐκ τοῦ κατωτέρω καταλόγου.

Διατιμῶμεν χάριν εὐκολίας τὰ βιβλία τῆς Α' Σειρᾶς πρὸς Δρ.—Φρ. 1 ἕκαστον καὶ τῆς Β' Σειρᾶς πρὸς 3.

Τὰ βιβλία θ' ἀποστέλλωνται *ἐλεύθερα ταχυδρομικῶν τελῶν.*

Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν βιβλίων τοῦ καταλόγου μας, ἀναλαμβάνομεν ν' ἀποστείλωμεν ὅ,τι δήποτε βιβλίον μᾶς ζητηθῇ μὴ ὑπερβαῖνον τὰς Δρ.— Φρ. 8 διὰ κάθε νέαν ἐγγραφήν.

Κάθε συνδρομητής μας ἔχει βεβαίως ἕνα στενὸν φίλον ἢ συγγενῆ φιλαναγνώστην, διατεθειμένον νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἔργον ἑνὸς περιοδικοῦ. Αὐτὸν τὸν φίλον ἢ συγγενῆ ἂς θελήσῃ νὰ τὸν ἐγγράψῃ εἰς τὰ *«Παναθήναια»*. Ὅ,τι ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς συνδρομητάς μας εἶναι ἐλάχιστον διὰ κάθε ἕναν χωριστά. ΜΕΓΙΣΤΗ ὅμως θὰ ἦναι ἡ ἐκ τοῦ συνόλου ἐνίσχυσις τῶν *«Παναθηναίων»* καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς πρόοδος καὶ βελτίωσις τοῦ περιοδικοῦ.

Σειρὰ Α'. — Πρὸς δρ. 1 ἕκαστον

Χ. Ἄννινος:	Ἐδῶ κ' ἐκεῖ.
Δ. Βικέλας:	Λουκῆς Λάρας, διήγημα.
Ν. Ἐπισκοπόπουλος:	Ἔρημες ψυχές, δρᾶμα.
Δ. Γρ. Καμπούρογλους:	Mémoires du Prince N. Ypsilanti.
Κ.Μ. Κωνσταντόπουλος:	Ἱστορία τῆς βυζαντ. τέχνης.
Κώστας Λαδόπουλος:	Χαμένη εὐτυχία, δρᾶμα.
Σπ. Λοβέρδος:	Ἡ Ἁγία Πόλις.
Μ. Μαλακάσης:	Ἡ Κυρὰ τοῦ Πύργου, δρᾶμα.
Γ. Μαυρογιάννης:	Βυζαντ. τέχνη καὶ καλλιτέχναι.
Σπῦρος Μελᾶς:	Ὁ Γυιὸς τοῦ Ἴσκιου, δρᾶμα.
Ἀντ. Μηλιαράκης:	Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας.
	Ὁμοία Κεφαλληνίας.
Κίμων Μιχαηλίδης:	Σὰν Ζωὴ καὶ σὰν Παραμύθι.
Παῦλος Νιρβάνας:	Γλωσσικὴ αὐτοβιογραφία.
	Ἀρχιτέκτων Μάρθας, δρᾶμα.
	Τέχνη καὶ Φρενοπάθεια.
	Πάγὰ Λαλέουσα. ποιήματα.
	Τὸ Χελιδόνι, δρᾶμα.
Ὄσκαρ Οὐάϊλδ:	Σαλώμη, δρᾶμα.
Σπυρίδων Παγανέλης:	Πάρεργα Φύλλα.
Κωστῆς Παλαμᾶς:	Ὕμνος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν.
Ι. Πολυλᾶς:	Ἡ Φιλολογικὴ μας Γλῶσσα.
Γ. Στρατήγης:	Τραγούδια τοῦ Σπιτιοῦ.

Λεύκωμα «Παναθηναίων»: 20 καλλιτεχν. εἰκόνες εἰς τὸ σχῆμα τῶν «Παναθηναίων».

Σπαρτιατικὸν Ἡμερολ.: Ἔτος 1906.
» 1907.

Σειρὰ Β'. — Πρὸς δρ. 3 ἕκαστον

Γρηγόριος Ξενόπουλος:	Μαργαρίτα Στέφα.
	Διηγήματα Σειρὰ Α'.
	» » Β'.
	» » Γ'.
Νίκου Ἀ. Βέη:	Δημώδη Ἄσματα Φιγαλίας μεθ' ὑπομνημάτων.

Τόμοι τῶν «Παναθηναίων» χαρτόδετοι 1ος, 2ος, 4ος, 6ος, 7ος, 8ος, 9ος, 11ος·

Μυθιστορήματα καὶ Διηγήματα—Ἔκδ. «Παναθηναίων».